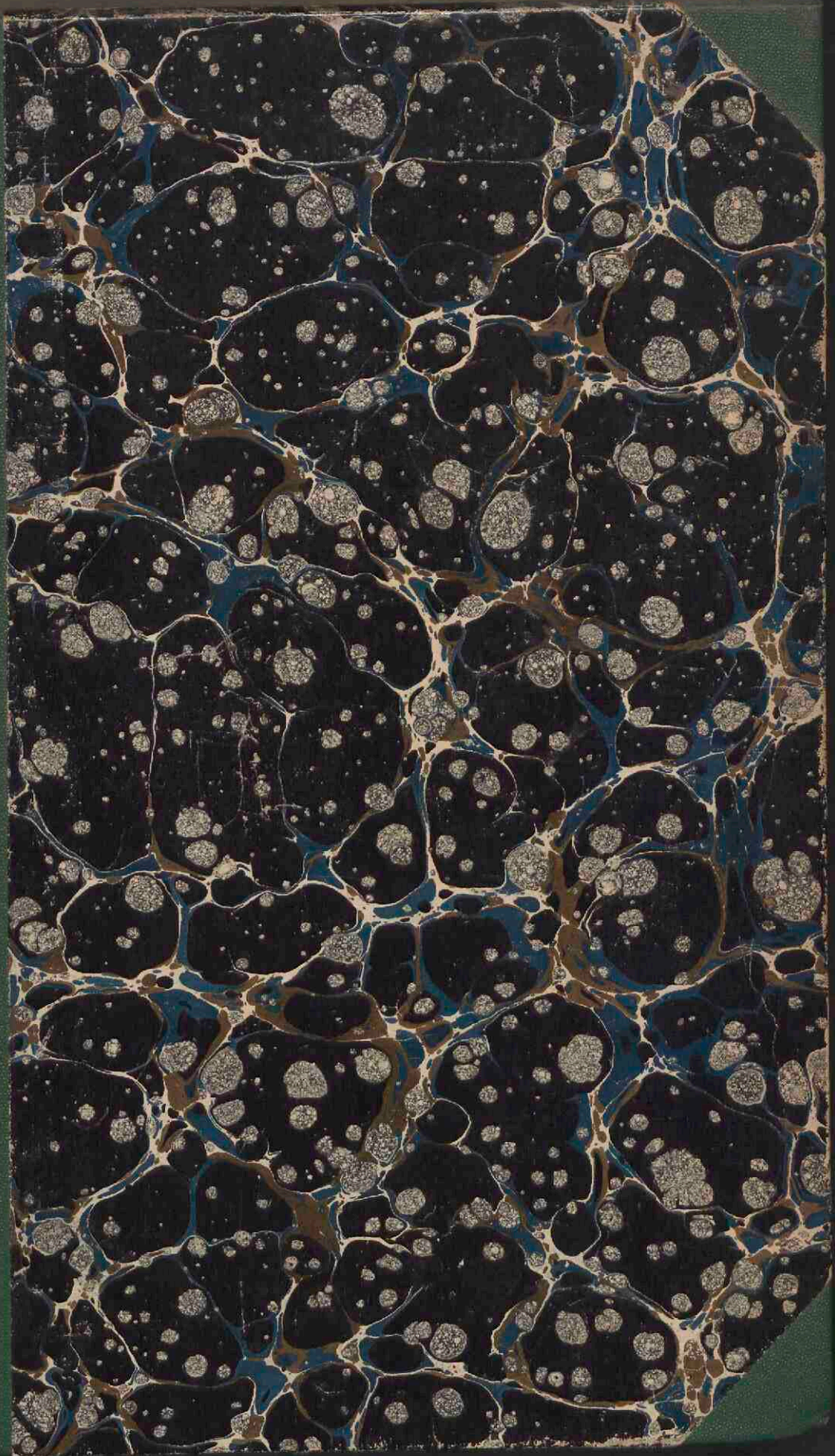

Vor folkeæt i oldtiden

<https://hdl.handle.net/1874/380749>

1841
1842
1843

CAMEL
19

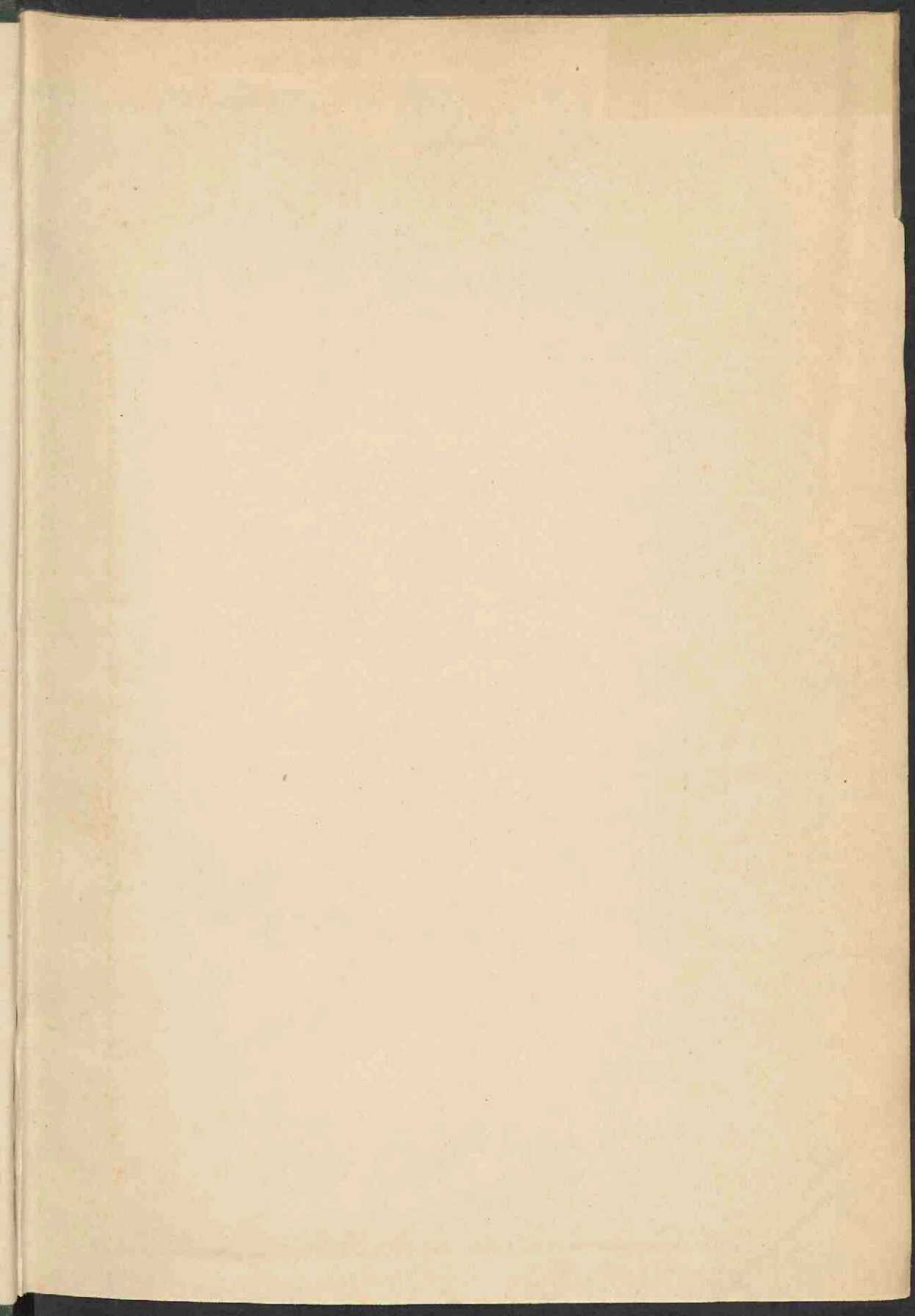
Prof. Dr. H. Gering

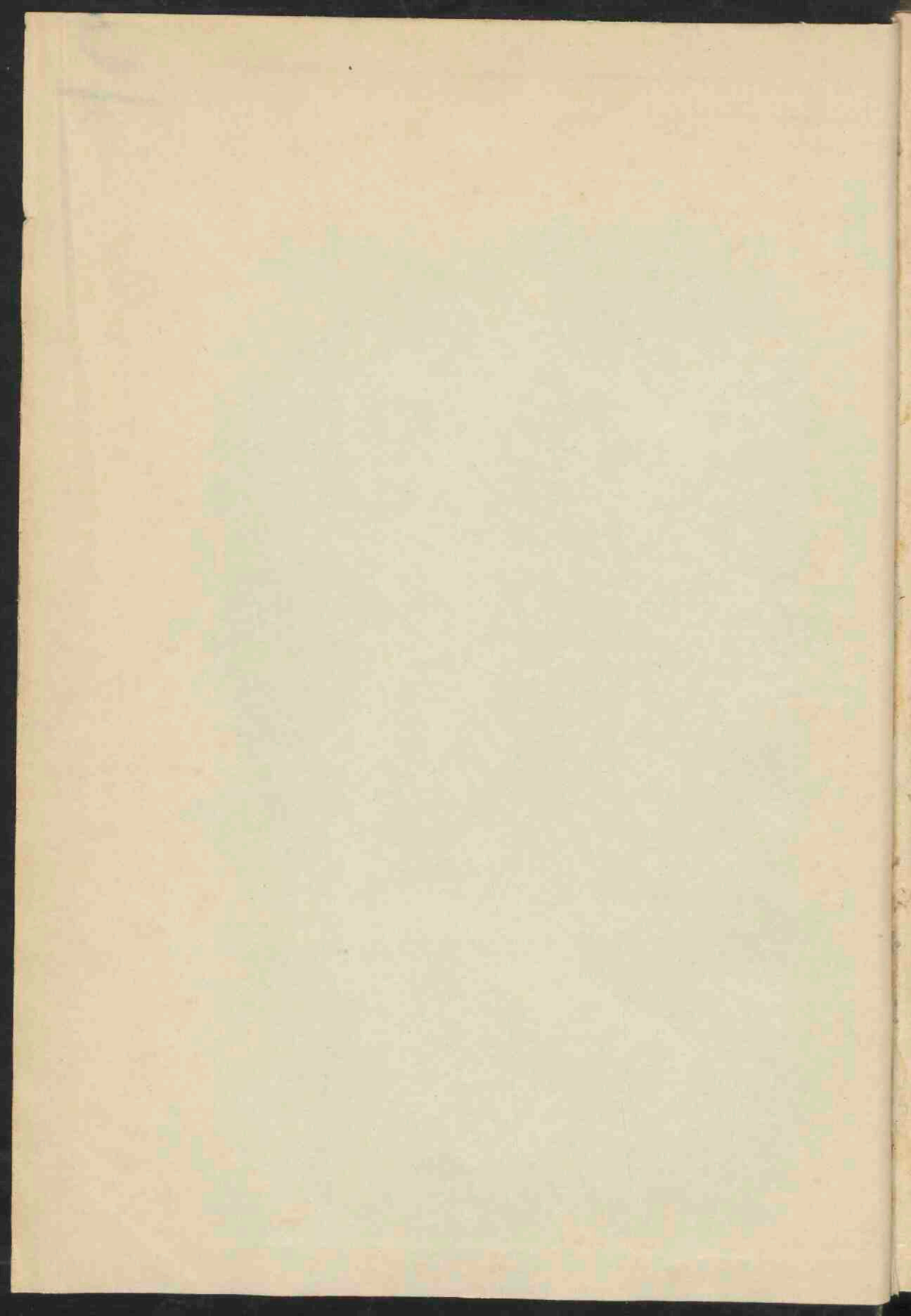
Kiel

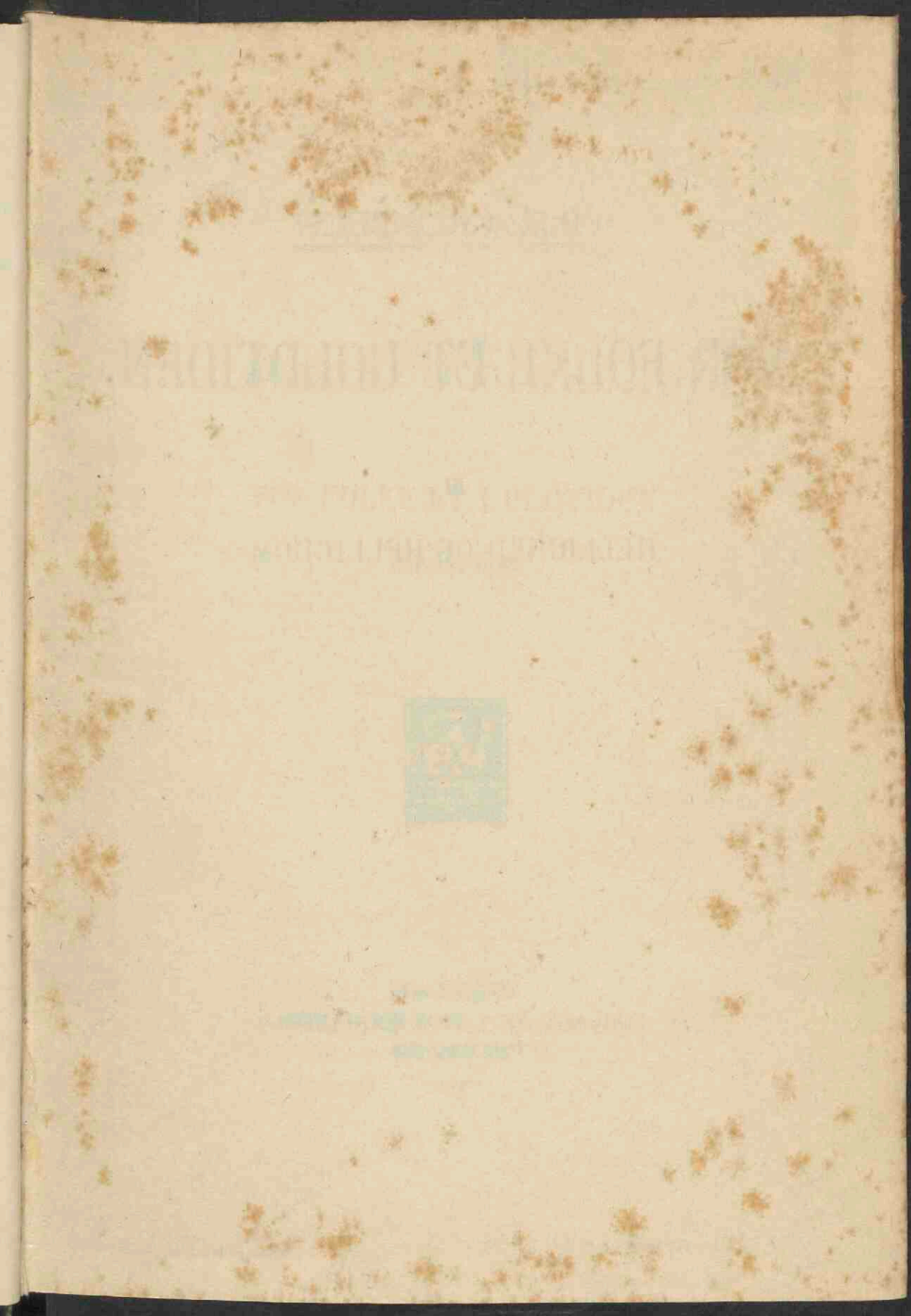
VAN HAMEL
599

E DONATIONE
A. G. van HAMEL
PROFESSORIS
ORDINARIII IN
ACADEMIA
RHENO-TRAIECTINA
1923—1946

II 3. 339.

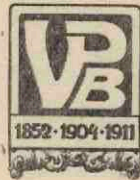

VILH. GRØNBECH

VOR FOLKEÆT I OLDTIDEN

III

HELLIGHED OG HELLIGDOM

KØBENHAVN
FORLAGT AF V. PIOS BOGHANDEL
— POVL BRANNER —

1912

Tan Hamel 599

VILH. GRØNBECH

HELLIGHED OG HELLIGDOM

VOR FOLKEÆT I OLDTIDEN

TREDIE BOG

KØBENHAVN

FORLAGT AF V. PIOS BOGHANDEL

— POVL BRANNER —

1912

Udgivet med Understøttelse af Carlsberg-Fondet.

TRYKT HOS J. JØRGENSEN & CO. (M. A. HANNOVER)

Klenodier.

Det indtryk fremmede plejer at bære med sig fra et første bekendtskab med ætvæsenet er: indesluttethed, alles hånd mod alle, sig selv nok.

På afstand ser man intet andet end kæmpende eller kampberedte krigere, folk der sover med øksen i håndsrække oppe på væggen, og som tager den med når de slænger sædposen på skulderen for at gå ud på ageren. Selve sammenholdets eftertryk synes at forudsætte usikkerhed som livets grundstemning. Hvor mægtigt må ikke det pres have været som skabte en så fugeløs endrægtighed, — det er ræsonnementet i vore dage.

Ofte nok er fjærnsynet en stor hjælp til at finde orden i den forvirrende mangfoldighed som tilværelsen — i den sørgeligste modstrid med alle sunde videnskabelige principper — lider under; men betragteren står i fare for over de rene linjer at glemme, at der er visse træk som i følge deres karakter er forudbestemte til at træde frem på afstand, og andre som måske har samme ret til at være medbestemmende i helhedsindtrykket, men ikke slår så godt igennem. Og dog afhænger opfattelsens sandhed af at alt kommer til sin ret. Hvem af os der var mest krigerisk kan ikke afgøres ud fra det enkelte faktum, at hine gik i seng med våben, eller at vi taler om os selv som fejdende fra vugge til grav, vi der kæmper med naturen, kæmper med os selv, med Gud, med opgaver, og rejser statuer for åndens

stridsmænd. Fredsommelige kan vi måske ikke kalde vore forfædre, så vist som de aldrig fandt på at sætte fred over alt andet, — de var noget mere; de har i deres kultur og deres samfundsliv sat et monument over fredsviljen, og en mægtig vilje til fred må det have været der rådede i dem, og tvang al selvhævdelse til at gå op i former der lige så stærkt tjente et folkesammenhold som en personlig tilfredsstillelse. Ikke mindre er den daglige færd præget af omgang og omgængelighed; til alle sider rækkes hænder ud fra ætten, efter forening og sammenknytning.

På den mest fremtrædende plads i Germanernes samfundsliv står »købet«, det store symbol på omgængelighed og omgængelse. Når de besvogrede ætter er forbundne i fred, så at man altid kan gøre regning på sine mågers støtte i sin stræben efter selvhævdelse, når kvinden med rette kan bære sit navn: fredfrænke, da er det fordi der mellem de to kredse er sluttet et »køb«, — der er udvekslet gaver.

Ægteskabet er det store gaveskifte, gaveforbundet fremfor andre. I vort eget ord giftermål står jo gavetanken — *gipt* — indtrykt for kommende slægter; på angelsachsisk betyder samme ord — *gift* — fornæmmelig brudegave, og i flertal betegner det uden nærmere tilføjelse ligefrem bryllup. Men i sagens inderste kerne adskilte brudekøbet sig ikke fra venskab, der også var et køb og også kom i stand ved gaver.

I gaven slås døren op til den germanske fredsvilje; men samtidig mylrer det ind med psykologiske gådefuldheder.

Dengang Blundketill var indebrændt, og de der vilde hans søn det vel, så sig om i bygden efter noget at hænge et håb på, fandt de intet bedre end et ægteskab mellem den unge og en søsterdatter af Tord Gellir. Tord var en mægtig mand, men Tord var slet ikke forhippet på partiet. »Ja,« siger han, »der

er intet andet end godt mellem Ketill og mig; engang i et herrens vejr tog han imod mig, og han gav mig til skænk gode stodheste; dog mener jeg at jeg ikke behøver at bebrejde mig noget, hvis jeg lader dette parti ustiftet.« Ordene får ikke deres rette betænkthed, hvis man ikke føler den større vægt i ordet »dog«. Der er forpligtelse i gaven; hvilke så end de omstændigheder er som den gives under, binder den, og det med en forpligtelse hvis styrke for at komme til sin ret kræver så stærke ord som disse: modtageren er i giverens vold.

Det mærkes den dag Einar rider op til sin broder Gudmund — Mægtige, ræven på Mødruvellir — og kaster hans kappe til ham igen; han har fået øjnene op for hvor Gudmunds planer stiler hen. Men Gudmund mener roligt, at det er usømmeligt nok om ikke frændskabet tvinger den ene til at tage sig af den andens sager, og her har han modtaget en kostbarhed. Det nytter ikke at Einar slider i tøjret, og råber på at der var svig under gaven; han kan have ret i at ordene faldt lindere dengang Gudmund bar kappen frem for ham til at bedre venskabet, — skånselsløst kommer det fra broderen: Hvad råder jeg for at du gør dig selv til dåre og til foragt! Og Einar tager sin kappe og rider hjem. — Gudmund er måske den af de islandske sagahøvdinge der har sat foden længst ud over den gamle kultur, men alt moderne svinder ind for det gamle gaveskiftes kraft til at kue mennesker.

Da Njalssønnerne kommer hjem og praler med de rige gaver Mørd har hædret dem med ved sit gilde for dem, siger Njal betydningsfuldt: »Han har nok sikret sig sin fordel ved købet, og pas på at I ikke lønner dem som han måtte ønske«. Men rådet er magtesløst overfor gavernes skæbnesvangre kraft; af dem udspringer Njalssønnernes overfald på Høskuld og deres egen branddød. — En forsigtig mand tog ikke imod en gave

førend han havde »blandet sind« med klenodiets besidder, og kendte hans planer. Havde man først fået en anden til at modtage venskabspantet, så var man også sikker på hans kraftige understøttelse. Det at han uden videre sagde tak, måtte betyde at han enten så hvor giveren vilde hen, eller også var rede til alt — eller, naturligvis, at han troede giveren til aldrig at ville misbruge sin ret.

Gavens forpligtende kraft åbenbarer sig vældig i Germanernes retsbegreber. I juridisk formel tager forholdet sig sådan ud som f. ex. paragraf 73 i Liutprands langobardiske edikt: »En gave der ikke er bekræftet ved lønnegave eller ved *thingatio*, har ingen retslig gyldighed.« Med andre ord: giveren kunde tage den igen, og eventuelt hale en genstridig modtager for domstolene. I Sverig beviste man sin bestridte ejendomsret ved at sværge på formelen: »Han gav, og jeg lønnede«. Også Island har sin lovparagraf om dette spørgsmål: »Bliver en gave på 12 øres værdi eller mere ikke erstattet med mindst halvdelen af værdien, kan giveren fordre sit afhænd tilbage ved modtagerens død, med mindre det i sig selv måtte betragtes som lønnegave eller vederlag.« Grågåsens pertentlige omgrænsning af værdien og tidsfristen havde ikke nogen pålidelig borgen i menigmands tankegang; der gjaldt en gave for en gave, hvad enten den var stor eller lille, og der anerkendtes ingen livslang betænkning. Da Ingolfs frænke Steinun kom til Island, tilbød han hende jord af sit landnam, men hun foretrak at give en kappe og kalde det køb, så mente hun der var mindre fare for at nogen senere skulde prøve at bestride hendes ejendomsret.

Til Liutprands lovbestemmelser har vi utallige illustrationer i datidens juridiske dokumenter, som tydeligt viser at lønnegavens virkning ikke afhang af dens merkantile værd. Der hedder det (*anno* 792): Efter vort langobardiske folks skik har

jeg for den større sikkerheds skyld af dig modtaget som lønne-gave en handske, for at denne min gave skal stå urokket for dig og dine efterkommere. De der sagde sådan var fortrolige med opgør mellem to gavevenner, hvor en tvivl om ejendomsret blev mødt med svaret: Du har jo selv givet mig landet, — og hvor svaret fejedes til side med et: Har du måske givet lønne-gave?

Senere, da den upersonlige handelsinstitution voksede sig ud af den personlige tusken og tingen, blev det naturligt gave-forholdet som ikke blot skaffede etiketten og formerne, men også de bindekræftige formaliteter. Den såkaldte *arrha*, guds-pengen, er en juridisk tillæmpning af forpligtelsesfølelsen ved ihænd. Den der modtager *arrha* binder sig til at afslutte det drøftede »køb« så snart den købelystne møder med værdien; han kan ikke i mellemtiden modtage andenmands tilbud, om det end måtte være nok så fristende.

En gave uden løn, uden forpligtelse kan Germanerne ikke forestille sig. Tog man mod en venskabsbevisning, gik sin vej og lod som ingenting, da var klenodiet ikke at regne som besiddelse, det faldt halvvejs ind under kategorien tyvekoster. Den forbindtlighed som modtagelsen pådrog en mand var af mere ideel end kommerciel natur, den gik for dybt til at ud-måles i materielle værdier. I det praktiske liv måtte lønnens størrelse være afhængig af modtagerens ædelmod, og end mere af hans stand. En konge kunde ikke slippe med små erkendtligheder af folks venlige sindelag. Vi har hele gavmildhedens psykologi i en lille humoreske om en fattig huskarl, der svang sig op til stormand på sin ævne til at omsætte gavesystemet i rationel spekulation. Der var engang en ung mand, med det for-jættelsesrige navn Ræv, fortælles os i Gautreks saga. Hans ungdom var efter æventyrbegreber meget lovende, ti han hørte

til de geniale undtagelser der ikke tog sig noget for, uden at ligge i asken og mærke snavset gro. En skønne dag jog faderen ham hjemmefra; og da han havde fået sine resurser realiseret, stod han på vejen med en slibesten i hånden, — det var hans eneste aktiv. Med den drog han på vove til Kong Gautrek. Han havde hørt at kongen siden sin dronnings død var husyg, og ikke bestilte andet end dagen lang at sidde på hendes høj og forkorte tiden med at se sin høj flyve op, og at han stundom måtte opmuntre det trætte dyr med stenkast. Hvem vidste om ikke de naturlige stene kunde slippe op, og en slibesten være den tankefulde konge kærkommen. Således gik det. Ræv slog sig ned bag kongen, og i et øjeblik da Gautrek famlede bagud med hånden, stak Ræv ham sit eneste klenodie i næven — og drog derfra med en ring for en sten. Ringen skulde Kong Ella have, og Ræv fordulgte ikke, at sådan lønnede Gautrek slibestene. Så kunde en konge af England ikke godt slippe under et skib med mænd og hund. Hunden var den Ræv bedst så sig i stand til at undvære, Kong Hrolf fik den, med klar besked om dens oprindelse; og således ågrede Ræv sig det ene skib og det ene læs våben til efter det andet, indtil han med snækker og mænd kunde drage til Kong Gautrek igen som attråværdig bejler. Han havde da med ære tjent sig sin tilvækst til navnet — Gaveræv.

Man kan ikke straks se på denne historie hvad den har været i sine glansdage. Selv den komik der går dybest ned i menneskenaturens grund må købe sin magt over latteren med en farlig afhængighed af livets yderside, og den sætter sin umiddelbart lattervækkende kraft til, når de sociale former den snyltede på, går under. Men får vi gavens betydning rykket frem i forgrunden af vor bevidsthed, kan vi i det mindste forstå at Prins Ræv den Gavesnildes æventyr en gang har fået lunger

til at ryste og fårer til at hoppe ned over kinderne på tilhørerne, netop fordi hans ide var så rationel; og måske kan det lykkes at le os til et stykke af hine menneskers fortrolighed.

Gaven er en social faktor. Idet den går fra mand til mand og til mand igen, gennemtrækker den samfundet med et netværk af forpligtelser, så stærkt at man bevæger hele staten hvis man blot får ret tag på et eller andet punkt af kæden.

Mangen en kommer det vel for, som var han falden iblandt sjakrere, sjakrere af højeste lyst og højeste begavelse. »Gaven ser altid efter gengæld« — et valgsprog der passer fortræffeligt i munden på slige tuskegenier. Går man nu om på den anden side, og tager man i øjesyn deres samvittighedsfuldhed med at passe det rette forhold mellem ydelse og gengæld, fristes man måske til at opstille taknemmelighed som det store princip i deres etik og jura.

Vore forfædre selv skal nok lære os bedre. De lader taknemmelighed og beregning være hvad de er, uden at skamme sig ved nogen af delene. De går forbi alt tilfældigt, lige ind til genstanden selv. Det er ikke givelsen der virker, siger de, men det er gaven. Ingen kan, får vi at høre, befri sig for den indflydelse tingene omkring ham har, de der er i hans eget værge, og de der ligger nær nok til at blive indfiltrede i hans handlinger.

Nordboerne bekender åbent at de er trælle af guld og sølvet — og jærnet. Og så opstemmer de en hymne til metallerne, som må skurre mod al pekuniær sømmelighedsfølelse. De digter frejdigt deres højeste digtning om guld, og belærer os med livets uimodståelige logik om, at guldvejen ind i mennesket ikke ender blindt i de lavere passioner, men skærer de ypperste ånds- og lidenskabscentra. Den figur som civilisationen

har gjort komisk, ved at reducere hans hjærne til en lige linje, Hr. Gærrig, ham opstiller kulturen uanfægtet som det patetiske symbol på menneskesjælens tusindkringethed.

Jubelen over guldet klinger bredt og mægtigt gennem al Germanernes poesi. Et digt som Beowulf oplyses af den gule glans. Digtet handler, siger vi, om Danskernes gruelige nød, at de nat efter nat skulde tåle mosejættens besøg, og om den fremmede kæmpes heltedåd, da han oppebiede uhyret i hallen, bagefter brødes med dets moder i sumpens dyb, og således friede landet ud af plagen. Ja, jætten er der, og Danskekongen, Beowulf og kampen og befrielsen og meget mere. Og digtet handler virkelig om jætten og helten og deres basketag, om vånde og udløsning; men når man tager eposet igennem som helhed — man skulde helst høre det, — og så lader det rulle frem igen for erindringen, da kan man også komme til en helt anden indholdsangivelse. Først er det en genlyd af latter og spil i den prægtigste af alle kongshaller; pludselig dør jubelen hen i uhyggestilhed, da utysket har aflagt sit første besøg; den genfødes under drik og sang og gulduddeling ved den fremmedes komme, tier en stund i forventning af kampens udfald, og bruser så frem i hallen, hvor kongen rækker klenodier til sejrherren og Beowulf med fryd griber om gaverne. Når digtning, når musik er hørt til ende, står den ikke som en række enkeltheder, men som et helhedsindtryk, hvis karakter er bestemt af den fremførendes kunst; det afhænger af hans frase-ring om der bringes det rette rytmiske forhold frem, mellem det der i skaberens tanke var higende, fremadpegende, og synkende, opløsende, om arsis og tesis får den balance som de stedse havde i hans øre når han vævede dem ind i hinanden, og gjorde dem så nær ligevægtige at de kunde forstærke hinanden. Hvad er rytmen i Beowulf, eller rettere, hvad var rytmen for hine

tilhørere? Een ting er vis: scenerne i hallen, hvor guldet gives og modtages, står ikke tilbage i vægt for de episoder hvor belønningen vindes. De gamle tilhørere vilde ikke lade sig narre for noget af kampens spænding, de forlangte at al gru og uhygge skulde trække op så mørk og truende som den var; men de vilde også i ro og mag nyde skuet af helten, som han står i ildskær med halsringen på brystet og sværdet i hånden. Skildringen af gildet i Heorod efter kampen, da de »lykkelige« gik til bænken og nød bordets fylde, da mjødkar i mængde gik omkring, da Hroddgar gav Beowulf kampklenodier, hjælm, brynje, berømte sværd — og om hjælmen lå værnende en kunsthamret bukkel —, da dronningen bød ham armringe og halsringe — og det var de bedste verden havde set siden det berømte Bro-singesmykke bragtes til borgen, — den skildring er i hvert fald ikke nogen koda, hvor den hafte spænding blidt løses op og tankerne gives tilbage til den daglige rutine. Jubelen i hallen — saldrømmen — og guldets glæde er den grundtone som forbinder de forskellige scener til en helhed. For os moderne, som er vante til at poesien i digtet slipper op på det punkt da helten har sat sin fod på den sidste fjende eller den sidste dæmon, er det mærkeligt at se, hvordan man i gamle dage, og det ikke blot i Nordeuropa, kunde slå sig ned i sejrsofølelsen, af den kunde skabe en modspænding der ikke var svagere end kampens spænding, og kunde digte det halve epos over triumf og festmåltid og leg.

Og digteren fornægter sig ikke i det små. Han giver sig bevæget hen i fortællingen om guld og kostbarheder, om mænd der giver og mænd der modtager, og samme betagelse glimter atter og atter frem i hans talemåder og billeder. Gennem de poetiske formler hvoraf Beowulf på episk vis er sammennittet, klinger guldets lydeligt og uophørligt: kongen er jo ringbryder,

skatteudstrøer, hans mænd er guldkrævere, og hallen er det sted hvor man hører stridsfyrsten under mændenes råb uddele ringe; og meningen er ikke mindre oprigtig, fordi disse billeder tilhører digternes hævdvundne tungemål.

Ja, hjertet lo Græker og Nordmand i brystet når han annammede en kobberkedel eller et armbånd. Odysseus's første vågne tanke, efter at han sovende er bleven lagt i land af Faiakerne, er at tælle sine kobberkar, og se efter om de ærligt har givet ham alle gaverne med: »Og så talte han sine dejlige trefødder og kedlerne, guldets og de vævede pragtklæder, se, der manglede ikke eet; da sukkede han efter sin hjemstavn«. Germanerne har endnu mere heroiske udtryk for guldafhængigheden. Beowulf ønsker i dødens stund at mætte sit øje med synet af de vundne klenodier: Fuldt vel vidste han at hans dages byrde af jordlykke var båret til ende, bristet var hans dages tal, døden trådte ham i hæl. . . . Løb i hast, Viglaf kære, til ormestenen, hvor skatten gemmes; skynd dig med il, at oldskatten, guldets brand, stenedes glans, kan fylde mine øjne, og på klenodiet blidere forrinde liv og folkestyre.

Denne heroiske trang til at passe på guldets og broncens ophobe dem i rummelige kældere og storstuer, gennempulserer sjælene, uden at man derved mærker nogen udslettelse af alle store følelser, eller nogen fortørrelse af sindet. Tværtimod, jo større karakter, des klæbrigere hænder. Egil, måske den dybeste, og i alle fald en af de mest hel-menneskelige personligheder i oldtiden, denne Egil har i sine efterladte versestumper givet os en griskhedens højsang. Guldkærheden låner venskabsfølelsen udtryk, som når Egil fylder sin inderlige sorg over Arinbjørns fald på dette lille vers: Spredt og tyndt lyser nu de mænd der flammede som bål i kampen, de som strøede guldets gløder langt fra hinanden. Hvor skal jeg søge gavmilde mænd,

som dem der lod diglens sne (sølvet) hagle ned over mine høgefjælde (høgesædet, jægerens arm).

Antog griskheden heroiske former, var dens modstykke, gavmildheden, ikke mindre storvorn. Hos kongen måtte denne egenskab herske i så øjensynlig grad, at ingen tog fejl af hvem der var »skatteuddeleren«. Det værste der kunde siges om en fyrste, var at han sparede på sit guld. Erikssønnerne pådrog sig almindelig had og foragt i Norge, fordi de gemte deres penge i jorden »som småbønder«. Til kongelykken hørte trangen og ævnen til at så »Frodes mel« omkring sig i dagens lys, derfor kunde mændene i Beowulf af kongens karrighed slutte sig til at lykkeløsheden åd ham op indefra. I det monarkiske Norge kunde det vel blive en mistænkelig anmasselse at udøve dette kongelige prærogativ i hele dets udstrækning, men til en vis grad var rundhændethed nødvendig for alle storheder. I den lå en stolt selvudråbelse, en antydning af at man regnede sin lykke for stor nok til at samle andre under vingen.

Disse to modstridende træk i Nordboernes syn på guld og klenodier kan ikke afglattes ved enkeltmandspsychologi. Hver for sig kan de udvikles til en hos os næsten ukendt fuldkommenhed, uden at ophæve hinanden eller afgrænse hinandens berettigelse; gavmildheden medførte ikke afsky og dadel over guldkærheden, selv hvor denne i vort omdømme stiger til langkloet griskhed. Når radierne går så nær parallellen, da må centrum ligge grumme dybt. De skarpeste modsigelser i menneskelivet afmærker den dybeste enhed.

Der gives næppe den sorg i verden som guldet ikke har kraft til at læge. I Vølsungesagaen står den mægtige replik: »Giv hende guld, og myg således hendes vrede«. Det siger Gudrun til Sigurd med gråd, da Brynhild sidder og ælter sine hævnplaner hårdere og hårdere, og alle med gru venter på

enden. Men Brynhild overgik alle kvinders mål og hendes harm al kvindesorg, derfor og ikke af anden grund var guldets magtesløst overfor hende. I det kunde Egil finde trøst og glem- sel for sin bitre sorg over broderens død. Efter slaget på Vin- hede sad han barsk og vred i Adelstens hal, lagde ikke våbnene fra sig, men smældede sværdet op og ned i skeden, mens øjen- brynene gik i krampetrækninger; drikke vilde han ikke når man bar for ham, — førend Adelsten tog en stor og god ring af sin egen arm og rakte over ilden; så kom hans bryn i lag, og drikken smagte. Adelsten lagde sølv i mængde til, og da begyndte Egil at glædes. Han udbrod i det begejstrede vers, der i hver linje bærer digterens sære træk: Øjnlågets ludende brinker hang ned af harm. Nu fandt jeg den der kunde glatte pandens furer. Med en armring har fyrsten stødt ansigtets stængende klipper op. Uhyggen er af øjnene.

Men lige så vist kan gaven i modtageren pløje had op mod giveren, når den ikke kommer belejligt. Vi føler os vel også nok krænkede, hvis vor næstnæste vil hædre os med gaver under den forudsætning at hans følelsers varme er absolut tilstrækkelig til at fremkalde genvarme hos os. Men her er meget mere, en opblussende harme, som viser had og forbitrelse udadtil, og frygt indadtil. Uviljen giver sig voldsomst udtryk overfor uvelkomne kongsgaver. Da Kjartan ved sit første sam- mentræf med Olav Tryggvesson havde modtaget hans kappe til skænk, udtalte hans venner deres skarpe misbilligelse over at han så frit havde nedværdiget sig og var gået i kongens vold og under hans venskab. En anden gang kaldes mod- tagerne af kongsgaver hånlige for trælle. Men også kongen kunde fare op, når nogen vovede at vise ham en udfordrende ære ved at byde ham »vennegave«.

De to poler i gavens virkning er forenede i fortællingen om

Einar Skåleglam og Egil. Den unge, lovende digter besøgte engang sin berømte broder i kunsten, og da han ikke traf ham hjemme, efterlod han som gave et pragtfuldt skjold. Men Egil blev vred. »Gid han få en ulykke«, udrød han, og for at gøre sit til ønskets opfyldelse vilde han ride efter og dræbe giveren. Einar var imidlertid kommen for langt af led til at sagen kunde afgøres så let; hvad var der at gøre? Egil sad der med gaven, kunde ikke blive af med den, og — »venskabet mellem Egil og Einar bestod så længe de levede«.

Det er ikke klenodiet modtageren er bange for eller harm på; det er noget inden i det, som han sky føler rykke i armen, idet han rører ved det.

Med ihændet gives mere end den ydre ejendom, gaven har et indre værd, der står i forhold til ejeren, noget som er udtrykt i det navn som følger våben og klenodier. På Island dannes navnet almindeligvis ved en sammensætning med *nautr*, der betyder: det man kan bruge, det hvis inderste lykke man har føling med, og det som har lykke gennem følingen med en. Andvaranautr hedder i sagnet den skæbnesvangre ring som Loke tog fra Andvare; Konungsnautr kaldes i det virkelige liv sådanne våben eller klæder som ejeren har modtaget af kongens hånd.

Med klenodiet følger noget over fra den forrige ejer, og dets tidligere tilværelse vil åbenbare sig, hvad enten besidderen skøtter derom eller ej. Kongsgaven har mere end en usædvanlig skarp od, et særlig kunstfærdigt fæste, — den slår med lykke. For at vide med hvilke følelser gaven blev modtaget, må vi gå til klenodiet medens det er i ættens egen besiddelse, og se hvad det betyder der. Da Glum tog afsked med sin morfader, Vigfus,

i Norge, gav denne ham en kappe, et spyd og et sværd, med de ord: »Det aner mig at vi aldrig vil ses mere, men disse kostbarheder vil jeg give dig, og medens du ejer dem, er jeg vis på at du ikke vil miste din anseelse; men hvis du skiller dig ved dem, har jeg bange anelser for din fremtid«. Og Glum med hans frænder er ikke ene om troen på disse arvestykker. Da han senere i livet forærer dem til sine bedste venner som tak for god bistand i en af hans mange vanskelige sager med omverdenen, mener hans modstandere at tidspunktet for en heldig aktion imod ham endelig er kommet. De tager ikke fejl, for første gang hænder det at Glum kommer til at sidde med »skåret lod«. Dermed er hans lykke ret egentlig ude for stedse; i hvert fald blev han aldrig mere den stormand han havde været. På dødslejet giver Høskuld sin uægte søn, Olav På, guldringen Hakonsnaut og sværdet Kongsnaut, og med dem sin og alle frændernes lykke; »og det siger jeg ikke fordi jeg er uvidende om at slægtslykken har taget bø hos ham«. De andre sønners knurren viser hvor betydningsfuld Høskulds anordning var i den tids øjne.

Det ny skær af uegentlighed — symbolisme — som er ved at liste ind i Høskulds og hans sønners forhold til klenodierne, kan ses i vækst allerede under sagatiden. Den overgang var begyndt, hvor et »det betyder« umærkeligt skyder sig frem foran det robuste »det er«. Forandringen beror på et hamskifte i erfaringen, en forrykning af kulturen, det kendes noksom derpå, at mennesker åbenbart mener at sige noget stærkere end det gamle, samtidig med at de udleverer virkeligheden til poesi. Men det skorter heller ikke på tydelige minder om at klenodiet hele tiden igennem bevarede sit forhold til en bestemt kreds mennesker. I Grettesagaens udtryk: »Sværdet var deres klenod, og havde aldrig været ude af ætten«, ligger forståelse af

hvad et sådant sværd egentlig var for en hellig ting, og så længe sammenholdet mellem frænderne endnu trækker på de gamle vaner, har også pieteten for arvestykkerne bevaret noget af den gamle overbevisning. Den økse som Torgrim Helgessøn 1450 gav Olav Thorevilssøn til fuldt og godt forlig, var ikke et almindeligt våben, det havde været Olavs ætteøkse.

Lige ned i de sene sagn har slægtsbundetheden bevaret sin værdi som den poetiske kerne. I Danmark fortælles om familien Rantzau, at dens blomstring var knyttet til nogle arvestykker, en guldrok og en guldsabel — eller, efter andre kilder, en håndfuld guldstykker — som en grevinde af blodet engang havde fået af de underjordiske til løn for barselhjælp. En variant af sagnet har den ejendommelige tilføjelse, at de grene af slægten som med omhu gemte deres arvelod, stadig har sat ny skud, medens andre, mere efterladende udløbere af familien er uddøde. Nok så ofte forekommer klenodiet i stedsagn, som det om vildsvineskindet der bevarer Voergård mod ildsvåde og anden ulykke. Hvad enten nu disse legender er direkte fremgået af gammel familiehævd, eller de måske er stedfæstede folkesagn, er ideen den samme som en gang inspirerede hine islandske livsbilleder.

På en egen måde brydes den poetiske symbolik og erfaringen i sagnet om Sigmund Vølsung og hans klenodievåben. Han går gennem livet med sejren og lykken siddende i det gamle sværd, Odins gave. Den sidste kamp slår guden selv ham ud af hænderne, idet han møder ham midt i tummelen og splintrer hans sværd med sit spyd. Da man ransager slagmarken og finder ham blødende, nægter han at lade sig forbinde: »Vel har mange bevaret livet hvor håbet kun var ringe, men lykken er veget fra mig«. Men i hans søn vil den brudte lykke blive hel igen; når han vokser til, skal stumperne smedes sammen. »Han

vil føre sværdet, øve mangan stordåd, og hans navn vil leve mens verden står«. Hans hustru, Hjördis, passer troligt på stykkerne, og da tiden kommer, smeder Regin af dem det berømte Gram, hvormed Sigurd dræber Fafnerormen. Reflektionen er her klaret ud til dybsind, der formår at træde så langt tilbage fra æmnet, at det kan udhæve parallellismen mellem det menneskelige og dets afbillede; men dybsindet er af den varme art der mere føler end tænker sig til resultatet. Når digteren fandt så redbon en forståelse hos sine tilhørere, var det fordi de mødte med så mange forudsætninger, at det var som om de selv havde tænkt konsekvensen, så snart den var udtalt. Det lyder moderne, at Norge brister af Olavs hånd sammen med hans ypperste skyttes bue, men også dette udtryk havde vel sin fynd fra oplevelsen af at magten kunde briste af en mands hånd sammen med hans egen bue eller spyd.

Ved siden af Vølsungesagaen stiller sig Hørds saga som hjemmefødingen ved siden af den verdenskløge. Der kommer tanken simpelt og naturligt, i en form som ikke er bleven eftergaaet af nogen åndfuld digter. Før sit forhadte bryllup med den gamle Grimkel skænker Signy sin broder alt hvad hun ejer, men undtager to »kostbarheder«, et halssmykke og en hest, på hvilke hun satte størst pris. Og hvad for slags »pris« det er, fremgår af sagaens forløb. Hun bliver forbitret på sin egen søn, Hørd, da han — sent gående — på sin første vandring over gulvet hen til hende, falder og griber for sig i smykket, som ligger på moderens knæ, så at det brister. »Ond blev din første gang, og mange slige vil komme efter, men dog bliver den sidste værst«, udbryder hun. Spådommen går i opfyldelse, på den måde at Hørd kommer til at dele nidingen Grettirs skæbne; han bliver fredløs, og må meget mod sin vilje slå sig på røveri. Smykket er Signys, men den lykke som bindes i det, vedkommer slægten.

Som Vølsungerne, som Vikingekåres ætlinge — Vigfus og Glum — havde hver æt i fordums tid sine lykкетин, i hvilke de så pantet på held og trivsel; men den lykke der gav disse arvestykker deres udmærkede værdi, var ikke af anden art end det held der inspirerede alle familiens ejendele, lige ned til det mest beskedne redskab. Sværdet og kappen repræsenterede ættens rigdom, det vil da i gammel tankegang sige, at de i sig indeholdt selve rigdommens kraft.

Lykken var ikke indskrænket til de værdigenstande der gemtes under tag, den gik også ude på marken. Til klenodierne blandt ejendele svarede sådanne lykkedyr, som både betød mere end et almindeligt hoved for hjordens trivsel, og var bonden en garanti for liv og velsignelse. Signys ene kostbarhed var et halssmykke, den anden en hingst, og da den omkom på hendes færd til brylluppet, vilde hun straks være vendt om; hun vidste at der ikke ventede hende andet end sorg og ulykke i ægteskabet. En god ven af Ingemundssønnerne, Brand, havde en hest, Freysfaxe, som engang gjorde hvad næppe en almindelig hest havde duet til. Det gjaldt for Jökul og Torsten om endelig at passe tiden, og ikke svigte ved en holmgang der var bleven tilbudt og modtaget med mange store ord, så meget des mere som de på snevejret der tyknede omkring dem, kunde forstå at der var visse folk som nok helst så at de ikke kom, og vilde gøre hvad der kunde gøres ved hjælp af vejr og vind, for at få dem til at bede undervejs. Da var det Faxe der trodsede slæden igennem, satte dem af på pletten, og tog dem med hjem igen, da de havde opsat en nidstang, som skulkeren kunde beskue når han fik stunder. Brand vidste hvad han sagde, da han bad dem trygt overlade alt til ham og hans hest, når det gjaldt at finde frem gennem heksekunster, og andre mennesker vidste vel også nok hvad de sagde, når de opkaldte bonden efter

dyret, og omtalte ham som Faxebland. Det er sådanne høvdinger blandt gårdens bestand, der hædres med guldprydelser på hornene og flætninger i manken.

I mange fortællinger må vi læse os til sandheden gennem overtroens fordrejelse — eller den kristne ivers forvrængning. Allerede beretningen om Olav Pås ængstende drøm er måske bleven en kende legendarisk tilsnittet, men virkeligheden er umiskendelig. På Olavs gård gik en kæmpemæssig okse omkring under almindelig, måske lidt sky agtelse fra gårdfolkets side. Olav besluttede sig omsider til at lade den slagte, og da oplevede han i drømme, at en kvinde, som gav sig ud for oksens moder, kom til ham og varslede hans yndlingssøns død.

Halv myte, halvt æventyr er historien om den gode okse Brandkrosse, der voldte bonden Grim så stor en sorg: der havde han gået og hæget om den alle dage, og ikke vidst hvad godt han skulde gøre den, og så en skønne dag satte den til havs og blev borte. Alt hvad man sagde for at trøste bonden, at han jo kunde lægge sig en anden til, at det måtte være ham en stolt tanke at den bugt som havde set oxen forsvinde, for fremtiden skulde bære dens navn, Krossevig, alt gik ind ad det ene øre og ud af det andet: Brandkrosse var jo borte. Så vidt har historien det ubestemmelige småborgertræk der usvigeligt forplanter sig fra fortællerens ansigt, når han beretter noget der går over hans forstand; men når vi så videre hører, at bonden ikke gav sig tilfreds før han havde gjort rejsen til Norge for at spørge efter sin dyrebare okse, at han genfandt den i en klippehule hos en jätte, der af lutter forelskelse i dyret havde sendt sine bud efter det, og at der af jättens datter blev en stammoder til en æt på Island, så glemmer vi fortællerens tonefald for visheden om at denne Brandkrosse en gang har

været vigtig nok til at indtage en fremragende plads i disse mænds myte om deres eget ophav.

Selv om adskillige af disse lykkedyr kun er blege, forvågede gengangere af realiteter, har de trofast bevaret visse tilknytninger til deres hjem; der er rest af liv i den »tro« som bandt ejeren sammen med dem; han havde tro på dem og til dem, hedder det, og med samme eftertryk kan ejerens afhængighed betones i ordene: det klenodie satte han særlig pris på. Sikkert nok omgærdedes disse fremragende dyr med en særlig bodsbeskyttelse af hensyn til deres betydning for hele hjordens sammenhold, men hvad var deres beskyttende og ledende kraft andet end et højere udslag af mandens fælykke? Det var ikke et tilfældigt sammentræf af omstændigheder der gjorde at Faxeblands hest var en vældig kæmper i hestestævner, stærk som en bjørn, og samtidig husbonden særlig kær. I lovenes almengjorte bestemmelser kan det direkte forhold til mennesket ikke komme frem, men på den anden side har lovene ikke helt kunnet overvinde det personlige. Ikke blot var Frankerkongens kreaturer værdsatte med højere bod end andre menneskers, men hans øksne var dyrebarere end hans heste, og vi kender deres værdighed igen i de okser der trak Merovingernes vogn, naar høvdingen drog frem i ceremonielt optog.

I de sindigt afvejede ord hvormed lovene skiller tyven ud som en uting man ikke skylder menneskeligt hensyn, får nidkærheden for tinglykken et mere lidenskabelig bevæget udtryk end nogen digtning kan give. Ve den der lægger bånd på en mand; men en tyv koster man til tinget med bagbundne hænder. Han behandles som et væsen uden for menneskeheden, der kan hugges ned som et udyr eller endogså kan skamskændes på sin person til et vidunder for verden. En tyv er altid en tyv. Loven kan nå til at opstille en praktisk adskillelse

mellem det større tyveri og rapseriet, men distinktionen anfægter ikke andet end de udvortes følger af handlingen; det fundamentale er fælles: tyven bliver retsløs. Hans gerning er nidingsværk, og hans nærmeste frænde er morderen, der i mørket lister sig på sit offer, og smutter bort uden at lade sit våben stikke i såret til lysning, mens ransmanden, som åbent går mennesker ind på livet og med vold rykker ejendelene ud af hænderne på dem, regnes lige med drabsmanden, som *tager* livet. Germanernes hadefulde uvilje mod den hvis fingre er længere end hans mod, udspringer i angsten for hemmeligt lykke- og æreforlis. Han ved, som Smålændingen endnu i sen tid vidste, at den der stjæler en mands fiskeredskaber forringer deres kraft til at fange og ødelægger ejerens fiskelykke, ligesom den der bruger en fremmed tyr uden forlov, stjæler avlekræften ud af den. Det nidingsagtige i angrebet på manden gennem hans kvæg eller hans ejendele består i at forbryderen falder ham i ryggen, og sniger en kraft fra ham i et øjeblik da han ikke er i stand til at værgе sig og vise sin ret.

Attentat på kvæget var lige så hadet som frygtet. *Gorvargr*, gorniding, gortyv kalder skandinaviske love den der hemmeligt forgriber sig på andenmands kvæg. Navnene siger os at handlingen er værre end drab, ti varg og niding betegner jo netop den der forbryder sig mod æren til forskel fra krænkeren. Islændingene kender hævneret på stedet, men sætter i visse tilfælde også ubetinget fredløshed. I norsk lov findes endnu antydninger af at gerningen blev anset for ubodemål, der uigenkaldeligt gjorde forbryderen til skovgænger. Og den danske Eriks lov har princippet klart, når den siger om drab på kvæg af en halv marks værdi, at »der er gjort nidingsværk, og nidingsværk skal bødes til kongen«.

For at forstå folket, er det ikke nok at vide hvad loven

fordømmer, man må også se loven blive overtrådt. Den reflekterede lovbyrders vurdering af forbrydelsens værdi indeholder jo til tider det kraftigste vidnesbyrd om forargelsens hemmelige styrke og om dens dybde. Vi har fra Island en fortælling, der netop fordi den står med det ene ben uden for stricte moral, giver mennesket en blottelse og viser noget i ham som ligger dybere end samfundsmoralens gennemsnit. I den islandske fristats historie står »kampen på heden«, omkring år 1015, som en mærkebegivenhed, der satte folks sind i stor bevægelse og tillige sendte sine virkninger ind i det offentlige liv, — det nærmeste alting regnedes for et af de mærkelige, som huskedes, — ikke fordi Bardi, der her hævnede sin broder Hall og for ham tog ni mænds liv, var nogen særlig fremtrædende personlighed, men fordi han ved sin fosterfader, den vise — spage — Torarins hjælp havde ført sin sag igennem næsten uovervindelige vanskeligheder. Han havde ingen indflydelse, han var — som han selv siger — ikke pengemand, medens hans modstandere var både anseelige og vennesæle folk, der allerede længe havde nødt den unge arving på Asbjarnarnes til at sidde med »skår i sin lod«. Men til gengæld var hævnen i denne sag bleven grundfæstet med al omsigtens lykke. Det skyldtes Torarins dybhed i råd, at opgørets dag kom som en tyv over modstanderne. Først forpurrede han alle store sammenkomster i herredet, arnestederne for rygter; dernæst tog han et par sjældne heste — »helt hvide med sorte øren« — i forvaring for en nabo-bonde, og bebyrdede sig tilmed velvilligt med at holde eftersøgning; ti skulde man bestandig have spejdere der sydpå, var det bedre at de havde et ordentligt ærinde, end at de løb omkring og spurgte efter et par gamle krikker. Naturligt nok blev ejermændene glædelig overrasket ved at få sine heste igen, — da Torarin ikke længer havde brug for dem; findeløn kunde

det være det samme med; der var nu grunden lagt til eet nytligt venskab. Da Torarin havde virket sin tid, sad der rundt om på gårdene en hel lille hær af venner og velvillige hjælpere, som man blot behøvede at minde, når tiden kom. Men over alle disse forberedelser glemte Torarin ikke at sørge for at selve hævnen kunde få en tilvægt, der opvejede dens forhaling. Da Bardi efter sit rundridt for at opsamle alle tingede hjælpere mødte fosterfaderen, faldt det ham straks i øjnene at den gamle sad med et fremmed sværd over knæet. Torarin greb hans undren i flugten: »Du har ikke set det sværd før? det er ret, jeg har ikke haft det så længe; lad os to skifte våben, så skal du høre hvor det stammer fra; min søn har et andet, som egentlig tilhører Torbjørn, dette her ejer Torgaut.« Og derpå fortalte han om den glæde han havde haft af at stifte bekendtskab med Lyve-Torfi. Torfi var en slægning af de nævnte modstandere, han havde en fiffig hjærne og en brav tunge, og han var i besiddelse af en samvittighedsløshed som man trygt kunde stole på. Hvordan han havde løjet og hvordan han havde lusket, kan være det samme: her var sværdet. »Og,« sagde Torarin, »det er ret til pas, synes jeg, at hines overmod beskæres med deres egne knive; bedre kan du ikke hævne den vanære de har bragt over dig og dine.«

Selv om man læser med halvtlukkede øjne, må man blive vár at fortællingen skiller sig fra almindelige tyvehistorier i noget andet end tyvens stand og hans overlegne kunst; det rum som oplades i hine mennesker, er åbenbart en af de dybe huler hvor man venter at finde sjælens apokalyptiske indvånere. Der er allerede i Torarins betænksomhed noget som ængster, og når så Bardi hoverende springer frem og lader sine fjender nyde synet af deres eget våben i hans hånd, bevæger det hid og did, og turrer dem med »det de nok kender«, da kan man ikke fri sig

for den stømmende følelse som aldrig dør helt ud i den der en gang har set et menneske skaffe sig dæmonisk magt ved at liste sig ind i næstens sjæl, og bruge hans inderste hemmelighed til at trykke ham hjælpeløs ned i støvet. Efter at være gået i lære hos Torarin, finder man lettere ind til forståelse af en art usårlighed, som ellers let kunde komme til at stå som et privilegium for halvt eller helt unaturlige væsener. Med en trold som Grendel eller hans mor kan jordiske helte kun få bugt ved hjælp af våben som vristes ud af de fjendtlige væseners egen hånd, eller findes i utyskebolet. Nordboerne kender samme forklaring på dette fænomen som den der stiller Angelsachsernes hjærte tilfreds: det er ikke benenes hårdhed alene som gør at æggen bøjer sig, der står trolddom bag, siger de. Men under tilliden til galdrekraften mælder livets virkelighed sig gennem det romantiske, når det i en æventyrsaga hedder om en familie af halvtrolde, at faderen havde sunget sig selv og sine til usårlighed overfor alle våben undtagen deres eget ættesværd, Angrvandill. Folk med rigtig hård lykke gik usårede fra kamp til kamp, man måtte lure på et øjeblik da de som Glum selv havde blottet sig, og til syvende og sidst bliver den sikreste vej til at ramme en mand dødeligt at såre ham med hans egne våben.

I et æventyr som det om vikingen Svart Jærnskalle, der spurgte alle modstandere om de kendte Bladnir, er der da et let genkendeligt underlag af hverdagsfaktum. Bladnir var et ættevåben, der sidst Svart hørte til det, befandt sig i hans broder Auduns væрге, og Svart var altid på post overfor den mulighed at det skulde optræde mod ham; det gjaldt åbenbart om i nødsfald at få tid til en »besværgelse«, som kunde gøre det unyttigt i en røvers hånd. Men han blev overlistet til sidst, og det med skam at sige ved sin egen broders forræderi. Audun

havde engang givet Bladnir til sin ven Torgils, og det gik slig, at Torgils en skønne dag kom til at opholde sig på et sted hvor Svart havde anmeldt sit besøg for at se til datteren i huset. Heldigvis var Torgils netop ude på den obligate æventyrrejse, og han påtog sig villigt at gøre honnør for gæsten. Natten forud for mødet blev han overrasket med et besøg af sin ven Auduns »hu«, der indviede ham i sin sorg over denne broder, der ingen nytte var til, men blot føjtede om og gjorde landet utrygt for hæderlige mænds piger. Bladnir kunde magte ham, blot man var så omtænksom at anbringe det i sandet på kamppladsen, og saa forsikre modstanderen om at man ikke vidste dets hjalte oven jorde. Når det så gik løs, da een, to, tre, op med Bladnir! — Godt var det, at de to brødrers endelige opgør af deres sager først vilde komme til at foregå i den hinsidige ensomhed.

Mangen en har i det virkelige liv båret sig ad som Arngrim, der først slog Tyrfing ud af hånden på Kong Svavrlami, og dernæst snappede sværdet op for at give banehugget med det. Og den formodning at døds måden kunde blive skæbnesvanger for ættens lykke til hævn, er næppe så dristig som den foreløbig er ubegrundet.

Sejrsværdet og Tvistmalmen.

I alt det der duede var der lykke. Til et sværds lykke hørte skarphed, skønhed, godt håndfæste, og så naturligvis den dertil svarende egenskab: sejr, fremgang. Engang da hin Jökul fra Vatsdalen var ude for lidt mere end almindelig stærk trolddom, mældte hans sværd, familiestykket Ættetange, sig fra; han så forbavset i æggen: »Er lykken gået af dig, Ættetange?» På samme måde gik det Beowulfs sværd i kampen med Gren-dels moder: for første gang svigtede det, dets »dom« — ære og kraft — var ude. Et skib måtte have lykke til at være stift i søen, til med eftertryk at kunne benytte børen, både under krydsning og for vinden; det måtte ikke være tilbøjeligt til at trække vand, eller løbe ind hvor der var farlig landing. Vats-døleslægten besad et sådant fuldkomment fartøj, som Ingemund havde fået af Kong Harald. Det hed Stigandi, »den raske gænger«, og var en usædvanlig god luvholder og i højeste grad farsælt.

Men vi ved der var stor forskel på sværd og sværd. Somme kunde rent ud kaldes »sejrvåben« — som Beowulf kalder dem: de sikrede ejermanden fremgang hvor han end kom. På nordisk hedder det som oftest med lidt bredere karakteristik: »Den egenskab fulgte sværdet, at den fik sejr som bar det til kamp«, eller: »Det bed jærn som klæde, tog ikke mod rust, og sejr var med det i slag og tvekamp, hvem der end bar det;«

men Torarin kan også overfor Torfi begrunde sin lystenhed efter de fremmede sværd med blot at sige, at han havde hørt de var »sejrrige«. Uden tvivl sad der sejr i spydet og sværdet og bør i fartøjet, og den der erhvervede sig kostbarheden, berigede sig på den måde med lykkeegenskaber. Derfor var man så grisk efter gravgods: man brød gravhøje op, og til overflod tog man, om det behøvedes, en dyst med højboen — hvis sagnene da siger sandt — for at få tag i et gammelt, prøvet sejrvåben. Det gode sværd Skøfnung, som var Midfjordskegges stolthed og som spillede en vis rolle i hans efterfølgeres liv, var hentet i selveste Hrolf Krakes høj; Skegge havde selv været der efter det, og havde set både Bødvar Bjarke og kongen; Bødvar vilde gå løs på ham, men kongen holdt ham tilbage. Sikkert var klenodiet umagen værd: bistert var det, så at det aldrig vilde ind i skeden igen uden det havde været i levende kød, det mældte selv når hugget var godt ført, ved at synge højt, og intet lægedes efter det; men så havde det til gengæld sit egensind: det tålte ikke at kvinder så når det droges, og det led ikke solskin på hjaltet. — Nede i Syden minder Paulus Diaconus sine læsere om, at »i vor tid har Giselbert åbnet (den langobardiske heltekonge) Albuins grav og taget hans sværd, og dernæst med sin sædvanlige forfængelighed pralet for almuen af at han havde set Albuin.«

Men vi må dog ikke tro at klenodiet lod sig bruge af hvem som helst, at sværdet huggede løs i kampen og lod manden om at følge med. »Sværdet kæmper selv, — når det føres af en husnild helt,« siger Skirnismál, og sværdet Hrunting, Beowulfs tro følgesvend, »sværg aldrig den i kampen der svang det, når han vovede at gå den farestrittende vej gennem fjendernes fylking«. Dagligdags udtrykte man sig mere nøgternt, men også mere præcist, man gav våbnet fra sig med en advarsel om at

kun en »duelig og frygtløs« mand kunde bruge det. Tonen faldt på den fornødne overensstemmelse mellem brugeren og det brugte. Ingemund anstillede engang en prøve med Stigandi: han vilde gjerne se om det kunde skride, når han ikke selv var med; og forsøget lykkedes, de udsendte kom tilbage fra Norge med lutter lovord over skuden. Men det kunde da også være at både våbnet og skibet nægtede sin tjeneste, som Ormen Lange vægrede sig ved at lystre roret efter Olavs død. Det kom an på om man var »husnild« nok til at »tage« våbnet på rette måde, om man kendte dets »lykke«, og respekterede den, eller fra en anden side udtrykt, det kom an på om ens egen og sværdets karakter kunde komme overens. Da Kormak vilde låne Skøfnung, var Skegge meget betænkelig ved at sige ja, netop fordi han havde sine tvivl på dette punkt: »Du er en hidsig mand, men Skøfnung er besindig af anlæg«. Og vist er det at Skøfnung og Kormak ikke kunde sammen, og følgen blev at begge kom til at lide under uoverensstemmelsen.

Betingelsen for at bruge en anden mands våben var da den, at man enten havde snildhed nok til at gøre dets sjæl til sin ven eller kræfter nok til at tvinge den. Måske kunde man blive overrasket ved en pludselig egensindighed i klenodiet, en dunkel vilje der gik på tværs af ens egen; det var de tidligere ejere der pludselig dukkede op og gjorde sig bemærkede. Hvad der en gang var lagt ind i sværdet af vilje, det lod sig kun vanskeligt overvinde; når Geirmund »lægger på« Fodbid at det skal koste den bedste mand i Olav Pås slægt livet, da vil klenodiet få sin vilje fremmet før eller senere. Bolle må engang komme til at stå med det i hånden overfor sin fætter Kjartan, og han vil blive drevet til at bruge det til den dåd som »sent skulde gå ham af minde.« Det gode sværd Gråside, som var i Surrssønnernes besiddelse, havde af sin oprindelige ejermand fået den hilsen

med, at det skulde bringe dage som ikke huede frænderne. Langt om længe blev det omsmedet til et spyd, men det fandt dog vejen først ind i Gisles fostbroder, Vestein, og siden som hævn ind i hans svoger, Torgrim. Derfor er det man ved overrækkelsen fortalte sværdets eller halsringens historie: man lod modtageren vide hvilken skat han fik, hvilken ære og lykke der var ophobet i den, men også hvad natur den havde, hvilken vilje der sad i den. »Denne brynje gav Hrodgar mig, den vise konge, lagde mig i munden at jeg først skulde sige dig dens godvilje; han sagde, at den havde Heorogar, Skjoldungernes drot, båret en rum tid«, med en sådan omstændelighed overrækker Beowulf sin frænde den våbenkappe som han medfører fra Danmark.

Et våben der hedder Kongsbane eller Selshævner — det spyd som Seltorir var bleven hævnnet med — mælder selv sin fortid i navnet, antydningen indeholder en historie, og i historien ligger en selvåbenbaring. Angelsachserne med deres episke sindighed kan nøste fortællingen ud af antydningen; i det lille nu da Viglaf springer Beowulf til hjælp, får digteren tid til at gøre tilhørerne opmærksomme på det sværd Viglaf førte: »Han drog sværdet, et efterlad af Eanmund, Ohtheres søn, den venneløse, forstødte, hvis bane Veohstan blev i striden, og han hjemførte hans mørkladne hjælm, hans ringvævsbrynje, hans gamle, jættesmedede sværd; det skænkede Onela ham og talte ikke om ufred, skønt det var hans brodersøn der var fældet. Klenodiet holdt han mange år, til hans søn kunde øve heltefærd som faderen før han. Da gav han ham blandt Geaterne kampklæder i utalt mængde, og han skred så ud af livet.« Sværdet var altså kommet ind i ætten dengang Veohstan, Viglafs fader, på slagmarken nedhuggede Eanmund; og Onela, i hvis fylking

Veohstan stod, overlod ham byttet, til trods for at den dræbte var en brodersøn af ham selv.

Det er da ikke en abstrakt velsignelse, ikke held i almindelighed, som rummes i disse klenodier, men netop en lykke, de og de menneskers lykke, deres sjæl. I de ord hvormed Grettirs moder hænder ham sin families dyrebare klenodie, Ættetange, ligger tonen også på sværdets og dets ejeres samfund: »Dette sværd har min farfar, Jökul, ejet, og de gamle Vatsdøler før han, og det var dem sejrælt.« Og det er det samme som i sagnene hedder, at kun den rette kan tage sværdet. Det sværd som Odin bragte ind i Vølsungehallen og huggede fast i stoken, var der mange som anstrængte sig for at få, men det gav sig først overfor Sigmund; og da Torir Hundefod efter sin moders anvisning kommer til klippehulen, hvor hans ulykkelige bjørnefader havde gemt sine våben, da falder sværdet løst i hans hånd, så snart han griber om hjaltet. Det første sagn er sikkert støbt i familiemytens form, det andet er skåret til som æventyr, men begge bæres de af tanker der var oldtiden umiddelbart fortrolige: når ligt kom til ligt, smøg de to sider af hamingjaen sig ind i hinanden.

Lovprisningen af sværdets sejrrighed fremhæver blot en side af dets væsen, den side der vender udad mod omverdenen; i respekten for dets frygtelighed ligger underforstået en mere karakterfuld, mere personlig bedømmelse af klenodiets værdi. Hvor lykkelig gennemsnitsmanden end er inden for sin begrænsning, har han næppe enhver art af stridslykke med sig, og det er kun høvdingens våben der i sig rummer al slags sejr og enhver kampmåde. Derfor er den tilføjelse, at Tyrfinng var lykkelig både til slag og til tvekamp, ikke så orkesløs som den måske ser ud. Men på den anden side forudsætter våbnets sejræle en alsidighed som frændernes egen; både sværdet og

spydet og skjoldet må eje hele ætlykken, også dens lægekraft, dens frugtbarhed, dens madheld, dens kløgt. Jeg skulde formode, at et sværd eller en hammer så vel som en kappe kunde åbne kvindens liv, når der trængtes til flere efterkommere: hun kunde indhylles i klædebonnet som i en sky af kraft, hun kunde modtage hammeren i sit skød, sådan som bruden gør i Trymskviden. Jeg skulde endvidere tro, at et dyp med spydet ned i mælkebøtten kunde give held i madlavningen og mættelse ved bordet. I Norge har man til de seneste tider kendt til anvendelse af arvestykker i gårdens og husfolkets daglige økonomi. Hist og her sad en familie inde med en gammel kniv, som lægede al mulig værk og krampe ved den blotte berøring; og i lige linje med disse knive står hin sejrige økse, Skrukke, som har efterladt sig så blandet et rygte i Kviteseid. For det første havde den en stor del af æren for at bygden aldrig blev overbefolket, for det andet brugtes den til at befri de overlevende for bylder og slig værk som man kunde få ved at blive strejft af visse natlige vandrere; blot man nogle gange daglig strøg den hen over det ømme sted, mældte førligheden sig hurtig.

En forklaring på at de norske knive og økser har bevaret deres lægekraft så langt ned i århundrederne, kunde søges i alle de helgenben og helgenfrynser, korssplinter og evangeliebøger, som middelalderen igennem tjente til at bevare sundhedstilstanden i Europa. Men een ting kan instrumenterne ikke have fået udefra, det der var deres indre berettigelse for folket som brugte dem, at de havde deres kraft fra »æren«, sådan som den nu blev forstået i de mørke tider der fulgte på kulturens fallit. Man havde god tro til knivenes ævne til at kyse værk, fordi der var taget mange mennesker af dage med dem, det vil i gamle ordelag sige: de havde øvet mange storværker, og de havde drukket meget blod — *fjör*. Skrukke havde besynderlig kraft,

fordi den havde tilhørt en meget hård og morderisk person. På samme måde, blot i noget renere kulturånd, daterede Långbarderne særdeles udmærkede våben tilbage til Kong Albuins tid: »Albuins navn blev berømt vidt og bredt, så at man endnu den dag i dag blandt Bajrere, Sachsere og andre folk besynger hans højmod og hans ry, hans lykke og hans tapperhed. Enestående herlige våben skal være smedede i hans tid, hører man endnu mange sige.«

I de islandske sagaer får vi kun lidt at vide om det daglige trommerom og de daglige handlinger, som nu netop har kulturhistorikerens interesse, fordi de blev foretagne af alle. Både sagaernes indhold og deres fortælle-måde er prægede af livets koncentration; de viser altid æren og lykken i knyttet spænding, og dagligdags begivenheder kommer aldrig med for deres egen skyld; kun når de er fjedre til store handlinger, slipper de ind i udødeligheden. Vor viden om livet i sagatiden er derfor ikke ensidig, men mærkelig fragmentarisk. Vi hører tilstrækkeligt om hvad et gilde kunde være ophav til, men ejendommeligt nok aner vi ikke hvordan et islandsk bryllup foregik, — ikke den mindste stump af ceremoniellet er os overleveret. Vi hører nok om klenodiet til at vi ud fra vort kendskab til lykkens væsen kan danne os sikre slutninger om dets hjemlige værdi, men vil vi have autentiske illustrationer, må vi se os om efter dem andensteds end i den islandske literatur, og måske til syvende og sidst tage til takke med bondens gøren som fædrene har gjort. Dog eet vidnesbyrd fra oldtiden har vi, som lader sig stille ved siden af de norske erfaringer om Skrukke og knivene, og dette minde er så meget mere fængslende som det gælder Olav Helliges fødsel og hans forhold til sin hedengangne navne. I de dage da Olav, som senere fik navnet Hellige, skulde fødes, åbenbarede en af slægtens fordums Olaver, Geirstadalfen,

sig i et drømmesyn for en brav mand fra Oplandene, som hed Hrani, en nær ven af Harald Grenske og Ásta. Geirstadalfen indviede Hrani i sin egen historie, og bad ham hjælpe med til at den nu kunde blive fornyet; han fortalte ham hvor og hvordan han var bleven højlagt, og æggede ham til at opbryde graven for at søge en guldring, et sværd og et bælte. Han havde endogså — om vor fortælling ved ret besked — en indviklet plan færdig, hvorved Hrani kunde skaffe sig de fornødne hjælpere; selv skulde han nok sørge for at rumstere sådan at håndlangerne tog til deres bedste ben, når de havde gjort deres nytte. Hvad enten den gamle Geirstadalf har været så omstændelig, eller han efter gode hedenfarnes skik har overladt noget til de dødeliges initiativ og uforknythed, så er det sikkert at Hrani fik fat i både ringen og sværdet og bæltet. Han drog med skatten til Harald Grenskes gård, hvor han fandt Ásta liggende på gulvet uden at kunne føde; og så snart hun hørte om Geirstadalfens ønske, lovede hun villigt at Hrani skulde råde for navnet til den lille. Han gik da hen og lagde bæltet om hendes liv, og straks kom barnet for dagen. Det var en dreng, som han kaldte Olav, og han gav ham fra hans navne sværdet Bæsing og guldringen.

Så snart vi kommer over til æren, træder oldtiden ind med sit mangetungede vidnesbyrd. Igennem vikingetidens liv går den dybe hjærtetilfredshed ved at blive »æret« med gaver; hvor mange gange fortælles ikke om gæsterne, at de ved afskeden blev hædrede med gaver, og i hæderens velvære drog deres vej hjemad. Medens Angelsachserne, der gerne bruger så høj-røstede ord som mulig, lader Beowulf træde græsvangen bort fra Hrodgars gård hoverende over skatten, nøjes Nordboerne, hvis styrke ligger i at de bruger sproget som en dæmper til at frembringe eftertryk, med den simple antydning af at gaverne syntes stormandsmæssige, eller at de var anseelige. For Egil var

ringen og sølvet virkelige hædersgaver, et plus til selvfølelsen, han rankede sig under dem, ligesom hustruen retter sig op i det øjeblik hun har modtaget morgengaven, den hvormed manden »hædrer« sin kvinde, — for at bruge den svenske Upplands-lovs ord. Ja modtageren annammede en fast klump ære: han tog på et stykke ædelmetal som var sammensat af gamle bedrifter, gammelt højsind, gammel stormandsødselhed, besidderes selvfølelse og beundreres lovord. Det gamle talesæt, at gævhed fulgte med klenodiet og gik med over til den ny besidder, er at tage ligefrem som det står. Og når man fnysende forfulgte tyvens spor, og med alle midler søgte at overliste ham inden han havde fået tid til at profanere kosterne, da var det bogstavelig fordi man vilde have sin ære igen, førend den var bleven besudlet, skadet, måske fravendt sin retmæssige ejermand ved hemmelige kunster.

Det var en skam at miste sine våben, også i kamp, lige så stor en skam som det var en ulykke. Og det var en skam at blive såret med sine egne våben, selv om man, tilsyneladende da, ikke fik varigt men; og så kan vi vel ane lidt af hvad det var for ubændige følelser der bruste op, når ættens eget våben udgød en frændes blod. Nidingsværket for i våbnene, så at frænderne førte dem med ængstelse, som om på en uforklarlig måde deres eget kød og blod vilde komme til at ligge i skåret; de vidste ikke hvilket øjeblik våbnet sprang tilbage i svinget og ramte ejermanden i vildskab. »Ej bide det sværd som du drager, uden det suser ned over dit eget hoved!«

Og sad menneskers ære i klenodierne, da måtte jo også både freden og skæbnen skjule sig deri. I sværd og hakke greb frænderne håndfast om selve lykken, og hvis de holdt hårdt ved, vilde værktøjet hugge og hakke samme vej ud for dem som den deres frænder havde gået.

Over denne erfaring har Nordboerne skabt deres berømteste digtning, den hvormed de har erhvervet sig repræsentation i verdenslitteraturen. Vølsungesagnet er gennemvævet af den skæbne, der begynder da Hreidmar i døden påkalder det som ikke burde være: hævn over sin egen søn. Atter og atter mærker denne skæbne sin gang ved en »ulykke«: faderdræberen Fafners død, der er planlagt af broderen Regin og fuldbyrdet med det sværd Regin smedede, Sigurds fald for brudte eder, og det endelige opgør, da hans menssvorne svogre, Niflungerne, lokkes i undergang af Atle og omkommer som hans gæster, den ene i drottens hal, den anden i hans ormegård. Og skæbnen, som forbinder disse led til en fortsat hamingja, sidder i det guld som Andvare forbandede i urdagene, som Hreidmar forholdt sine sønner, som Fafner krøb på, som Grane bar til Gjukes gård, Niflungeskatten, der til sidst trak skæbnen med sig ned til ro på bunden af Rhinen.

At komme fra Vølsungesagnene til sagaen om Tyrfing er som at gå fra et bevæget midtpunkt for tanker der indbyrdes anklager og forsvarer hinanden, over til en afsides verden, hvor der nok er storm, men hvor alt det stærke går samme vej. Mindre åndigt og mere ætbundet, i det hele mere oprindeligt, udtrykkes i Hervørs saga den gamle erfaring, at ejeren og ejendelene udfylder hinanden, at kun klenodiet forklarer mennesket og kun gennem mennesket forklares klenodiet. Sagamanden ser først sværdet, og bag det menneskene. I al sin frygtelighed stiger det op: sejrrigt, altid uovervindeligt, bistert, så at dets mindste nap indeholdt døden, og det aldrig standsede i hugget førend det nåede jorden; sært, egensindigt, så at det ikke fælde at blottes i utide, og altid måtte mættes med blod førend det vilde glide i skeden igen, og dog ubesindigt rede til at fare frem for lyset uden behov; og dets skæbne blev stedse at drage

nidingsværk ned over hovedet på sin bærer. Sådan var slægten, den der rækker fra Angantyr over Hervør ned til Heidrek, alle voldsomme karakterer, krigere af indre nødvendighed, hvis lykke både i lyst og i mørkt holdt mål med Tyrfings vildskab. Om den første ved vi ikke meget andet end at han havde båret sværdet så længe han levede, og havde taget det med sig i sin høj, fordi han ikke vidste af nogen efterkommer; i højen henter hans sildefødte datter, Hervør, det gamle slægtsklenodie og bringer det tilbage til livet. Men aldrig så snart er det igen kommet til menneskeverdenen, før det tvinger sin vilje frem: Hervør må lade en nysgærrig bøde med livet, fordi han har givet efter for sin ubetimelige lyst til at se det nøgent, og ved dette drab indvies hun til flakkelivet som viking. Tiden kommer for hende til at opfylde sin bestemmelse, at rejse slægten til nyt liv; med Kong Høfund får hun to sønner, og i den yngste, Heidrek, finder hun en hun tør betro sværdet. Straks farer det af skeden for ham, og over ham falder forfaderens hamramhed, så at han må forlade hjemmet som sin broders banemand. Tyrfing hugger ham frem til ny ære, og til et rige oven i købet, men da har han også sveget og dræbt sin svigerfader. Endelig falder han for sine egne trælle; de bortfører klenodiet, men kongens hævner finder dem og bringer sværdet hjem til minde om dådens fuldbyrdelse. Dermed er Tyrfings saga ude. Med Heidreks søn Angantyr glider sagaen over i andre, om vi vil mere historiske, æmner, og i den fortsættelse gælder da Tyrfing også kun som et sværd blandt andre sværd.

Grundstammen i den slægt der for eftertiden gik under navnet Ynglingerne og som rådede for »Upsalaskatten«, dannes af en rad kække mænd, der havde ulykke i svogerskab, en skæbne der gjorde at kvinderåd sjælden var gode for frænderne. Vanlandi hærjede på Finland, og ægtede der Sne Gam-

les datter Drife; hun ventede ham fra vår til vår ti vintre, så sendte hun trolddom efter ham, og maren trådte ham ihjel. Visbur tog arv efter sin fader og fik med arven hans vægelsind; han forlod sin første hustru for en anden og forholdt hende tilmed »brudegaven«, og derfor hidsede hun sine sønner til at indebrænde deres fader. Vanlandis og Visburs skæbne gentages linjeret i Agni. Han gik på tog til Finland, og tog der Frostes datter Skjalf mod hendes vilje; men den nat han holdt sin faders gravøl og drukken havde lagt sig til at sove med Visburs ring om halsen, bandt Skjalf et reb i smykket, og lod sine mænd hejse kongen op under loftsbjælken. Om Agnis to sønner, Alrek og Erik, hører vi kun, at de fandtes ude i skoven med søndret hoved og hver med et blodigt bidsel i hånden; og Alreks to sønner, Alf og Yngvi, der herskede efter hans dag, gennemborede hinanden hjemme i hallen, fordi Alfs dronning alt for ofte lod sin husbond høre, at den vilde være lykkelig som var bleven gift med hans broder. — Til Tyr fing i Hervørætten svarer hos Ynglingerne den halsring hvori Agni blev hængt. Visburs sønner udslyngede den forbandelse, at i deres faders æt skulde freden stedse blive brudt, og ulykken bindes i det smykke som kongen forholdt sin hustru.

De fuldtudviklede klenodsagn tilhører helt og holdent den gamle verden, de er udtryk for erfaringer der kun var gyldige inden for dens virkelighed; men de repræsenterer ikke kulturen i dens umiddelbarhed. De ved noget som alle havde oplevet, de tænker sådan som alle havde tænkt, men de er nær ved at tænke over at de tænker, de river hemmeligheden ud af selvfølgelighedens skjul. De har ikke lagt ideer ind i stoffet, men de har digtet gamle tanker fri. En kultur kan aldrig åbenbare sin inderste mening, den vil end ikke finde på at forsøge, førend den er ved at blive usikker på sig selv. Der skal noget

til som tvinger den til at gøre sit bo op: en historisk oplevelse der sætter folkets kræfter på den højeste prøve, og et møde med erfaringer der ligger uden for den gamle virkelighed, og derfor opstiller vanskeligheder af en anden art end dem der løste sig selv i den gamle verden. Men får en kultur den lykke at bekende sig selv inden den dør, da udtaler den også en hemmelighed som ingen anden kunde udsige for den. Det pres der løsner tungen, mærkes blot i den undrende tone hvormed ordene kommer; var den naive poesi tilfreds med at give sin egen menneskelighed hen, og ventede den uvilkårlig at tilhørerne tog det givne som alt, røber selvbevidstheden sig i at den får et lille problem til rest, når skæbnen er gjort op. Spørgsmålet begynder at vinde plads på svarets bekostning, og i spørgsmålet ligger både tvivl og trods i knop.

I de nordiske skæbnedigtninge ses problemtendensen på den stærke fremhævelse af »forbandelsen« som det centrale; men ved siden deraf gør livssammenhængen sig stærkt gældende. Klenodiet er overalt — selv i de mest fremskredne former af digtningen — den virkelige skyld, den egentlige skæbne som er forklaret i sig selv, og ikke et symbol hvori noget usynligt inden i mennesket bliver gjort anskueligt, end mindre tegnet for et X, der ligger for langt bage alle menneskelige tanker til at kunne defineres. Digterne kalder guldet for tvistmalmen, i den oprindelige betydning at skatten *var* skylden og nødvendigheden i disse menneskers handlinger. Når Niflungernes skat havner nede i floden, er selve skæbnen sat ud af virksomhed. Identiteten mellem det materielle og det sjælelige står urokket: frænderne er i deres klenodiers vold på samme måde som de er i deres egen viljes magt; forbandelsen er ikke kommen ud over at være en lykke, en positiv vilje, ære, ikke nidingsforblindelse. Med Tyrving skal øves tre nidingsværk, Andvare-

ringen skal blive hver ejermands bane, ikke des mindre er alle begærlige efter at komme i besiddelse af disse kostbarheder, ingen lader sig skræmme af truslen i dem. På en jævnmodig advarsel vilde modtageren svare netop som Sigurd, at hver mand vil råde over gods til den uafvendelige dag er inde, eller som Gjukungerne: »Godt er at råde over Rhinmalmen, med lyst styre rigdom og nyde lykke.« Og dermed har de anvist »forbannelsen« dens plads som noget i og ikke over hamingjaen. Når dagen kom, tog de imod den som Atle Håsteinsson, der rolig forblødte under tanken på sin farfader. Hervør går til Angantyr's gravhøj, — alle Angantyr's advarsler er spildte på hende. Tyrving vil lægge hele hendes æt øde, — det hører hun ikke. Da hun har sværdet i hånden, svulmer den gamle ætteglæde over i verset: »Vel gjorde du, vikingættling, at du rakte mig sværdet ud af højen, hellere føler jeg det fylde i hånden, end om jeg holdt hele Norge. Nu er høvdingemø glad i hu, lidet ræddes jeg det der kommer, hvad mine sønner vil gøre op med hinanden.« Og Angantyr kan ikke andet end stemme i med: »Du skal føde en søn, han skal en gang bære Tyrving tryk i styrken; større lykke end hans fødes ikke under solen.« Da Heidrek senere fælder sin broder med sværdet, kan skammen over nidingsdåden ikke slå igennem den alt overdøvende glæde: hans moder bad ham aldrig lade gå sig af hu hvilket bid der var i hans sværd, og hvilket ry der havde fulgt alle dem som bar det, . . . og hvor stor sejr det havde i sig.

Det er inderst inde samfølelsen mellem mænd og ting som er det afgørende. Angantyr er ængstelig for at datteren ikke skal forstå at omgås med sværdet, men han ved, at bærer hun sig ret ad, og dur hun til det hun påtager sig, så bærer hun med sig tolv mænds liv — *fjör* — kraft og styrke, alt det gode som Arngrim's sønner lod tilbage,« — hele slægtsskatten.

Fra disse monumentale digtninge udgår der flere linjer. Den ene fører direkte ned i efterdigtningen, hvor man viser kulturen den sidste ære ved at gøre dens store oplevelser til poetiske skabeloner. Den anden peger indad mod det daglige liv. Gråside og Fodbid er meget mere end literære kopier: i dem bekender hverdagshelten sin personlige forståelse af Tyrffing. Men hverken Gisles saga eller Laxdoela leder ud over undtagelsens poesi, der er stedse et spring tilbage til kulturens højeste potens: idealet, lykkens fuldkommenhed. Så skønne skæbne-digtningene end er, så sikkert vi end ved, at uden undtagelsens hjælp vilde vi aldrig blive delagtige i det underforståede der bærer almenmandens liv, kan der undertiden indsnige sig det ønske i os, at bytte en af dem bort for et udbrud fra en æt der endnu i sig følte skæbnens drift og dens stundesløse higen efter at fuldkomme sig selv, en æt der kunde takke Gud fordi den var som alle andre mennesker, kun måske noget stærkere og bedre.

Lykkeligvis har bonden efterladt sin historie, om end i lidt sløret skikkelse. De rigtige familiesagn er ikke overdrevent talrige i den islandske litteratur; egentlig er det kun Hrafnistamændene der har fået deres tradition i helhed gjort om til saga. Desværre har de gode fiskerbønder fra udkærene i det nordligste Norge haft det uheld at komme i selskab med epigon-tidens æventyriddere, og det er ikke frit for at omgangen har sat en lille klik på dem. Men der var for megen virkelighed i de gamle buldrebasser til at en fantasi for hvilken alle psykologiske nuancer er reducerede til grader af drabelighed, ret kunde få bugt med dette menneskeliv, der sejrer for at leve. Disse Nordhavspløjere, Ketill Hæing og Grim Låddenkind, drager på æventyr som den bedste, men de bevæggrunde der får dem til at lette, er af den mest æventyrstridige art, såsom sult, når høsten

slår fejl og fisken ikke blot må tjene som tilkost til brødet, men helt erstatte det. Og skal disse helte hæve sig til deres fulde foretagsomhed, da må det være selve uåret i dets glorie som inspirerer dem, når både sæden fryser bort og fisken forlader kysten, så at man må langt ud efter føden. Det er på fiskepladsen dystløbene foregår, hvor den unge Hrafnistamand sidder en hel dag for at trække en mager torsk, og siden hævner de andre fiskeres hån ved at vie dem fangsten, og sende torsken over i deres båd, så at den går udenbords med styrmanden. De æventyr der holder heltekræften i kog er slagsmål på øde kyster om fundhval; det er roture i uvejr, når hvaler med mandeøjne forfølger båden, og fiskeren ender i skærene mellem sine egne fragstumper. Og mændene svarer til oplevelserne: ikke sværdsvingere, men bueskytter og jægere, der nok kan have gået i skole hos vætter oppe i Finmarken, og af dem have lært kunsten at følge vildt og at ramme hvad de sigtede på; en slægt af bomslærke, frygtløse Nordhavsfiskere, som viste deres styrke ved at sætte storbåde i vandet, og hvis lykke var at have bør så snart de hejsede sejlet, og at ramme alt hvad der løb på land af spiseligt. Og så er deres verden ikke til at tage fejl af. Når Halbjørn underviser sin søn om farvandet nordpå, falder hans ord med den tilforladelighed der røber en kendtmand: »Først kommer Næstefjorden, efter den Midfjorden, og den tredie er Vitadsgjafi.« Denne verden er et landskab af fjord på fjord og fjord igen, hver for sig mere frygtindgydende end den foregående; inde på den smalle strand i bunden af fjorden står fiskestuer, hvor fiskeren kan ligge og høre luften over sig vild af utyskefarter; aldrig ved han hvilken ubuden gæst han finder i hytten, og jo fjærnere vigen er, des mere overraskende er de skikkelser der modtager ham med indtrængerens ugæstfrihed. Den består af en kyststrimmel, hvor mennesker regerer så længe

de har kraft til at slå fra sig, og et indland af fjældørkener, som befolkes af menneskegrådige jætter og jættekvinder, der tidt nok kommer ned for at tage både fjorden og skærene i besiddelse. Rigtige, stilrette drager finder man i det lykkelige land: ingensteds og allesteds, i »Götland«, Valland, Blåland, når man blot går lidt ud af sin vej for at søge dem op; heroppe møder man utyskerne både når man er i humør til lidt usædvanligt, og når man i grunden har andet ærinde for, og man må tage dem som de er af naturen, fæle jætter og intet videre. Snart hænder det at fiskeren kommer ud om morgenen og ser to jættekvinder stå og ryste hans fartøj i stykker, snart er det et utyske der stiller sig ved kilden og vil skræmme ham hjem igen med vandbøtten tom.

Disse fortællinger er ikke som sagn der kan tage tjeneste hos hvilken som helst heros, de sidder fast ved jorden og de hænger ved mennesker. Vi kan da også se af spredte ymt i sagalitteraturen, at minderne har klæbet ved den æt som førte sin slægtsrække op til Hrafnistamændene. Til trods for at Orm Storolfsson er bleven en æventyrlig pyntefigur, står han dog tydeligt frem som den dattersønnesønsson af Ketill Hæing, som han efter genealogisk terminologi var: en vældig buespænder, der satte Einar Tambeskælver i forbavselse ved at lade ham finde en pil i sin bue, og buen spændt til foran pileodden; en bjælkesvinger, som viste Erik Jarl hvordan een mand på et skib mod femten andre kunde få vandet til at vrimle med svømmere, når han blot fik en tretten alens bjælke i hånden. Og den Torkel Torgeirsson som på sit højsæde lod udskære et billede af sin kamp med trolden den aften den vilde formene ham at fylde sin vandspand, han har også med rette kunnet regne sig som niende mand i lige linje fra Hrafnistafaderen.

Det glavind, Dragvendill, som Ketill Hæing lægger sig til for

alle holuganges skyld, og som siden i direkte nedstigen fra ham skal være havnet på Skallegrims gård, passer ikke ret til Nordlandskæmperne. Deres klenod var de træfsikre pile, Fløj, Kæruld og Klo (om det er den rette fortolkning af Flaug eller Fløg, Fifa og Hremsa), som altid var ved hånden både mod mennesker og jætter. Gusisnautar kaldes de, og man ved at fortælle om den lykkelige stund, da urfrænden mødte Finnekongen Gusir oppe i Finmarken, og de to skød hinandens pile ned i flugten, til Gusirs sidste skud gik udenom og Ketils ramte ham i brystet. I dem ligger en æts simple lykke, uden tragik og forbandelse, den »skæbne« at gå frem fra kraft til kraft, at leve længe, at få børn og se frændelykken på dem, at glæde sig ved sin berømmelse og smage eftermælets sødme — sådan som hver mand helst vilde have skæbnen selv. Vi må ikke ledes vild af vor forkærlighed for det interessante, og glemme at kulturens kerne er det dagligdags. Man lyttede i vikingetiden med henrykkelse til fortællinger om den tragedie der balancerer sig frem midt imellem lykke og ulykke, men man lagde ikke dølgsmål på at man for sig selv ønskede sværd og pile uden »forbandelse«, uden noget »pålagt«, som man sagde. Den fuldkomne lykkemand, som blot har lykken med sig og intet andet, ham tilkommer hæderspladsen i kulturens historie, og næppe noget sted træder vi det normale menneskeliv så nær som i disse tilsyneladende så understafferede sagn.

Navnefæste og Arv.

På det punkt hvor slægtshamingjaen støder til og antager sig det ny frændesæmne, der møder han også klenodiet. Når faderen giver den lille navn, og dermed bestemmer hans skæbne ved at sige sjælen ind i ham, bekræfter han sin handling ved en gave, og gør således sit »jeg venter, jeg ønsker« til en virkelighed. Gaven skal »fæste« navnet, som handlingen udtrykfuldt benævnes i Norden, og der sker ved navnefæstningen intet mere og intet mindre end dette, at den stump lykke og sjæl som tillægges i navnet, virkelig hænges på modtageren og gennem berøringen lægges ind i ham. Hvis det våben eller smykke hvormed barnet vies til sin fremtid, har tilhørt en nylig afdød frænde, en hvis minde ikke er bleget ud i ættens fællesære, da træder den unge umiddelbart ind i sin forgængers plads, overtager hans lod, og rejser ham op; han får alle hans *heillir*, som hin livstørstige yngling lovede det barn der skulde forny hans navn. I sagnet om Sigmunds opkaldelse af Helge får vi lykkeoverdragelsen i dens trefoldige bekræftelse: han nævner, han giver, og han »ønsker« at drengen må vise sig Vølsungeæren værdig. Helge blev født medens Sigmund var i krigen, hedder det i sagaen, og kongen gik fra slaget mod sin søn med et løg, gav ham med det navnet Helge, og til navnefæste Hringstad, Solfjæld og et sværd, og ønskede at han måtte forfremmes i kraft og slægte på Vølsungernes æt. Om en anden berømt Helge,

Helge Hjørvardssøn, siges der, at han som ung var tavs, intet navn fæstedes på ham; han hørte til disse undtagelser der i ungdommen går sjælløse omkring, som om der ikke var trængt nogen lykke ind i dem, og som om navnet var faldet løst af dem, hvis de nogen sinde havde fået noget. Da kom en dag, mens han sad ledig på højen, en valkyrje og hilste ham med et: »Sent vil du råde for ringe, Helge.« Han svarer: »Hvad lader du følge navnet Helge?« »Sværd ved jeg ligge på Sigarsholm,« siger hun, »et af dem bedre end alle, guldindlagt, våbenfordærv. En ring er på hjaltet, mod er i midten, skræmsel i odden, alt nyder den der ejer sværdet; og langs æggen ligger en orm, blodrød, halen slynger den om valbasten.« Så bliver han menneske, og drager ud for at hævne sin morfader.

Hver gang den unge viser sig skikket til at modtage mere sjæl, møder han gaven som en bekræftelse på sin frænddom. Den første tands frembrud betragtedes af visse Germaner som en lykkelig begivenhed, og den fæstedes ved »tandgave«. Olav Helliges »tandfæ« var intet ringere end det arvebælte som havde forløst hans moder.

Drengens oprykning til gang og sæde blandt mændene har vel været det næste trin, og utvivlsomt er den dag han for stedse lagde barnevæsenet bag sig, blevet udmærket ved en tilvækst i hamingja. Skridt for skridt ophober han ære i sig, til han står som ættens fuldbårne personifikation.

På samme måde som spædbarnet viedes, måtte den voksne mand fødes ind i ætten. Theodorik bærede engang Herulerkongen med en adoption; uden tvivl har denne knæsættelse, så formel den end ser ud for vore øjne, for Theodorik selv været noget mere end en blot titulær udnævnelse, og det diplom som i anledning af højtideligheden blev udfærdiget af det gotiske kancelli, bærer endnu den gamle realitet stemplet i ordene:

»Stedse er det blevet betragtet som en stor ære at optages som søn ved våben, . . . og til søn føder vi dig i denne gave, som folkenes skik og som mandelig vis er; . . . vi sender dig heste, sværd, skjolde og de øvrige krigsredskaber.« Fra Norge kender man i omridsene det omstændelige ceremoniel der sikrede nykomlingen fuld frænderet, og vi ved også at navnefæstet ikke blev glemt. Når ætlederen havde udtalt den gamle formel: »Jeg ætleder denne mand til al min arv, til alt det gods jeg giver ham, til arv og odel, til gave og gengæld, til sid og sæde, og til den ret som lovbogen hjemler og som en ætledet skal have efter loven,« gjorde han ordene hele ved ydermere at tilføje: »og til vidnesbyrd på denne ætledning giver jeg ham i hænde et stettekar.«

Med det hædrende tilnavn lagde giveren i kraft af sin lykkes overskud noget nyt ind i den anden, og han fæstede ligeledes sin skænk med en gave. »Du er da også en vandrådeskjald, men min mand skal du alligevel være, og behold tilnavnet,« siger Olav Tryggvesson til Halfred, halvvejs af beundring for hans stivnakkethed; og straks springer det Halfred ud af munden: »Hvad giver du mig til navnefæste?« Den indre sammenhæng mellem tillæggelse af et navn og indoptagen i egen lykke skinner tydeligt igennem denne lille scene; både kongen og Halfred forstår godt ordvekslen som en indlemmelse i kongens nærmeste følge.

Langobarderne synes at have følt sig som Odins øjsten, og det sagn hvori de for eftertiden har begrundet deres udvælgelse, spiller netop over den forpligtelse som navngiveren påtager sig overfor sin opkaldte. Odin havde engang, just som de på deres vandringer stod umiddelbart foran et afgørende slag, kaldt dem ved navn ved at sige: »Hvad er det for nogle Langskæg?« Og

straks da krigerne hørte røsten oppefra, råbte de: »Den der har givet os navn, skal også give os sejr.«

Ethvert ønske, enhver velsignelse var for så vidt i slægt med opkaldelsen, som de havde deres kraft i en sjælelig overdragelse af det ordene gik ud på. Giveren måtte på en eller anden måde gøre sine ord »hele«, og i almindelighed var man tilbøjelig til at mistænke hans gode vilje, om han ikke håndfast gjorde skel for sin lykønskning. Sagde man til lykke, måtte man i nødsfald tage klæderne af kroppen eller som Harald Gille plyndre bordet, for ikke at stå som en tom mundhelt. Dengang Biskop Magnus skulde drage over til sin bispestol på Island, vilde han byde Kong Harald farvel, og medens bispen frembar sin afskedshilsen, løb kongens øjne rundt: hvad skulde han give? Der var, vidste han godt nok, ebbe i skatkammeret. Så tømte han sit drikkekar og gav det som afskedsgave. Bispen vendte sig derpå til dronningen, og fik af hende den hilsen: »Lykke og held på rejsen, herre biskop!« »Lykke og held på rejsen!« udbrod kongen, »når hørte du en gæv kvinde mæle sligt til sin biskop og ikke give ham noget?« »Hvad er her at give?« spurgte dronningen, og kongen havde svaret rede: »Her er hyndet du sidder på.« — På samme måde, kan vi gætte, gav kongen en mand noget af sin formående vilje med på vejen, når han sagde sit: »Jeg vil lægge min lykke til.«

En egen plads i ættens ejendom indtager de klenodier som fremfor andre betonedes dens stilling i samfundet, de havde lykken inde, i dens reneste og stærkeste form. Almindeligvis har de bestået i genstande der mere end andre stillede rigdommen til skue, i de bedste våben, sejrsværd, meget ofte vistnok i de armringe og halssmykker der af krigeren blev båret som standsmærke. I Norden hører vi oftere om ringen. En sådan gik efter sagnet i Skjoldungeætten; den var først i Helges besiddelse,

og blev af ham givet til broderen Hroar som erstatning for hans del i riget, og da den på grund af hans søstersøn Hroks misundelse i lang tid havde fået lov til at hvile på havets bund, hentede Hroars søn, Agnar, den selv op igen, og af det værk alene kunde han blive berømtere end sin fader.

Til Ynglingernes halssmykke findes sidestykker andensteds i den germanske verden. Blandt de stormandsgaver som Beowulf bragte med hjem fra Danskehallen, var en dyrebar halsring, som han gav sin frænde Hygelak, og som denne bar på valpladsen i det ulyksalige slag, da Frankerne tog hans liv og hans kostbarheder. Og hvad guldet var blandt høvdinger, det var vel vævneder på bøndergårdene; der tjente ofte nok den kostbare — måske usårlige — kappe som bærer af frændernes stolthed. Sværdet i hånden, ringen om halsen eller om armen, og kappen på skulderen, det har ikke været nogen usædvanlig form for storlykkens fylde.

Disse udmærkelsestegn tilkom ættens overhoved eller dens første mand, som den der bar den største lod af ansvaret for ærens sundhed. Efter gammel, dybtgroet sømmelighedsfølelse burde den dødes våben gå til hans fornemste frænde, den der naturligt vilde føle sig som hovedansvarlig for hævnens istandkomst. Det sagde også Hjalli, da han tog Skarphedins økse op: »Det er et sjældent våben, ikke mange kan bære den.« »Jeg ved en der kan,« skød Kåre ind, »en som skal bære øksen.« »Hvem er det?« »Torgeir Skorargeir, ham mener jeg nu den største mand i den æt.« Følelsen af at stå i pagt med det som ret er, giver Gunnars moder, Rannveig, hendes myndighed, da hun lyser urørlighed over sin søns yndlingsvåben for alle uden den der agter at fuldbringe hævnen. Når denne følelse kodificeres, bliver den til en definition af arvefølgen, som det udtrykkes i en tysk lovbog: »Den der tager jorden som sin arv, ham til-

kommer kampklæderne, det vil sige brynjen, ham tilfalder hævn for næstefrænde og udredning af bod.« Overdragelsen af disse klenodier måtte da betyde en slags abdikationsakt, ved den flyttedes tyngdepunktet fra fader til søn eller yngre slægtning. Glum og Olav På havde fra barnsben af lod og del i frændestyren, men i og med det samme de griber om de gamle arvestykker og fæster dem på sig, rykkes de ind i lykkens som i ansvarets brændpunkt, og bliver større mænd. Den store omvendelse i den unge Beowulfs liv kom den dag da han havde vist sig sin æt værdig, og hans frænde lagde ham i barmen et gammelt ættesværd, Hrethels efterlad, og med sværdet »gav ham syv tusende med hus og drotsæde; dem begge tilkom landene ved arv, skønt den ene, fremmest i æt, rådede for riget.«

I kongsklenodierne rummedes herskerlykke, og når Ynglingerne efter sagnet så trofast bar Visburs smykke, da har en af grundene været den, at land og rige sad i det. Inden for høvdingeslægter måtte da en slig iklædning som den Høskuld ærede sin søn med, betyde indvielse til herredom over folk. Vatsdølernes sværd, Ættetange, tilfaldt ved arvens deling den næstældste søn, Jøkul, men broderen Torsten, der optrådte som ættens hoved og hævder af dens høvdingeskab, bar det på tinget. Denne lykkeoverdragelse er realiteten bag Frankerkongen Gunthrams handling, når han giver brodersønnen Childebert sin lanser i hånden med de ord: »Dette er tegn på at jeg overdrager dig mit rige; drag således ud og læg alle mine stæder under dit herredømme.«

Hos Franker og Langobarder har vi kun at gøre med de sidste efterdønninger af kulturtankerne. Den Theodorik som adopterede Heruleren og sendte ham sønnebrevet i form af et snørklet diplom, kunde lige så lidt som Gunthram tænke de tanker som vi lægger ind i dem, men de havde det forud for os, at

de ikke behøvede at tænke begrundelsen, ti klenodiernes kraft opvejede på den tid enhver mangel på forståelse af hvorledes dette var muligt. I tidens løb river klenodiet sig løs fra den lykke der oprindeligt havde givet det sin styrke, og anmasser sig en selvtilstrækkelig væld. Spydstagen bliver kongesymbol eller scepter, en inkarnation af den abstrakte kongelighed, men et scepter der har sin myndighed indefra, og ikke skal hente sin ret fra juristers bestemmelse af regaliernes betydning. Lansen var i Childeberts hånd både et vidne og en magt, hvis blotte nærværelse lukkede munde og bøjede hoveder, og af sig selv lagde noget til den mand som omfattede den.

Genfortællingen af gamle traditioner er en prøve på borgerskab i kulturen, som næsten ufejlbarlig afslører sin mand; hvor langt troen på kongelansen går, det vil røbes når man skal fortælle sagnet om hittebarnet i Langobardernes kongerække. Kong Agilmund kom engang ridende forbi en dam, hvori der var blevet udsat et — usædvanlig stort — kuld nyfødte drengebørn. Han blev nysgærrigt holdende og ragede imellem dem med sit lanseskæft. En af de små knægte greb om det og hagede sig fast. Sådan tilegnede han sig kongelykken, blev taget op og adopteret, og fulgte senere sin fosterfader i kongesædet. Hvad og hvem nu denne Lamissio — »kærmanden«, som Paulus udlægger navnet — er, om han måske er en »halvtrold« som af historiske grunde skulde podes ind i Gungingernes kongestamme, eller han hører til den store skare berømtheder der ikke kender deres fader, fordi den omstrefende tøs til æventyret er deres moder, sikkert er det, at når vi har hørt hvordan han greb om Agilmunds lanse, da ved vi, at han sidder i Gungingernes højsæde med tryk ret, at skæbnen forlænger sig gennem ham fra Agilmunds forfædre til dem der skal følge efter. Paulus ved kun, at Agilmund forundrede sig højlig over den lille

fyrers kræfter, og — underligt nok — at han midt som han nysgærrigt stod og rørte rundt i kuldets, blev greben af medlidenhed. Uden at gå den lærde historiker for nær, og uden at forklejnne hans dybe interesse for sit folks traditioner, tør vi imidlertid antage at der i folkelige kredse levede en mere følsom forståelse af sagnet, siden det har forplantet sig over på en senere Langobarderhøjhed. Det hændte engang på kongsgården, at husfruen bragte fem børn til verden; faderen, som ikke led dette prodigium, men nødig vilde sætte hele rigdommen ud, valgte da det råd at stikke sit spyd ned i kurven og lade de små fyre selv afgøre spørgsmålet om død og liv. En af dem greb om lansens, og ham tog faderen op som sin søn og kaldte ham Aistulf.

I klenodierne sidder ættens lykke, i dem hændes den ned fra generation til generation. De danner den ryggrad som holder slægten rank trods al skiften. For os falder Vølsungesagnetens kæde af mennesker — Hreidmar og Hreidmarssønnerne, Sigurd, Gunnar og hans brødre — fra hinanden i småklynger, der forenes ved guldets på samme måde som en række hjælpere forbindes ved spanden der går fra hånd til hånd; men i virkeligheden er Andvareskatten fuldt ud tilstrækkelig til at binde dem organisk sammen i slægtsfølge, og vi må anerkende den mulighed, at dræberen tager den dræbte ind i sig og går ind i hans plads, hvis han får lov til at råde for »skatten«.

Moderne litteraturforskning har på forhånd sin forklaring rede overfor disse pilemænd, An Buespænder og Ørvarod, som trykker sig op ad Hrafnistamændene. Enhver kan se at disse skarpskytter stammer fra modsatte kanter af verden, og at det blot er pilemotivets der har trukket dem sammen i en

klump; og kan man da som »redaktør« tage sig sin opgave mere udfordrende let end ophavsmanden til Ørvarods saga, når han lader Grim Låddenkinds hustru gå på rejse, for at hun undervejs kan føde en søn, som det er ubelejligt at fragte videre og som derfor fostres på åstedet. De stakkels sagamænd må lade verden snakke; de fortalte for deres egen tid, og den følte noksom, at havde beretteren gjort rede for pilene, da var slægtskabet godt begrundet. Det vi anser for literært kneb — og som med tiden vilde blive det — var intet mindre end realisme.

I klenodiet er samlet alt hvad mennesker er; derfor indeholder det en illustration både på den inderlighed hvormed man assimilerede hinanden, og på den sammensatte karakter enhver lykke havde. Når vi lader tanken gå hen på den gamle æt, dens ære, dens traditionsstolthed, dens skæbne, sætter vi os uvilkårlig fast i forestillingen om noget ensartet, noget stillestående. Vi tænker på den rytmiske gentagelse af skæbnen, på ærens uførvanskelighed, og for os ser vi led rykke frem efter led i tidbunden rækkefølge; men sammenhængen lader sig kun anskue som den virkelig var, fra det faste stude, æftens aktualitet, og dens fortidsbestemthed bestod i at dette *nu*, således som det formedes ved tilflyden af lykke fra forskellige sider, havde en evig tilværelse. Fortiden var lige så vel som fremtiden en projektion af det samtidige, ikke fordi man fablede fantasifuldt, »mytisk«, hvor vi gravitetisk repeterer historiske relationer, men fordi det bestående ikke blev til ved en sammenæltning af passerede enkeltheder; det var et hele, og som et hele forudgivet i livets urgrund. Overfør et sådant selvbegreb — etheden med alle frænder, fædrene som mødrene, fødte som blevne — og et sådant ejendomsbegreb, glider modsætningen nyt — gammelt til side. Digtningen hædrer gerne ethvert våben med sådanne tilnavne som »herlig« eller »gammel«, og denne stilisering har

sin gode grund deri, at ælde og ærværdighed lige så vel som herlighed — d. v. s. »daddelfrihed« — tilhørte spydet som normal egenskab; ti selv om »arvevåbnet« var smedet året i forvejen, overtog det alderdommeligheden og nedarvningen fra sine fæller i mændenes udrustning. Det opsugede den gamle kraft som besjælede alt hvad familien bar og brugte, og ligeså er det sidstoptagne forfædrelævn fra det øjeblik annammelsen er fuldkommen. I bedste overensstemmelse med sandheden minder Gretlirs moder ved sværdet om de fordums Vatsdøler, selv om så både hun og alle vidste, at Ættetange var kommet ind i slægten gennem Ingemund.

Selv det pålagte, det fjendtlige, må indlemmes som vilje, om man ikke vil kaste klenodiet bort og sige sig løs fra både styrke og trusel i det; ja, i det øjeblik modtagelsen er sket, er det ikke længer en udenforstående klogskab, der vejer mellem lysten til at eje og tanken på fremtiden; den fremmede vilje er gået med ind og dømmer selv, det er den der gør manden solidarisk med den skat han har i hånden, og får ham til at sige: »Sit guld vil hver mand eje, til den uafvendelige dag er inde.« Mændenes redebønhed til at vedkende sig »forbandelsen« som en vilje udgør tyngdepunktet i digtningene om skæbneklenodier, og mændenes ævne til at bære viljen er det som får det tragiske til at gå i så tryk en rytme, selv når det, som i Ynglinge- og Tyrfingsagnet, svinger tæt ud til den yderste grænse af det menneskelige og synes at strejfe nidingskabet. Et sværd som Fodbid var taget med vold og list; ejeren havde budt mere end fuld værdi for at beholde det, og da alle hans indtrængende bønner blev afslåede, havde han til afsked lagt sin fortrydelse på det. Alligevel blev det båret med stolthed i ætten, yderligere vidnesbyrd behøver vi ikke om at røverne havde adopteret det. Men vil vi overbevise os fuldstændigt om at det var blevet

assimileret, behøver vi blot at se det udøve ættens tarv — det blev hævnerværdet.

Spørgsmålet om arv og arvegang bliver da et livsproblem blandt Germanerne. På det punkt svigter lovene os delvis, ti deres indviklede regler har deres nødvendighed fra en verden der bekymrede sig mere om arvens betydning for den dag i morgen end for den dag efter døden; i lovenes tidsold gik man ud fra at arveladeren havde det evige liv, eller havde købt sig venner for det urette mammon, der kunde modtage ham i de evige boliger, — det var, som dokumenterne viser, ofte vanskeligere for kirken at passe på mammon'et, end det forhåbentlig har været at få vennerne hinsides sat i bevægelse, — og at sagen for arvetageren ensidigt gjaldt timeligheden. Naturligvis er det forfædrenes sæd der ligger underst, også i det komplicerede system af arvegangsregler, men de sociale omvæltninger har været for mægtige til at udformningen kunde gå i lige linjer. Hist og her har en efternøler af en vedtægt fået plads i kodexen, som den der tilkender hovedhævneren våbnene, men den står og nikker gammeldags uforstående til alt det travle ny rundt om. Det er kun et tidsspørgsmål når den falder af, stille og uomstridt, som en tanke visner når interessen ledes uden om den, ligegyldigt om den er uforenelig med omgivelserne eller ikke. Varigere spor har det oprindelige sat sig i systemets mangler; under udformningen af arvelovene blev der i tankebygningen indlejret umiddelbare forudsætninger fra den gamle sæd, og pladsen kendes på de tomme rum som de efterlod ved deres bortfald.

Vil man se feltet for sig under de sande forkortninger, må man opgive mennesket som arvens midtpunkt og søge over i tingen selv. For senere tider gælder det først og fremmest om at ejendelene ikke bliver herreløse; omsorgen samler sig i be-

stræbelser for at der altid skal være en klar, lovfstukken bane for pengene, ad hvilken de ruller i tyngdens navn fra mand til mand, indtil der er en hånd som kan stryge dem ind; for alt i verden må formuen ikke komme til at stå ledig på torvet og røbe at guldet virkelig kan eksistere uden at tilhøre nogen. For Germaneren var den bekymring ikke opkommen, — så slet begrundet et ejendomsbegreb som den tilfældige havelse kendte han ikke, — og derfor vilde det selv i hans oplysnings dage ikke ret ind i hans hoved, at arven skulde være parat til at hoppe over kløfter. Hans umiddelbarhed skabte vanskeligheder for efterkommerne, og vel også megen uret, fordi han manglede forståelse af at sønnesønnerne kunde have interesse i bedstefaderens ejendele. Klenodierne sørgede selv for at livets kæde blev ubrudt, hvis der da var liv i dem, og brast håbet om kødeligt afkom, da fødte man sig en mand til efterkommer. Den eneste mulige rækkefølge var den, at hånd rakte over i hånd; og sønnesønnernes liv blev sikrest fæstnet derved at farfaderen fostrede de faderløse, sådan som Islændingene synes at have haft for skik.

Om sædvanerne i det enkelte kan vi kun danne os de vageste forestillinger; men det vigtigste er også sagt dermed, at arvestykkerne var sjæle, der »fulgte« modtagerne, og ikke en masse, der blev skåret for og uddelt i portioner. En sådan deling som den der fandt sted på Ingemunds gård, således at Torsten fik bedriften, Høgne skibet, Jökul sværdet og Torir godordet, kan se meget gammeldags ud, men fra det gammeldags til det gamle er der altid et usikkert spring, — ingen tør sige at han er landet på det rette sted, når han blot har haft en vag retning at hoppe efter. Det gammeldags består i brødrenes individualiserende afvejen af arvedelens værd, og den er del af samme ånd som tilkendte ættens høvding, hævneren, de sært udmærkede lykke-

ting; som lod hustruens smykker, dem i hvilke hun stolt, som ringprydet viv, havde båret sin lykke ind i ætten, gå til døtrene; som gav kvinderne ret til deres højtidsdrikkekar, samme ånd som vel har inspireret Tacitus's henkastede bemærkning om de ridekære Tenchtrer, der gav hestene i arv til den ypperste hærmand i sønneskaren. Gennem alle grene flød den samme ætlykke ned til efterverdenen, og det vilde være misvisende, om man fortolkede senere tiders udelukkelse af kvinderne ved arven som et minde om at sønnerne i sig opfangede hele herligheden, og lod deres søstre gå med hud og hår over i andre lykkers vold. Kvinden arvede ikke, men gennem de »gaver« hvormed pigen fæstedes til sin brudgoms æt, og vel også gennem en yderligere formidling af klenodier ved gaveskifte, var dattersønnerne bundne til deres morfader og morbrødre med de allerstærkeste bånd.

Tilbage bliver livets undtagelser, når slægtslykken eller barnelykken svigter — hvad da? Svaret er delvis givet i forudsætningen, — det drejer sig ikke om at få en formue anbragt, men om at få livet forlænget, og det skridt der falder os så naturligt, over til den nærmeste slægtning, var ingen udvej af vanskeligheden. Fordelingen af bøder og gaver i ætten er ingen rettesnor for arvegangen, ti ved selvbevaringen gælder det stedse et fremad. Vel var den hamingja som står vejrende ud i fremtiden, eet med frændekredsens sjæl, men de to er ikke identiske. Svigtede sønnerne, måtte datteren rejse ætten, føde en søn, som kunde bære sværdet, — sådan prædiker sagnene gang på gang. Hreidmar skriger efter en dattersøn, der kan hjælpe i nødens stund, da hans sønner ved nidingsværk har sagt sig ud af ætsamfund med ham; og han tilføjer i sin dødsfrygt til datteren: »Så fød en datter, om du ikke får en søn, skaf din mø en mand, at nøden kan stæmmes; da vil hendes søn

hævne din sorg.« Ved den drejning i perspektivet som fulgte med at Hreidmar og hans æt indlemmedes i Sigurds hamingja, er døtrene gledet i skygge, men måske er der i Vølsungens historie en lille uforklaret rest af Hreidmars vilje; underligt nok er der ved stordåden på Fafner to sværd i virksomhed, det ene var Gram, Sigmunds arv, det andet hed Ridil. Sagamanden kan ikke finde bedre anvendelse for Ridil end at lade Sigurd bruge det til at skære ormens hjerte ud med; grunden til at et overflødigt våben trykkes i hånden på helten er måske den, at sværdet stammede fra Hreidmars bo.

I sagafortællernes interesse for klenodiernes historie er der en sjæl som ubevidst forråder sig, ikke blot ved sit mål på det vigtige og det uvigtige, men også mere direkte ved at antyde i hvilke baner tanken finder det naturligt at gå. Hrollaug, den store landnamsmand som var udsprungen af Mørejarlernes æt, fik engang tre kostbarheder, et sværd, et horn og en ring, til skænk af Kong Harald, fortæller en genealog, og kan han så andet end tilføje at Kolskeg Frode havde set hornet, og at Kol, Sidehalls søn, sidenhen ejede sværdet — men Kol var en sønnefattersonnesøn af Hrollaug. Sværdet Ættetange nåede til Grettir gennem hans moder, Asdis, en sønnefattersøn af den gamle Jökul i Vatsdalen. Lige så uomtvistelig er den psykologiske begrundelse i sagaernes tillid til forholdet mellem morbroder og søstersøn, den der sender Skøfnung fra Skegge gennem hans søn Eid videre som betroet gave til Skegges dattersønnesøn Torkel, eller sværdet Skrymir fra Ønund Sjone gennem hans søn Steinar til dennes søstersøn Kormak. Utvivlsomt har man netop ved de udprægede klenodier holdt fast ved gamle vaner, længe efter at de rene arvebegreber havde forvandlet sig, så at Vigfus i det øjeblik han giver sin dattersøn Glum kappen og spydet og sværdet er langt bagud for sin tid, i den forstand at

han illustrerer sine urfædres opgør med livet. Sagaerne har gjort det bedste man forstod i retning af at knytte tråden fast mellem pileskytterne, når de påkalder en moder som forbindelsesleddet mellem Ketill Hæing og Ân, eller de lader Skallegrim og hans æt knyttes til Hrafnistamændene dels gennem sværdet Dragvendill, dels gennem en søster til Halbjørn Halvtrold.

Midt i alle antydninger og alle slutninger om det som må være, er det en lise at støde på et klart udsagn som lærer: sådan er det, netop således. Der står i Salernes lov en paragraf som ikke kan være udsprungen af middelalderens krav, og som derfor nødvendigvis må gribe tilbage i de vaner der faldt folket naturligst, så længe man fulgte sine fædres sæd. Den siger, at den dodes moder er næst til at arve hvis sønner brister, efter hende træder broder og søster ind; er de ikke til, da moderens søster, og først når hun savnes, glider arven over til den nærmeste i slægt. Og så føjer den betydningsfuldt til, at denne regel kun gælder løsøre, — jord formidles aldrig gennem kvindehænder. Datteren nævnes ikke; de gamle lovfæstelser går aldrig ud fra et abstrakt standpunkt; man tænker sig ind i et bestemt tilfælde og former ordene over det, og dette tilfælde er her åbenbart en ung mand som dør helt barnløs. Noget uoverensstemmelse mellem frankisk og nordisk sædvane tør vi i hvert fald ikke bygge på dette lovsted. Heller ikke tør vi ud fra denne positive regel drage den negative slutning, at Frankerne slet ikke vilde kendes ved den udvej som åbenbart var Nordboerne en trøst, at hustruen kunde oprejse sin husbond sæd. Glums datter, Torlaug, fornyede jo sin afdøde mand, Eldjarn, i den første søn af ægteskabet med Arnor Kerlingarnef.

Hvad det betyder at kvinden »arver«, det lærer vi bedre at forstå af Hjördis, af Asdis, af Hervør, og deres åndssøstre end af senere tider, der nåede at få kvinden gjort til et fordelagtigt parti. Hun ejer, har i sin besiddelse, mere som formidler og som fornyer, der venter på det øjeblik da hun kan tage kosteligheden frem, i glæden over at genrejsningen er sket. Efter Salernes mening er altså moderen den nærmeste til at føde sønnen på ny, og vi har al ret til den tro at moderens pligt gjaldt, hvad enten faderen levede eller han var død, hvad enten enken blev boende i hans hus eller hun var gået tilbage til sine frænder, eller måske fra dem til en ny hamingja. Efter moderen kaldes der på den dodes søster; hun skal sørge for den dodes tarv førend hun føder for sig selv og sin husbond, — vi mindes ordene: og ham vil jeg give al den lykke jeg havde, og da vil mit navn leve så længe verden står. Fra hende går pligten over på den der var moderen næst, og først når kvinden i det nærmeste livssamfund svigter, opgives fremadfødselen, og ætten tager hamingjaen ind i sig.

Går det så galt at slægten tørres, gemmer den sidste ætling dens golde lykke hen i jorden, ingen anden skal nyde den; han siger — når han da er Angelsachser —: »Hold du nu, jord, ædlingens eje, hold du det da heltene ikke kan, på dig har de gæve taget det; kampdøden var det, den påtrængende livsøder, der tog dem mand for mand, til den sidste af min æt: de slap livet, hallens glæde sluknede for deres øjne. Jeg har ingen som kan svinge sværdet, der kan kryste gulddrevet krus, det dyre kar; bort jog skaren. Af den hårde hjælm, den gulddamrede, skal nu beslaget løsnas: de som skulde hæge om kampmasken, sover fra syslen. Og kamptrøjen som bød sig frem til jærnets bid når skjoldene brast, smuldrer over helten. Brynjens ring

bæres ikke vide om på heltes bryst, nu da kampildneren er borte. Ingen harpens opmuntring, ingen høj svingende sig igennem hallen, ingen hestetrampen på tunet: ulykkesdøden har revet dem af sted.«

Gaveskifte.

Når klenodiet rækkes ud over fredgrænsen og opfanges af fremmede hænder, da sker der en sammengydning af liv som gør mennesker bundne overfor hinanden med en forpligtelse af samme art som fredens. Det store »køb« fremfor alle køb er besvogringer, og dets alvor kendes på svogrenes interesse for hinanden, en samfølelse som ikke er afhængig af øjeblikkets stemninger. Det var en kuriøs bejlerfærd hine nødlidte og nødlidtes venner foretog til Tord Gellirs gård lige efter Blundketils indebrænding. De havde hast, ti de følte rygget i hælene på sig, og det gjaldt om at liste Tord på rette vej, inden han anede noget om grunden til deres giftelyst. Tord havde nu i det hele taget mest lyst til at betænke en slig sag, men var det livet om at gøre, så havde de jo pigens egen fader med, og han kunde jo fæste sin datter så meget han vilde. Ja, det vidste de andre også nok, men der var nu en gang større ære ved det, når hun blev bortfæstet af sådan en morbroder som Tord Gellir på Hvam, — og så lod Tord dem endelig nyde godt af æren. Da han fulgte dem ud, spurgte han om nyt, og de vidste ikke noget andet end at jo Blundketill var bleven indebrændt som i går; det var en nyhed, sagde Tord, som han gjerne vilde have hørt lidt før, men de mente at den kom tids nok, »ti der følger jo altid brydsomme pligter med at fæste piger bort; nu må du jo støtte din svoger, og naturligvis tilkommer det os at støtte

dig, og rent ud sagt, nu får vi da at se hvem der er vovest af jer stormænd her i herredet.« Trods optrinnets islandske karakter har det gyldighed som typisk symbol på svogrenes fællesskab om skjoldet. Deres hjælpsomhed udspringer af noget mægtigere og noget ædlere end næstekærlighed, noget som har selvpåpasselighedens strænge træk. De kunde ikke sidde roligt og se hinanden blive dukkede enten i strid eller i retssag, ti efterdønningerne vilde få deres egen anseelse til at gynges; den ene part troede sig ikke til at holde sin ære uden at hjælpe den anden, som sagen kan udtrykkes på sin islandsk. Det var virkelig fred der vævedes, når kvinden gik fra æt til æt som »fredfrænke«.

Freden lå i den *mund*, brudesum, brudegave, som er centrum i det »køb« der sluttedes mellem de to frændekredse. De handlende personer er på begge sider ætten som helhed, gennem dens personifikationer; brudgommens »talsmand« og pigens »formynder« handler på alle deres frænders vegne. I historisk tid var brudesummen gået over til at blive faderens eller formynderens ret, en formueforøgelse der tilkom den lykkelige ophavsmand til døtre; men helt havde man ikke afsindt sig den oprindelige solidaritet, som fordrede at gaven skulde sive ætten igennem. De gamle vaner holdt sig i overordentlige tilfælde; når f. ex. brudens fader og broder var faldet fra og en fjærnere slægtning stod som formynder, da trådte frændernes oprindelige rettigheder ind.

Hos Germanerne er det ikke konen der bringer medgift, siger Tacitus, men tværtimod manden der giver hustruen gaver. Han præsenterer os for en forsamling af forældre og frænder, der møder og syner brudesummen; at øksne, en opsadlet hest, skjold, spyd og sværd ikke er skikkede til og ikke kan være beregnede på at den unge brud skal pynte sig med dem, har

han utvivlsomt ret i, og så kan vi jo lade ham om sin tro på at sadlen og skjoldet og spydet er konens til at begynde husholdning med. »På disse gaver erhverves hustruen«, det er sagen. Han har også hørt at hustruen på sin side bringer nogle våben med til sin mand, og vi er ikke uforberedte på at hendes frænder også materielt fæstede det gode forhold.

Gaveskiftet er den eneste vej til venskab og forbund. »De gav hinanden gaver og skiltes i venskab«, »de skiftede gaver og aftalte venskab«, sådan falder ordene atter og atter i Islændingenes sagaer, og den bedste kommentar til forholdet mellem de to led ligger i sprogets identifikation: der var imellem dem et varmt venskab og gaveskifte.

De gamle kunde ikke definere frændskabet tydeligere end de har gjort i ætledningsformlen: til sid og sæde, til fuld arv, til bøde og ringe, til gave og gengæld — det vil sige: frænden kendes på at han har sæde i hallen, at han med rette tager arv, deltager i bøde og hævn, og slutter venskab.

Det gør da hverken fra eller til i endrægtigheden mellem mennesker, om den ene eller den anden side får hæderspladsen i ordene; ti nævnes gaven, sætter venskabet sig ved siden, og bydes venskabet ind, må man holde døren åben for gaven. Livets normale orden er den, at venskabssøgeren rækker sit klenodie frem og derved bekender sin tilbøjelighed. Eller han går hen til sin nabo og indleder en samtale med de ord: »Af forskellige grunde har der hersket kulde mellem os; nu vil jeg slutte venskab med dig, og du skal få af mig den bedste stodhest i herredet.« Selv om måske et skarpt øre kan opdage at der hist og her er kommet en forretningsmæssig klang ind i de islandske stormænds røst når de byder gaven frem, er der i selve ordene intet som forråder dem. Ordene falder tungeret for den engelske digter, når han lader sin kære apostel Andreas

tale til »verdens skaber« i en sømands skikkelse. Andreas var efter den højstes bud på vej til de fjærne, menneskeædende Mermedoner for at forkynde dem det gode budskab, da han af en ukendt skipper blev sat over havet; under sejladsen sad den erfarne fisker og så med større og større øjne på den fremmedes sømandsdygtighed, indtil han henreven udbrød: »En kraftigere, en rådsnildere, en ordvisere styrmand har jeg aldrig truffet; hør mig, når jeg kommer med en bøn til: skønt jeg er fattig på ringe og på udhamrede klenodier at give dertil, vilde jeg gerne eje dit venskab.« Den digter som skabte disse vers, havde oplevet en ny tid og en ny sæd, hvis rigdom det var at gøre sig uafhængig af det urette mammon; han havde lært at tænke sig et fostbroderskab mellem mænd hvis eneste rigdom var ordet; men skal han udtrykke sin erfaring, må han først affinde sig med det sprog der står til hans rådighed.

Når gamle fjender kunde gøre deres mellemværende op til grunden, og dernede bygge en varig forligelse mellem sig og sine, var det fordi de kunde skifte gaver og indgå et »køb«. Klærken Gregor fortæller om den fredelige udgang på Goterkongen Leuvigild og Sueverkongen Theodomirs tvistigheder i vendinger som næsten ordret kan genfindes i sagaerne om nordiske haderes udsoning: »de gav hinanden gaver, og vendte hver hjem til sit hus.«

I mandeboden lå en virkelig forligelse, som for senere slægter er bleven fordunklet ved at værdi gik over til mønt. Ganske vist kunde den være, og måtte den ofte være, en ydmygelse, men inderst i dens væsen ligger en »bod«, en »udbøden«, som retter sindene og tvinger de to ætter ud af stand til at tænke skævt om hinanden. Købet virker fred, eller — for at sige det samme på en anden måde, hvorved helgyldigheden trænges frem for tanken, — købet virker et forhold mel-

lem de to, som indeholder mulighed for fredsbrud i dette ords tungeste betydning, og derfor skulde samtlige medlemmer af den krænkede frændekreds have del i boden, så at alles sind kunde blive omskiftet. Ikke for en stund skal den virke, men helt og for al tid, så længe »vinden suser fra skyen og græs gror, træ skyder løv, sol stiger op og verden står.« Den skal ikke blot bringe een sag, denne sag, ud af verden, men gøre sindene fredsvilligere overfor kommende uforligelighed. Endnu i Eriks sjællandske lov lever den gamle tankegang, at man skal være mere eftergivende overfor sin fjende når han har bødet, end overfor alle andre, og selv om han senere udæsker en, skal man ikke give sig af sted for at hævne, førend man har prøvet at få sin ret på tinge. Det var intet mundsvejr, når fredsformularen på Island kaldte de forligte ved det allerintimeste navn, og sagde at de skulde »dele kniv og kødstykke og alt sig imellem som frænder og ikke fjender, og kommer sag imellem siden, da skal gods det bøde og ej spyd blod«, den må nødvendigvis mene ordene ligefrem, siden den koldblodigt kan drage konsekvensen, at »den af jer som træder på sluttet forlig og hugger i tilsagt fred, han skal være ustadigt flakkende som jaget ulv, så vide som mænd videst jager ulve.«

Man siger med rette, at jo drabeligere bestemmelser der udstilles som vagt over fred og orden, des trøstesløsere ser det ud både med fredens nutid og dens fremtid; en trusel er i følge sin natur virkningsløs, fordi den til garant har en fremtid man altid kan snakke sig fra. Men det højtidelige i en forbandelse som denne beror netop på at den ikke er trusel og ikke tager sine ord til len af en lunefuld fremtid, men udgår fra en forvisning om, at det frygtede så langt fra er noget der måske eller måske ikke vil ramme overtræderen, at det allerede nu virker inden i ham, hvis den onde vilje sidder derinde. Den lange

række anatemaer er ikke en opdyngning af skrækkemidler, som slag for slag skal drive en god vilje ned i sjælen, — den er en beskrivelse af nidingen, med tillæg af at den fred som nu er sluttet, har samme hårdhed som enhver anden, naturlig fred, og lige så vel som nogen fred vil tjene til prøvesten på om den mand skal høre menneskeverdenen til eller ikke.

Man kunde trygt betro sig til klenodiet og lade det være sin fuldmægtige talsmand, fordi sjælen i det af sig selv vilde hitte ind til forpligtelsen, til æren, måtte binde lykken og indvæve skæbne i skæbne, måtte fremkalde vilje, eller lægge et nyt element ind i den. Derfor kan ingen magt på jorden standse gavens virkning på halvvejen, når den først er gået fra hånd til hånd, og derfor kan ingen modstå den åndelige virkning af det han har ladet komme sig for nær.

Den dag da den islandske fristat var ved at gå i to stykker over modsætningen mellem den gamle og den ny sæd, da blev Torgeir Lovsigemand landets frelser, fordi han var gammeldags nok til at indse at man kan ville sig fredsommelighed til. Så vidt var sagen kommen, at gammelhedningene stod parate med våben i hånd for at drive de kristne fra tingstedet, og de kristne i hobetal mældte sig ud af lovsamfund med deres landsmænd for at danne en kristen stat ved siden af den gamle; og i samme øjeblik som den ny lov var bleven proklameret, vilde Island have været to folk, territorialt indmængede i hinanden, som et legeme hvis organer var delte i to grupper der virkede imod hinanden. Sidehall, de kristnes førstemand, gøs tilbage for ansvaret, og greb til den besynderlige udvej at købe fristatens gamle leder til at formulere den kristne lovgivning. Efter at Torgeir havde ligget en dags tid med skindpelsen over hovedet og grundet over nutid og fremtid, mødte han, den gamle hedning, op med en lov der bøjede alle ind under den

ny sæd og gjorde Island til et kristent land. I en tale stillede han fred og ufred op for sine landsmænd, og tvang dem over i det rette valg ved en fortælling fra gamle dage: Engang lå Danmarks og Norges konger i stadig fejde, indtil folket blev træt af den evige ufred og forligte kongerne mod deres vilje, ved det simple råd at der med få års mellemrum udveksledes gaver, og så varede deres venskab livet ud. — Sådant kunde Torgeir ikke have talt, og end mindre nogen senere have ladet ham tale, hvis ikke han selv og hans tilhørere forstod pointen i historien.

Folk der kunde fortælle og kunde forstå en sådan historie som den om »kongerne af Danmark og af Norge«, de følte en instinktiv uvilje mod at have andres »sjæl« i deres umiddelbare nærhed. Og de røbede denne uro. Aftenen før Adelsten slog sit afgørende slag mod Nordmændene ved Brunanburh, fortæller den engelske historieskriver William af Malmesbury, var der til lejren kommet en fremmed harpespiller, som havde sat sig ved indgangen til kongens telt og spillet så kunstfærdigt, at kongen bød ham ind at forlyste selskabet under måltidet. Efter bordet, da der skulde holdes krigsråd, blev harpespilleren affærdiget med en gave; men en af mændene, som havde sine grunde til at iagttage den fremmede nøjere, så at han skjulte guld i jorden førend han gik bort; og han rådede Kong Adelsten til at flytte sit telt, ti gæsten var ingen anden end Olav Sigtrygssøn, Nordmændenes konge.

William forstår naturligvis ikke Norskekongens motiv, — han mener at hans handling må være udsprungen af foragt for gaven, — og måske vilde Olav selv have haft svært ved at forklare sig i et forhør; men han følte, at lod han den fremmede vilje hænge ved sig, måtte han være forberedt på at den tog hans lykke i sin tjeneste mod ham selv, ja at hans

egen vilje og indsigt begik forræderi imod ham og ikke blot standsede hans fremgang, men endogså sprængte ham i hastigheden. En mand som den snilde Franker Chlodevech forstod godt at udnytte de døde tings magt til at binde sjælene. Frankeren havde i al hemmelighed sendt fæstengaver til den burgundiske prinsesse Chrotilde, men da han senere offentlig lod bejle for sig, fik han kort afslag af pigens onkel. Da råbte folket: Undersøg først om der ikke hemmeligt er kommet gaver fra ham, for at han ikke skal finde lejlighed til at komme over dig; ellers »vil du ikke sejre i kampen på din sags retfærdighed, ti frygteligt er Chlodevechs hedenske raseri,« som den stakkels krønikeskriver udtrykker replikken for at få så meget mening i den som muligt.

Men forholdet kunde også ses fra den anden side. Giveren har betroet en klump af sin sjæl til andenmand, og sker det at modtageren er snild eller mægtig nok til at bruge den mulighed der står ham åben, da kan den oprindelige ejer komme til at føle et stik i sin vilje. En Franker fra det 6te århundrede, en af disse vilde kammerater der tilsyneladende hverken frygtede Gud eller djævel eller kendte godt fra ondt, han turde ikke opgive sin gavebroder eller foretage sig noget afgørende imod ham, så længe gaveskiftet ikke var brudt. Tronkræveren Gundovald havde indesluttet sig i Convenæ, da hans tynde lykke var bleven så slidt, at selv hans trofaste venner indså at de måtte indrette sig på en anden fremtid. Da overtalte en af dem, Mummolus, Gundovald til at gå ud og give sig sine fjender i vold; men undervejs gav han det ulykkelige kongesæmne sit venskabelige råd: »De derude monne tænke at du optræder hoffærdigt, når du triner frem i mit gyldne bælte; omgjord dig hellere med dit eget sværd og giv mig mit tilbage.« Gundovalds svar er tydeligt nok, selv i Gregors ufor-

stående parafrase: »Jeg forstår dine ord, nu skal det jeg af kærlighed til dig har håret, tages fra mig.«

Middelalderens mennesker beholdt længe den stærke sky for at betro sig til en gave. Den ridderlige hjertedårer gik ikke diskrete omveje når han listede for damen med sit: »Her sidder I, skønne Fru Ingeborg, og vil I være mig huld, da syr I mig en skjorte og sinker den med røde guld.« »Skulde jeg sy jer en skjorte og sinke den med røden guld, så mænd ved, Dannerkongen, da var jeg Herre Marsk Stig uhuld,« svarer Fru Ingeborg med dyb forståelse. Var hun gået ind på kongens forlangende, da havde hun begået mere end en blot uforsigtighed, hun havde givet sig selv middelbart hen. På islandsk får republikken straks hævnens skygge over sig: En morgen tidlig red Kormak fra sit skib, drog hen at finde Stengerd, gav sig i tale med hende, og bad hende sy sig en skjorte. Hun svarede, at han hellere måtte være bleven borte, ti hverken Torvald — hendes mand — eller hans frænder vilde lade en slig frækhed uhævnet.

Derfor, vil man være sikker på sin sag, vil man have troen til sit medmenneskes oprigtighed rammet ned i en grund der ikke kan vige, da siger man som Trond sagde til Kong Magnus: »Vil du bytte kappe med mig?« — Magnus Gode havde stået på Oplandstinget og lovet sin tilgivelse og sit huldskab, om folk vilde vende sig til ham med god vilje og helt sind. Trond tog tilbudet op: »Mine frænder har været kongeættens uvenner, men selv har jeg ingen del haft i Olavs død; vil du bytte kappe med mig, da skal jeg love og holde fuldt venskab.« Kongen var villig til byttet. »Vil du også skifte våben med mig?« fortsatte Trond. Også dette gik kongen ind på. Siden bød Trond kongen hjem til sit og holdt et prægtigt gilde.

Det var Gisle Sursøns første ulykke, at hans broder Tor-

kel ikke vilde skifte sværd med ham, da han havde fældet broderens ven, Bård. Torkel blev vred, da Gisle uformodet huggede, men Gisle bad ham tage sagen i ro og tilføjede, tilsyneladende for spøg: »Lad os bytte sværd, så skal du få dette, du ser hvor det kan bide.« Torkel lod talen falde, men han modtog aldrig våbenskiftet, og det blev aldrig godt mere mellem brødrene. — Fortællingen har for kulturhistorikeren en særlig — vemodig — interesse, den røber uforvarende at de gamle følelser er begyndt at tabe noget af den grøde som tvang dem til at vokse og udfolde sig. Her står to brødre og forhandler næsten som om de var venner. Torkel brød naturligvis ikke frændefreden, men senere, da Gisle kom i nød, havde broderens hjælp, som vi jo allerede har set, ikke den rette fynd og kraft. Hvis de søndrede følelser var blevet lægte, så vilde Gisle have været en farligere modstander; og det kunde sværdskiftet have udrettet.

Når man da har vekslet våben med den ukendte, kan man lægge sig til at sove ved siden af ham: han kan ikke skade. Der er intet »som om« i hans fredsommelighed, lige så lidt som der var noget »som om« i den nødvendighed der hvirvlede Njalssønnerne ind i Mørds tilsigtede mål, deres fostbroder Høskulds mord. Ja man kan lade den anden om at våge mod trediemand, ti den tryghed der fremkaldes af klenodiet, er ikke indskrænket til en passiv laden hinanden være. »Som fader mod søn, som søn mod fader, sådan mødes de to forligte i al samfærd hvor behov gøres,« lyder fredsformularen. Hvilken jurist eller moralist vilde have fundet på at male netop de farver på idealet for at gøre en svær dyd tillokkende! Man kan idealisere den ædle glemsomhed til en ædel hensyntagen, men at opmuntre fjender til at forliges for at de kan få lov til at hjælpe hinanden, det gør man kun når der bagved står en

virkelighed som dikterer betingelserne. Og virkeligheden er den, at klenodiet kommer dryppende af minder og ære, og giver sig hen med venner og uvenner, guder og forfædre, fortid og formål. Viljen er bunden, på den eneste måde en vilje kunde bindes i gamle dage, derved at den fik et nyt indhold og en ny bestemthed indpodet i sig.

Det er udelukkende i kraft af disse genfødende egenskaber at klenodiet formår at røre de kilder hvorfra følelserne stiger op; ved det fostres ikke blot samvilje, men også hengivenhed, glæde og velvære ved et forhold.

Ægteskabet var grundlagt på elskov, men ingen Germaner ventede at kærligheden skulde indfinde sig før efter brylluppets fuldbyrdelse og begyndelsen af det ægteskabelige samliv, og man sparede sig enhver forventning, fordi man vidste at når alle formaliteter blev udførte ret og rigtigt, vilde den sikkert mælde sig. »De fattede hurtigt kærlighed til hinanden,« hedder det i sagaerne om lykkelige ægtefolk. Men vi ved også på hvilket tidspunkt hengivenheden blev stor mellem de to; det var andendags morgen, da ægtemanden ved sin gave bekræftede — »fæstede« — realiteten af den første omfavelse. Bruden fik sin morgengave tilsagt den dag da forbindelsen blev slået uryggelig fast, hyppigst vel som i Sverig på selve bryllupsdagen, og den skyldtes hende den morgen de nygifte havde sovet en nat sammen. Disse to akter, omfavnelsen og gaven, er kærlighedens ophav; derfor gælder de — overfor en lov der kun respekterer realiteter — begge som nødvendige forudsætninger for ret ægteskab, og derfor omskriver de alle muligheder for varme følelser mellem mand og kvinde. I en verden hvor kærlighed således gives og tages, er der ingen plads for den elskovstrå som Skirnismål er så opfyldt af,

ligeså lidt som for Gunlaugssagaens nydelse af erindringens uvirkelighed. Hvad enten denne smægten tillægges en gud eller en »valkyrje«, som Sigrun der elskede sin helt ind i døden, har den lige lidet med nordisk og germansk kærlighedsliv at gøre, ti en mand der sidder og henstønner et suk om solen, der skinner på alle andre, men ikke på hans sjæl, eller måler tiden med længselens uendelighed som alen, han er husygt, og han gjorde måske vel i at betænke hvad husygdning grænser op til. Vil man finde den sunde romantik fra gamle dage, må man hellere gå til Margrete på Stokkar, og søge bag de simple ord hvormed hun beklager sin skæbne, da Kong Magnus på gennemrejsen vil have hendes sengeselskab: »Det tykkes mig tungt først at sætte elskov til ham, og så miste ham.«

I dette udbrud fra pigen som gruede for en morgendag der ikke opfyldte nattens løfte, og i Svenskelovens ord om morgengaven der *hædrer* husfruen, skal det kvindelige forklares: hustruens bekymring, når hun drømmer om fare og vågner for at advare sin mand, så vel som pigens ærgerrighed, når hun sidder med sine frænder og måler tænkelige bejlere efter deres byrd, deres rigdom, deres ry — eller deres knappe selvhævdelse i et og andet mellemværende med naboerne; eller hun måler en opmødt bejler med æren og sender ham ud for at vokse en stump endnu, inden han mælder sig igen. Hvad mennesket er, det må også hans følelser være; han fornægter ikke sin kulturoprindelse selv i de mest umiddelbare udbrud af det vi gerne vil kalde urlidenskaber. Blandt Germaner er pigen familieanseelse og familierigdom, ættraditioner og ætfølelse, og hun ser alle vegne for sig, kan ikke andet end se lutter væsener hvis skikkelse afspejler det samme som udgør hendes natur. I hendes og hendes brøders sprog udtrykkes skønhed ved ordene anseelig og lykkesom, fordi lykke i deres

verden er den egenskab der nøjagtigst udtrykker mandens indhold. I hende selv er alt, følelser lige så sikkert som tanker, en lykke af samme art, så at det ikke blot er hendes dom der bestemmes af bejlerens ære, — der skal ære til for at vække hendes sanser. Og den hengivenhed hvormed hun omfatter sin husbond er fred; dermed er sagt at den, langt fra at hænge forstandsmæssigt uden på hendes sjælsliv netop er indfældet i det instinktive, men tillige at den aldrig kan blive så umiddelbar, at den jo bevarer sin karakter som nidkærhed. Lad os sætte enkestanden umiddelbart ved siden af brudestanden, se at enkens sorg har krænkelens bitterhed i sig, at den er gennemtrængt af det aktive, der maner al fortvivlelse og al hensynken bort, at den læges ved oprejsning, da er vi vel så nær som vi kan komme ved at genfornemme oldtidens elskov — den der giver Turid Storenke hendes højhed — som et hele, ved at forstå at kærligheden har sin oprindelse i en overtagen af husbondens ære, med dens indhold af ejendele og erhvervelser, og at blot bejleren kan komme til at lægge sin gave i pigens skød, har han med det samme gjort hende god. Og til gengæld, bliver købet brudt, da går hustruen uden noget dvælende blik. Med gaveskiftets opløsning skilles følelserne ud i vennerne, og søger hver for sig tilbage til deres ejermand.

Set fra dette synspunkt vil de gamle sjælehistorier få et andet liv. Meget af det der syntes forvredent vil folde sig ud i naturlige proportioner, og meget der gled af vejen for moderne opfattelse som ligegyldigt, vil stå frem i tragisk kraft; ofte nok vil da også »finheder«, der har fået gendigttere og fortolkere til at hise af psykologisk dybsindighed, slette sig selv ud, og den formodede kunstpsycholog afsløre sig som en

digter, der når det almengyldige ved at forenkle sjæleproblemet til dets simpleste elementer.

Den gamle Beowulf fortæller har en sær, oplevelsesfyldt klang i røsten; han gør sig så mange tanker ved disse Daner og Geater, og for det meste er tankerne vemodige. Da han kommer til at nævne Hrodgars datter, kan han ikke andet end mindes, at det var hende der skulde ægte Frodes søn, Ingeld, for at jævne den gamle tvist mellem de to folk, hendes Daner og hans Hadubarder. Men lykken skulde ikke slå til for hende. Når hun engang drog til sit ny hjem, vilde det blive bittert for hunden dør at se hendes danske følgesvende bære gamle hadubardiske våben åbenlyst til skue. En gråhåret kæmpe er der vel som for godt husker den dag da våbnene skiftede ejer, og han må råbe til Ingeld: »Se, kender du det sværd, det kostelige malm, som din fader hin time bar til kampen for sidste gang, da Danerne slog ham, og plyndrede valen?« En dag trænger hans ord igennem, og den fremmede praler bøder med livet. Så brydes alle eder, i Ingeld bølger had, og hans kærlighed til kvinden bliver kold. — Der er noget i denne sjælelige katastrofe, som vi ikke kan tvinge frem i vore ord; så snart »købet« er sprængt og Danerne, som ved det var indpodede i kongens ære, er revne ud, er der ikke længer nogen kærlighed i ham.

Samme overgangsløse brud er det som gør Brynhilds historie til en prøvesten på forståelsen af forfædrenes elskovsliv — og til en fortvivelse for den der vil udtrykke sin forståelse i tungemål som er slebet til af stemningslyrikere.

»Jeg skal fortælle dig min vrede,« det er portalen til Brynhilds selvbekendelse. Hendes rugen er ikke den selvfortærende venden og drejen, der driller sørgerens eftertanke længere og længere ned i sjælen og åbner for dybere og dybere sorg. Hun

grunder, — fremadvendt bygger tankerne sig udad i planer om oprejsning eller hævn. Mens hun ligger med sengklæderne trukket op over hovedet, ved alle at hun ligger der for at tænke, og da hun åbner munden, er ordet fuldsmedet: »Du skal miste både riget og godset, livet og mig, og jeg skal fare til mine frænder, om du ikke dræber Sigurd, — og pas på du ikke lader hvalpen leve efter ulven.«

Harmen er nødvendigvis vendt mod Sigurd, hun må være den værst som hun elsker mest, — ikke fordi kærligheden er paradoxal i sit væsen, nej netop fordi den er rationel. Hun kan beråbe sig på at han ikke har vist ærligt spil, da han lod Gunnar gå og gælde for den der kunde udføre prøven som den største, at ride luen; men krænkelsen har sin styrke fra noget andet: Sigurd forsynder sig højest ved at være den største, større end Gunnar; hans brøde er ikke mindre den, at han slog ormen og tog guldet, og det har Gunnar ikke gjort. På samme »uforskyldte« måde gik det til at Brynhilds gengangerske, Gudrun Usvifsdatter, kom til at hade Kjartan, fordi Bolle falskeligt havde udsprede rygtet om at han havde slået sig ned i Norge, og ved denne løgn havde taget hende fra den hun havde vekslet løfte med; Kjartans skyld bestod i at han kom hjem, og ved at være uforandret gjorde hende til bryder af den aftale imellem dem som hun mente sig frigjort fra.

Ulykken i de to kvinders liv er den krænkelse — selvkrænkelse — som Kjartan så vel som Sigurd fremkalder inden i den der blev en andens hustru. For en kultur som vor, der altid vil se til hjertet, og ikke tilkender ansvaret større råderum end omstændighederne under det, for den falder betoningen på skyldviljen, og det tragiske i en Brynhilds og en Gudruns historie sætter ind, førend vi når til Sigurd og Kjartan, — de bliver heltinder i en ægteskabstragedie. Er det

derimod oplevelsen af skyldens virkninger, som fylder sjælen, bliver spørgsmålet om vilje og våde og nødvendighed overskygget af andre problemer. Så impulsivt disse mennesker handler, er hver eneste bevægelse forudbestemt i en etisk orden, der er for ophøjet over enhver tilfældighed til at nogen menneskelig lidenskab kan så meget som nå op og bevæge den et gran ud af dens upersonlige ligevægt, og i de logiske beregninger af tab og vinding som ene gælder deroppe, må grundvolden lægges til indsigt i lidenskabernes ret. Et løfte, hedder det definitionsnøget, er ikke en forskrivning til sandheden eller en lignende tredie magt, men et tosidigt køb mellem dig og ham. Bliver købet brudt, tager du skade på din sjæl, fordi en stump af den sidder fast i din modpart; og skaden er da lige farlig, hvad enten det er dig eller ham der bryder, eller det er et tilfælde som slår pagten i stykker. Uhjælpeligt glider skuffelsen ind under den etiske alvor, der sikkert nok kender skel mellem en rævne indefra og et brud udefra, men ikke anerkender de to som væsensmodsatte. Det selvforskyldte står så meget nærmere ved selvopløsning end modtagen uret, som det ikke har noget sted at søge oprejsning; men under etisk bedømmelse er det ikke mindre skyld at blive krænket end at krænke, ikke at kunne bevare sig selv end at undlade at gøre det. Og foran denne ansvarsfølelse skal næsten stå til doms: mellem den som *gør* at jeg ikke kan hævde mig, og den som *er grund til* at jeg ikke kan, findes intet skille, — begge er skyldige.

Den sjælssygdom som nedbryder Brynhild, består i en forsyndelse mod ordets hellighed. Hun havde ved et højtideligt udsagn bundet sig til kun at ægte den der var den største og red Vaverluen, og nu så hun at ordene var brudte; om hun vidste af det eller ikke vidste af det, om hun havde handlet i

god tro eller ikke: æren, selvet var sprængt. Det går aldrig dem godt der fælder løfter på sig. — deri ligger jo hele selvforbandelsen, fra dens etiske ydmygelse til angsten for fremtiden som et ulykkesvejr, der drives frem af et bagvedstående nidingskab.

Katastrofen kommer i et nu. Hun holdt bryllup med Gunnar, og de to fattede hurtigt kærlighed til hinanden. Det kan vi trøstigt lægge til, selv om ikke kilden både direkte og indirekte havde ladet os forstå, at der ikke var noget usædvanligt at bemærke om det ægteskab; ti var Brynhild større end alle kvinder, måtte hendes storhed vise sig i at det sunde, det naturlige passede på hende i eminent grad; — den opdagelse at det overordentlige hævder sig ved at gå på tværs af det ordentlige, tilhører en tid da sjæls- og legemssygdom danner adelsmærket. Men i det nu da sandheden står frem, forvandles hendes kærlighed, da springer den over på Sigurd; og dog — forvandling og skiften har lidet at gøre med en kvinde — og et folk — hvis lidenskab altid er at bevare sig selv urørlig den samme, hvis etiske had gælder »krænkeren«, der forsøger på at skabe et brud i andenmands personlighed. Hendes elskov gælder ham der red Vaverluen — ikke Gunnar, ikke Sigurd, ikke nogen anden, men *ham*, og enheden i hende selv beror på at løftet *er* hendes elskov; den dag hun svor var det hun forelskede sig, den dag Sigurd stod frem som den retmæssige kræver af Gunnars plads i verden, var det ham hun havde forelsket sig i, — og da var det ham der havde krænket hende.

Dér står konflikten, i den uopløselige modstrid mellem to realiteter der gensidig udelukker hinanden. Sigurd har løftet, og Gunnar har ægteskabets konsekvens, kærligheden. Den moderne elskovstragedie vil komme til at stå om det ulykkelige i at der er noget som ikke kan vorde, Brynhild går under på

umuligheden af at være den hun er. Og med det sikre instinkt som uden at vide af det rammer symbolet, fordi det sigter efter virkeligheden, er den scene hvor Gudrun holder ringen op for Brynhild, gjort til tragediens vendepunkt. I Gunnars skikkelse havde Sigurd redet luen, i klenodiet havde han og Brynhild »blandet sind«, da han gav hende en ring af Fafnerskatten, og først nu vidste hun, at hun havde brudt sjælekoblingen.

Den digter som nu for fuldt alvor genoplevede og genskabte den gamle elskovs inderlighed, han vilde i og med sit værk have ostrakeret sig selv ud af sin egen kultur; og til trods for alle de lovord der er ødslede på fortidens Davider og Jonathaner er ligeledes det gamle venskab en død herlighed, som ikke kan genoplives i moderne ord, fordi ord kun kan udtrykke det der er til. Enkelte træk kan gribes og indarbejdes i vore egne oplevelser sådan at de kommer til at sprede mere glans om sig end de modtager af deres omgivelser, men vi kan ikke genrejse den gamle harmoni, den balance hvor hensynsblindhed og nøgternhed vokser i samme forhold, hvor venskabet opholder hengivenheden i steden for at opholdes af den, hvor det er samme energi der tvinger fostbroderen til at følge sin fostbroder ud af livet, og til at sejle til Grønland, forklæde sig som stavkarl, lade sig jage som et vildt dyr, ligge værkbruden af sår i huler og ødemarker, og vende hjem med fem mænds liv i sin økse for vennens hævnens skyld; hvor venskabet er samtale, sinds blanden med sind, og hvor dog den inderlighed som nu først skal oparbejdes gennem det åndelige udbytte, er samværrets grundlag; hvor følelsen er vilje helt igennem, og hvor ikke des mindre tilbagesendelse af gaven er et absolut forbi, der afskærer muligheden for klage. Der er ingen selvopofrelse i det germanske venskab, fordi næsteinteressen er indoptaget til selvfølelse og selvhævdelse. Men det er

ikke nok at rekonstruere sammenspillet, og slutte at kræfterne en gang har virket sammen til en akkord der kunde sætte sjælene op i et brus; det er ikke nok at erkende inderligheden i den fredsfølelse der virker nedefra opad i venner og frænder og lader hånt om øjeblikkets tilbøjelighed eller mangel på tilbøjelighed, og vide at impulserne ikke kunde stige op af dette dyb uden at komme med selvornæmmelsens varme, — ingen kan forvinde indtrykket af noget koldt, noget forstandsmæssigt, hvis han blot ser sindene bevæges af disse impulser, og ikke oplever at slagene fortættes til rytme.

Skal oplevelsen ske, da må det være i kongshallen.

Krighengivelsen er en af de ældste og bedst bevidnede dyder i Germanerens karakter. Halv forbløffet og halv imponeret så civilisationen på høvdingegarden, der slog så længe føreren slog, eller frivillig delte hans fangenskab. Tacitus forstod at selvhengivelsen var ubetinget, og han kunde da næppe vælge sine ord anderledes end at tanken på en pligt blev den fremherskende; de derimod som selv har oplevet hirdjubelen, mærker næppe pligten for den entusiasme der holder viljen spænstig. For kulturen er undertiden hundrede år som een dag, og følelsen har næppe forandret sig stort mellem de generationer der gjorde de første århundreder usikre, og den kristne digter som fortolkede discipeltroskaben på tysk i Thomas's ord: »Det er mandens behag at stå fast hos sin herre, villig dø med ham. Det vil vi alle, følge ham på hans færd, regne vort liv for lidet værd, og dø med drotten i fremmed land.« Og atter: det spring i tid som skiller Heliand fra Halfred Vandrådeskjald, gælder intet i den åndelige historie, så forskelligt som århundrederne går i Norden og i Tyskland. For Halfred er Olavs fald en hjertesorg, den eneste sorg der har kunnet tvinge ham i knæ. »Nordlandene er blevet øde ved kongens død, al glæde

er falmet ved den flugtsky Tryggvessøns fald,« klager han, og den klage kunde finde genklang. Selv hans modstander, Gris, den kedelige hverdagsmand han går for at være, har den inderligste forståelse af Halfreds tilstand, blot fordi han engang selv har tjent konger. Sagaen fortæller, at den dag disse to mænd skulde afgøre deres pinlige mellemværende ved holmgang, kom der budskab om Olavs død, og Halfred gik som ramt af en sten hen og lagde sig i sin seng. Da Gris hørte spottegloserne blive sendt efter ham, sagde han: »Nej, nej, ikke så; jeg opnåede aldrig den ære hos Gardekongen som Halfred hos Olav, og dog er aldrig nogen tidende kommen så tung som den om min høvdings fald.«

Men denne extase, som ikke kender højere lykke end at få banesåret på herrens fødder, den ved ikke anden forklaring på sig selv end: han gav, jeg tog; han guldbryderen, jeg skatte-modtageren. »Viglaf talte, Veahstans søn, bøjet af smærte ved at se sin herre og dem som lod ham ene: 'Det skal siges for fuldsande, at folkekongen, som gav jer klenodier, de våben I står i, når han så ofte på ølbænken skænkede til jer mænd i hallen hjælm og brynje, — at sine gaver dem ødslede han bort i unytte'.«

Tonen går lige ren igen i det yngste af alle angelsachsiske heltedigte, det der så at sige er digtet på en historisk valplads. Først om forræderen: »Først vendte sig til flugt Godrik, og forlod den herre som gav ham mangan en hest,« så om de tro: »Alle så de, arnefællerne, at deres herre lå; ivrigt hastede de modige frem, de vilde alle livet lade eller den kære hævn,« og endelig om den kækkeste blandt kække: »Da havde han fremmet hvad han lovede sin høvding, udråbte fordum i ringgiverens hal, at begge skulde de ride til borgen, hjem med hele lemmer,

eller begge blive på valen, sårmødige. Mandeprevet lå han sin herre ved siden.«

Om Bjarkemåls klang på nordisk kan vi ikke gøre os nogen gyldig forestilling, dertil havde Saxo for kunstnerisk en samvittighed; men indholdet i hans folderige vers vidner på den anden side lydt nok om hans troskab i det store mod originalens ånd: hvad der lå uden for hans kultur og derfor uden for hans fantasi, kan han kun have taget fra sin kilde. Digtet har gennemløbet hirdmandens sjæleskala, fra den køligste viljeforsikring til selvforglemmelsen i en anden, og uafbrudt vender kongsmanden tilbage til guldglæden for at forvisse sig på sig selv. Der tager digtet sit første opsving:

»Glade gengælder vi fyrsten gaverne, glade griber vi sværdet og hærder vor æg i ære. Sværdene, hjælmene, ringene som Hrolf strøede blandt sine mænd, brynjerne der slår os mod hælene, ved dem hvæsses vor hu til kampen. Nu er tiden til det, nu er æren til det, at vi med hug giver værd tilbage for hvad vi fik, da vi strakte vore lemmer i fred på bænkene. . . .

Alle de løfter vi gav ved bægeret med øllet på læben, hver en ed ved høje guder, dem gøre vi nu fulde. Min herre er størst blandt Daner. . . .

Kongen er falden, og i hans fald gik deres dag ind, deres som ikke er så fejge at de lader hug gå i jorden, så lidet kampføre at de ræddes for at hævne deres høvding og slænger fra sig hæderen, modets løn. . . .

Lad os gå frem som Hrolf lærte os. Han slog Rørek, gærrikkongen, som hobede skatte, lod dem ruste i vanære, mens hallen blev tom på ærekære mænd. Hrolf slog ham, plyndrede hans kammer, lod sine venner stråle i nidingens klenodier. Intet tyktes ham så fagert, han strøede det jo ud, intet for

kosteligt til at klæde en hirdmand. Han regnede sine år efter ærens høst, ikke efter guldets. . . .

Intet stod for ham, hvor han gik frem, blussende af mod, ej ringere i styrke end han var drabelig at skue. Som elven fråder mod havet, styrtede han i krigen, — han hastede til kampen som hjorten kaster sig i spring over marken. . . .

Jeg ser ham, den Frodes ætling, leende stå i kampens brænding og bråd, han som såede Frodes mel, guld, på Sirtvoldene. Os fylde også jubel, med faste skridt følgende vor strålende fader ad skæbnens vej. . . . Der er ry efter døden. Hvad modigt rejstes i storværks tid falder ingen tid. . . .

Skjoldet på ryggen! Lad os kæmpe med åbent bryst! Tyng armen med guld, hæng ringe på den højre, at den kan sende hugget des hårdere. Gå ind under sværdene, at hævne vor elskede herre. Den kalder jeg lykkeligst, som med sværdet hober lig op til bod for ham. . . .

Hæderen opfange os faldende for kongens øjne. Den stund som lævnes bruge vi til at rede vort dødssted med berømmelse. Ved høvdingens hoved vil jeg tvinges til leje, — ved hans fødder snuble du næsegrus i døden; at den der forsker valen kan se hvordan vi lønnede herren guld. . . . Således høves ædlinge, de kampglade, at segne, krystende kongen, fælles om ry og om død.«

Sådan følger vers på vers, fuldt optagne af at holde mål med stemningen. Der stiles ikke mod nogen kulmination, hvor stigningerne indhenter hinanden og samlede bruser ned i en afslutning. Atter og atter trækker den mægtige følelse sig sammen og bereder sig til et nyt opbrus, i ny billeder, ny udtryk, for at gøre det stærke endnu stærkere. Digtet er gennemåndet af den fuldstændige opgåen i en anden. I den grad udfylder kongen og hans ry horisonten for de tro mænd, at hans segnen

betyder nat over alting. Hans død trækker al kæmpens higen til sig, og i den sværmeriske jublen mod døden potenseres alle krigerens lidenskaber; glæden over eget ry, iveren efter hævn, nidkærheden for eget eftermæle har sit liv i hengivenheden for en herre, og næres af erindringen, som blusser op over de øjeblikke i fortiden der viser ham på sit højeste. Men eet kommer altid øverst, hver gang begejstringen samler sig i en ny kulmination: guldet. Trangen til at lønne kongens gavmildhed er den moralske drift i op-råbet, men ingen taknemmelighed, selv den mest exalterede, formåede at stråle den glans om ham, uden den gjaldt selve livet, og livet, i den gamle, fulde betydning, er det han har givet sine mænd. Der er en psykologisk nødvendighed i klimaxen, når tanken på gaven springer op i udråbet: »Min herre er størst blandt Daner.« Det er oplevelsens pludselighed der gentager sig; ti i det øjeblik manden føler herrens ring på sin arm eller hans våben i sin hånd, da risler hans ære, forfædre, formål, stolthed op i armen på den modtagende, med eet erfarer han og lever han den rings indhold. Han er nyfødt, som man kunde nyfødes den gang, og foreningen med giveren er fuldbyrdet i livsvilkår så vel som i tanker. Der er den oplevelse som giver navnet Skjoldunger dets sandhed, når det bruges så vel om Danskehirden som om den æt hirden tjente.

Ad lange, besværlige omveje må vi stride os frem til det der var hine menneskers umiddelbare erfaring. Men den vej som var deres eneste indgang til venskabet, klenodiet, den leder også os bedst frem til en oplevelse af følelsens indhold, og derfra til en oplevelse af dens art. I Bjarkes udråb: »Belæs armen med guld, at den kan føre hugget des hårdere,« skal vi prøves, om vi forstår eller ikke.

Fordi klenodiet ligger så nær centrum i menneskelivet, kan dets virkning blive tveægget. Det er tegn på ære og på vanære, på underkuelse som på underkastelse. Snart trækker det dristigheden frem i næsten, snart kaster det ham tilbage i selvforskansning; man er bange for modstanderens guld, og man kan bruge det; men man leger aldrig med det. For to mænd der ikke kan få verden delt imellem sig på anden måde end ved at henskyde sagen til våbneenes dom, vil forsigtighed være livets normale holdning; Olav Sigtrygssøn udæsker ikke blindt skæbnen. Kun den der i sig føler den urokkelige overlegenhed og trygt på forhånd kan kalde enhver indsats sin, vover et sådant spil som Chlodevech efter historien — eller sagnet — vandt overfor Burgunderne.

Af hvad art de trækninger bliver som påhæftelsen fremkalder, det beror på det indbyrdes forhold mellem de to lykker der støder sammen. Når en mand efter lang tjeneste tager afsked og kongen giver ham det sværd han selv længe har båret, med de ord: »Jeg tror at der vil følge lykke, og med det skal du også have mit venskab,« da får den mand lykke til den han har i forvejen, han får *era*, som gaven ligefrem kaldes på oldsachsisk. Men lige så vist som forbundet med en jævnbyrdig eller en mægtigere giver kraftforøgelse, lige så sikkert bliver sammenknytning med lykke af ringere art til en hindring. I afslag af gave kommer der da let til at ligge en ærekrænkelse, et klart og tydeligt: »min lykke er for god,« og i og med det samme et: »jeg tror ikke på din ære, din vilje.« Hørd's saga har denne tanke helt på det rene, når den lader helten udtrykke sin betænkelighed overfor en vennegave med de ord: »Jeg ved ikke ret, ti det aner mig at du ikke vil holde dit venskab med mig.« Samme stemning former den replik hvormed en fredløs kongetrodser, Torsten Sidehallssøn, besva-

rer Einar Tambeskælv's afslag af hans gave: »Du kan nok modtage gaver af sådanne mænd som mig, ved jeg da.« Einar vil ikke binde sig til ham, da han ikke ønsker at indblandes i konflikten med kongen, han vil ikke have et element ind i sin lykke der tvinger hans stævn halvt op imod vinden. Sønnen Endride derimod, han synes om gaven, og han synes om manden. »Der er godt mandkøb i ham,« siger han til faderen, det er udlagt: han er en mand man kan stå sig ved at slå »køb« med; og da han på trods af sin faders ønske har taget imod de prægtige heste, må Einar føre den fredløse Torstens sag for kongen, endda føre den så langt som til trusel om at opsige huldskab og lade våbnene skille.

Der hvor en ringere mand står overfor en mægtigere, og da særlig en med kongelykke, der kan virkningen i hvert fald kun blive een: at den større kraft opsluger den ringere. Kongsmændene, de der skal have deres viljes- og hengivelsescentrum i kongen, de er hans ringmodtagere, og deres kraft og held er afhængige af hans fremgang. Så længe de modtager hans klenodier og æder hans brød, kæmper de kun for ham og hans ære, og først gennem den for deres egen. På grund af hans lykkes umådelige overvægt bliver forholdet ensidigt, næsten til underkastelse. Mellem to der regner sig for jævnbyrdige er gensidighed i gaven nødvendig, for at den ene ikke ved list skal tilsnige sig en overvægt; helt anderledes i hirdmandens og i undersåttens forhold til kongen, og derfor lønnes kongsgaver ikke på vanlig vis. Når den norske konge forlenede en af sine mænd med titel og land, fæstedes navnet og æren med mange hædrende gaver. Gav folket tronkræveren kongenavn, fæstedes dette ikke ved tribut fra de overdragende, kongen var også her den givende. Hvordan gaven kunde bruges til at understrege selvhævdelse og ligemandsfølelse, har de bønder af Telemarken

vist efterverdenen i deres sammenstød med Kong Harald, da han vilde lære dem at betale skat. Kongens bestræbelser for at opøve Nordmændene i den svære, ny kunst havde efterhånden bidt på de tunge disciple, især efter at de mest uimodtagelige elementer var blevet sat udenfor; kun nede i Telemarken rådede vedblivende den gamle uoplysthed, der gik ud fra at kongen nok var en mægtig mand, men ikke »lykkedrøjere« end de selv; kongen sendte gang på gang snilde talsmænd derned, men hvor meget de end hersede med bønderne, vilde lærdommen ikke trænge igennem de lidet porøse skaller. »Jo,« siger endelig en af storbønderne der sydpå, Asgrim fra Fíflavellir, »skat vil vi ikke kendes ved, men vi har intet imod at sende kongen vennegaver,« og de sender ham overmåde statelige gaver. Men Harald vil ikke have dem: »Bær alle hans gaver tilbage; jeg skal være konge i dette land og sætte lov og ret, og ikke Asgrim.«

En anden fortælling fra en langt senere tid viser hvilken magt gaven havde til at dukke modtageren ned i forståelse af sin stilling. Da Svend Estridssøn en tid lang havde opholdt sig ved Magnus Godes hof, rakte kongen ham en dag en kappe og en skål mjød og sagde: »Hermed vil jeg give dig jarlsnavn og landsstyre i Danmark.« Svend tog ikke kappen på, han hændede den til en af sine mænd, blodrød i ansigtet. Einar Tambe-skælvers udråb: »Den jarl er alt for stor,« viser hvor dybt alle parter forstod oprinnets alvor.

Men det der har føling med menneskets inderste sjælsliv, besidder smidighed midt i bestemtheden. Kongen var ikke sat uden for alt gaveskifte; han kunde modtage en venlighed, og han kunde lønne gode mænds gaver, og det af et godt hjerte. Når der kommer en mand som Audun fra Vestfjorden med sin isbjørn, den han havde hentet i Grønland og betalt med al sin jordiske

ejendom, som han havde fragtet over land og hav, fra Grønland til Norge, fra Norge til Danmark, da er der netop en lejlighed for Kong Svend til at sige en klækkelig tak for en gave; og da Audun på vejen stod for Harald Hårderåde og så enfoldigt op på ham, med sin overbevisning om at et statsligt mellemværende mellem Danmarks og Norges konger da ikke kunde krydse en ærlig mands trang til at glæde Danerkongen med et sjældent dyr, da sad Harald med den hjærteligste lyst til at spare ham resten af vejen, uden at han skulde se sin utrættelighed spildt. Det var en naturlig og en ubetænkelig løsning Harald fandt, da han sendte ham ud at prøve vej og sø igen med sin bamse, for at se hvem der var ædelmodigst, den hårde i Norge eller den vege på Sjælland, »og kom så på tilbagevejen ind og sig mig hvad du fik.«

Giveren behøvede ikke nødvendigvis at gå i vadmel for at kongen uden betænkning kunde gå ind på at tage imod hans venskab: blot al officiel mistydning var udelukket, mødtes fyrste og stormand i jævnbyrdig forsikring om godvilje. Men kongen måtte nødvendigvis værge sig, at han ikke uforvarende tog imod et ligemandskrav, ti da vilde oppositionen nære sig stor af hans hamingja. Den lykke der indeholdes i klenodiet er nemlig ikke blot en sjæl, men et sind, sjælen i gensvar til øjeblikket, og det er dette spørgsmål: hvad vil han nu? hvad mener han nu? som gør at man forlanger ro til at se gaven an, og kun med uvilje rører ved den »hæder« som sendes ind ad døren langvejsfra. Man fordrede at det »hele« sind skulde tage sig en skikkelse på for at gå ved siden af ihændet som et ord, og forsikringen havde sin betryggende magt deraf at den blev »lagt på« gaven, og med den gik over fra hånd til hånd. »Tag dette sværd, med det vil jeg give mit venskab,« er et påsagn af

samme natur som et »Se det sværd, for det skal der altid springe ulykke frem i jer æt«, eller som faderens ord når han giver barnet liv, og ønsker at lykke må følge navnet.

Ved drabsboden må da de gamle følelser slå os i møde i hele deres styrke, delvis udkrystalliserede i legale former. Snart støder den frændeberøvede gullet fra sig med foragt, næsten som en besmittelse, snart byder han oprejsningen ind med begge hænder, eller siger som Gunnar da Njal bærer boden frem for ham: »Ingen slår »æren« fra sig, når den bydes«. Begge sider af tanken er atter her blevet udmejslede af Egil: det er ham der taler de foragtelige ord om en samtid hvor man har vænnet sig til at sælge sin frænde for ringe, — »frænders nedstyrter« kalder han bødemodtageren, som om eftermålsmanden ved sin handling tog det sidste, håbet om genfødsel, fra den døde, — og det er ham der sidder i Adelstens hal og takker for gaven med de ord: »Nu fandt jeg den der kunde glatte pandens furer og hæve de ludende øjenbryn.« En enkeltpsykologisk forklaring af Egils stemninger når her lige så lidt som andensteds den bund hvorfra begge domme kan vælde op hos ham. Vi må spørge kulturen i ham og høre dens svar, og den siger, at boden ikke er en betaling bestemt til at sløve de krænkedes æresfølelse, men tværtimod skal lægge ære til ære. Derfor skal man se nøje på hvad det er for ringe der kommer ind i ætten. Betingelsen for at indgå på fredelig afgørelse af et mellemværende er, at begge parter føler sig jævnstillede; ingen af ætterne må anse sin lykke for så meget bedre og ædlere, at forbundet forarmer modtageren i steden for at berige ham. Juridisk får denne frygt for ulighed i forbundet sit udtryk i »jævnededen«: bødemændene skal først sværge på at de selv vilde have modtaget disse bøder, hvis de havde været de krænkede.

I senere tider, da den gamle betragtning af ejendommens åndelige værdi faldede og erstattedes af rent merkantil vurdering, fik bøden den hæsle bikklang af mønt, man kom til at frygte beskyldningen for at »bære sin frænde i pungen«, selv om følelsen af at boden var en æresbevisning, aldrig helt forsvandt.

Køb og vadium.

»Det var en utilgivelig ulykke at det sværd gik ud af vor æt,« siger helten i en æventyrsaga fortvivlende, ved at se sin æts gamle våben vendt imod sig, og i det øjeblik taler han på forfædres og alle frænders vegne. Man vågede over sine skatte, at de ikke skulde gå tabt ved nogen ubesindighed; i virkeligheden var der i enhver afhændelse, selv den mest velbetænkte, gemt et gran af faren. Moderne bønder, i hvert fald de fra mere afsides egne, kan tale med derom. De udfordrer ikke himlen ved at nægte trængende en lånets håndsrækning, når nøden kommer for deres dør, men de giver heller ikke himlens genpart deres bastante lillefinger ved at ryste deres gode ejendele af sig, så at de udsætter sig for aldrig at få dem til at hænge ved mere. For at modtageren ikke skal få lejlighed til at nøste lykken ud af hænderne på dem, tager de bedægtigt tre korn af skæppen som lånes ud, tre hår af kreaturet som sælges: så beholder de selv gårdens lykke. De lader modtageren vide: »Sæden skal du få, sædlykken vil jeg selv have.« Men handler den ene med al benovsens omhu, tripper køberen lige så betuttet af frygt for at der skal blive for meget tilbage; det er ingen hyggelig tanke, at sælgeren kan stå bag ham og gotte sig ved synet af en mand der trækker gravitetisk af med en tom grime i hånden, og at den skridten han hører i ryggen kommer fra en skinko, der ikke har mere malkesjæl i sig end hampe-

rebet. Og kommer han hjem med den fortrøstning, at alt er gjort som kan sikre kreaturets personlighed, da indlemmer han omhyggeligt sin erhvervelse i husets lykke, og sørger for at den kan gå op i sin ny virkekreds. Han tager den med ind i stuen for at den kan se ilden på arnen og nyde en visk af skødet på husmoderen, så »længes den ikke tilbage«. Eller koen ledes tre gange rundt om en jordfast sten, for at den kan trives og lysten til at løbe bort betages den.

Det samme gjorde man i gamle dage. Man fordrede, at ejeren skulde lægge hele sit sind i overdragelsen, og at han skulde give sjælen så vel som det udvortes; man sikrede sig imod at han sugede lykken op, førend han hændede sin ejendom fra sig. Vi kender den nordiske form for afståelse af jord, skødning som den kaldtes: Den besiddende førte køberen ud på grundstykket, bragte ham til sæde, og hældte muld af markens muld ud i skødet af hans kappe; en senere tid fandt det nemmere at foretage skødningen på tinge, eller i huset, men stedse fremhæves det som uundgåelig betingelse, at mulden skal tages af den jord der afhændes. I Norge fordredes ved handel om hus og hjem og ejendom, at jorden blev taget ved de fire hjørner af arnen, i højsædet, og der hvor ager og eng, skov og vang mødtes. I alt væsentligt stemmer Sydens former overens med de nordiske — lidt fyldigere måske, men ikke mindre håndgribelige eller uundværlige. Der måtte man ved overrækkelse af en gren som var hugget af på stedet, og kniven hvormed der huggedes, ved en græstørv eller ved selve mulden tilsikre køberen fuld nydelse af ejendommen — iklæde ham ejendomsretten; og ved overdragelse af hus og hjem fæstedes købet »ved hængsel og dør«, formodentlig således at ejeren tog den andens hånd og ledede den til et greb om dørstolpen. Endda var køberen ikke tilfreds, før hans modpart demonstra-

tivt havde forladt stedet, og havde kastet noget af sit — oftest vel en stav — bag sig og med den lykken.

For køberen gjaldt det, at tingen helt og holdent slap sin tidligere ejermand og knyttede sig til den ny. Prøven vilde stå når han begyndte at bruge sin erhvervelse, da fik han at se om den villigt tjente ham af alle kræfter. Der kunde komme en dag da hans ære afgang af om ejendommen var for ham; ti han blev lidet bedre end en tyv, om den ikke bekendte sig til hans lykke. Hvis han f. ex. har købt et stykke land, og den tidligere ejer vil trænge ham ud af besiddelsen ved plad ud at fornægte hans ret til ejendommen, da kan prøven gøres ved en tvekamp; de to mødes, stikker hver for sig først sværdet ned i jorden eller i en græstørv fra jorden, og udfaldet af kampen vil da vise hvem af de to der har forstået at indoptage landets lykke i sig og sin kraft. Den gamle besidder der mod al ret vil forsøge på at tage det der var hans, tilbage, ham går det som det gik hin makedonske konge, der i sin forblindelse mente at kunne spare på sin mønt ved at betale den fremmede daglejer med solskinnene, og for sent opdagede, at han med den sol som tjeneren øste ind i barmen, havde givet sin lykke og sit herredømme over naturen fra sig. Han fik snart at føle hvem der var herre i landet, ti da han sendte sine ryttere ud efter den flygtede, svulmede floderne beskyttende op foran forfølgerne, og stykke for stykke voksede den andens sejrlykke ud over landet, til der ikke læynedes den fordums konge en plet at stå på længer.

Sachsernes ret til deres land blev skabt den dag en af indvandrerne solgte sit guld til en Thüringer for en kappeflig muld. En stakket stund gik Thüringerne omkring og hoverede over disse vikinger, der sad på strandbredden og sultede sig forstanden fra; men Sachserne bredte sindigt mulden ud så vidt som til en lejrplads, og fra den dag af skiftede lykken. Hidtil

havde de kæmpet forgæves, under stadig fare for at blive drevne ud i havet, fra den dag jog de Thüringerne længere og længere ind i landet.

At afhænderen giver sit »hele« sind, vil jo sige at han giver et velvilligt sind, ikke vender sine onde tanker til modtageren og lader ham bære dem bort med sig i klenodiet. Man vilde have tingene sådan at der ikke var »lagt noget på« dem, at de ikke blev inspirerede med en for brugeren uheldsvanger fordom. Frygten for upålidelighed og harmen over uredelighed skinner endnu igennem sagnene; tilhørerne oplevede den, når de hørte om dværgen, der i det øjeblik han sprang tilbage i stenen, råbte: »Det sværd skal også blive din bane.« De følte med Hreidmar, da han i enfold modtog boden for sin søn af guderne, og så efter tilsagt fred blev overrasket med Lokes ord: »Guldet er indhændet, en rigelig indløsning af mit hoved, men der venter ikke din søn nogen lykke deraf; det bliver eder begge til bane.« For sent, klager han, »du gav gaver, men ikke godviljesgaver, du gav ikke af hel hu; ti livet havde I ladet her, om jeg havde set eders underfundige råd.«

Man ventede at giveren føjede sit betydningsfulde tilsagn til: »Jeg vil give dig sværdet, og nyd våbnet.« I Beowulf føres atter og atter gavescenen frem for os: »Våben og heste gav han Beowulf at eje, bad ham bruge dem vel,« eller: »Beowulf, kære, brug denne ring og denne brynje under held, nyd disse klenodier, og trivsel følge.« Selv om man til nød kan udlægge dette »nyd vel« ved et »brug det vel«, er denne tolkning en kummerlig gengivelse af de gamle ord, ti i »nyde« ligger en mægtigere tanke. At nyde våbnet vil sige at assimilere dets kraft og bevæge det indefra gennem herredømme over dets lykke og sjæl — og så at svinge det med kraft. Det samme indeholdes i de ord hvormed en nordisk konge bekræftede sin gave: »Her

er et sværd, og med det skal følge mit venskab,« eller med en yderligere tilføjelse: »Jeg tror at lykke følger — *tror* sagde man i Norden når man mente *véd* — og dermed skal følge mit venskab.«

Man kunde ønske sig en endnu tryggere forvisning om modpartens gode sind, og bad ham da om et selvstændigt bevis på velvilje — eller i gammel tankegang: hel hu. Det ligger i selve klenodiets karakter, at en sådan tilgave også havde retslig betydning, den indeholdt i sig et bevis for at handelen var ærlig, og den kunde blive et kriterium på ejendomsret. I Syden var handsken eller vanten bleven et traditionelt tilbehør ved handel, således at den enten figurerer ved siden af muld og gren og græstørv ved jordsalg, eller optræder på egen hånd, med det fulde ansvar som overdragelsesmiddel, der sikrer køberen at jorden er hans og skal blive ham tilvænnet i skødning.

Hvad det end var for en ting fuldmagten eller tilladelsen gjaldt, måtte rådigheden komme ud af den ene og opfanges af den anden i sin sjælfyldte myndighed, man gav lykke til at være i landet, eller som det også kunde hedde på nordisk: gav råd. Beowulfs velkomst var drukket i Heorod; nu faldt natten på, og jætten var ikke langt borte; mændene forlod det farlige sted, og til afsked vendte kongen sig til den fremmede og sagde: »Her er lykke og rådighed over vinsalen; aldrig har jeg betroet den til en anden, siden jeg kunde løfte hånd og skjold, førend nu til dig; råd her i huset fremfor huse, og vogt det med stor-dåd i sinde.« Dermed fik Beowulf det rette fodfæste i salen. Pludselig står vi ansigt til ansigt med frænden der adopteres, og kongen der giver hamingja med. Hvor langt vi end går ud i yderkanterne, hvor det hverdagslige synes at skumple af sted på må og få, eller hvor lovtrækkeriet synes at spinde ud af sig selv, altid er vi lige nær menneskelivets centrum, — et tegn på

at den gennemstrejfningsplan som vi efter vor stedsans må lægge, ikke holder stik i dette land.

Var udhændingen af klenodie ikke en venskabserklæring, så betød den løfte eller ordhold. Vadiet, som det bindende udhænd kaldtes sydpå, var mandens legitimation i det sociale liv, og dets levnedsløb indeholder kulturens historie i en nød. Vi er i stand til at følge formernes udvikling, og se hvordan skallen vokser og klemmer oplevelsens kerne tættere og tættere sammen, til den lille forkrøblede rest også forstenes, og formen begynder at indkapsles som en død klump i ny tanker.

Forfædrene overantvordede sig selv i klenodiet og fornam virkningen. For sønnerne tjente ihændet mere som en symbolskrue på æren, til at holde bevidstheden vågen ved sit uafledelige tryk. De to sider lader sig ikke adskille af nogen anden end den der ransager hjærter og nyrer, ti fædrenes og sønnernes opførsel er ens, og virkningen af deres handlinger er den samme. Direkte kender vi kun sønnerne, men de dokumenter hvori de unge har bogført deres indbyrdes mellemværender er åndelige palimpsester, hvori middelalderens og oldtidens gransker hver læser sin historie.

Vadiet er enden på ethvert brud på den gode forståelse mellem mænd, det er det punktum der gør det forgangne til et forbigangent. Det kan være en drabsmand, der fredeligt kommer til rette med eftermålsmanden om betalingen af en bod, og straks udhænder sit vadium som sikkerhed for betalingen. Eller det er Theodorik og Urso der kommer til den hellige fader Benedikts kloster, som hedder Floriacus, og beder ydmygeligen om tilgivelse for den synd de har begået overfor Vorherre og St. Benedikt og hans munke, ved mod lov og ret at ville rygge den gave som deres afdøde slægting har testa-

menteret for sin egen og sines salighed. Abbeden ser deres angers oprigtighed, takker Gud for den, og tænker på ham der ikke straks straffer syndere, men leder dem til omvendelse; og han tager imod det vadium de byder frem som sikkerhed for deres vilje til at gøre uretten god igen. Atter kunde det hændes en mand, at han ubesindigt gik ind i næstens hus på en måde som han ikke burde have gjort, hvis han havde tænkt sig om, — lad ham give husherren sit vadium eller, hvis værten ikke er til stede, lægge sit vadium på dørtærskelen, og han skal da ikke bringes i ulejlighed for mere end tre soldi.

Så får vadiet sin regelbundne plads ved processens afslutning for domstolene. Klagerens våben er den skarpe sigtelse, der trænger igennem lykke og ære, marv og ben, om den ikke bliver opfanget i lovligt »værn«; modstanderens våben er eden, hvormed han »renser« sig for det mærke som ordets magt er ved at trykke ind i ham, og den der ligger under erkender sit nederlag ved *per* sit vadium at give det urette mammon tilbage, ved *per* sit vadium at give tilbørlig oprejsning, eller love ikke at volde sin modpart nogen uro mere i hans ret. Men allerede længe inden striden er kommen til opgørets tærskel, har vadiet haft sin plads at fylde. Den skadelidte går til sin modpart og siger: »Du er manden; hvad gør du for at skaffe mig ret?« Den anden kan svare vel, og gøre ham ret, eller han kan sige: »Hvad har jeg med dig at skaffe? Tingen er min, retten er min, og her er mit vadium, at jeg vil tilfredsstille dig ved at bevise min ret«; og nu står hans ord inde for at han til den aftalte tid vil møde op og sværge den ed der er al tvistigheds ophør. Vadiet er da blevet den tap hvorom rettergangen drejer sig, mødetvangen skabtes i det øjeblik den stævnedede erkendte at han var ramt af sigtelsen, og bandt sig til mødet for retten; sagen på tinge kulminerer i den dom der pålægger ham at

gøre ret mod klageren og give ham — klageren — sit vadium på at til den og den tid skal han føre sit bevis eller yde oprejsning. »Petrus, Martin klager over at du ikke besidder det du har, med rette; kan du bevise din ejendomsret?« Petrus kan. »Da giv Martin dit vadium på at du i betimelig tid vil møde og have beviset med dig.« Er Petrus til behørig tid mødt op med sit »værn« i beredskab, da har han friet sig, og hans modstander har intet mere over ham at sige; kan han ikke drage ind på tinge i spidsen for en lang rad mededsmænd, stille dem i række og geled og dundre sin ejendomsret ud i deres og sin egen ed, da holdes han af sin givne hamingja til bøden.

Petrus og Martin er Langobarder, og som de bærer sig ad sådan handler ikke blot alle Langobarder, men mange af deres åndsfrænder. Frankerne havde i visse henseender deres egen sæd: de »kastede« deres *festuca* — svarende til de andres vadium — hen i favnen på modparten. I handlingen indebæres en reminiscens af den gamle eftertrykkelige måde at overhænde ting, sådan at de helt og holdent hengav sig til modtageren. Det sværd hvormed Beowulf fik overdraget sin manddom og sin del af herskerarven blev »lagt i hans skød«, og som forklarende vidner til denne højtidelighed står på den ene side det gamle angelsachsiske fyndsprog: sværdet hører til ved skødet, og på den anden side den sprogbrug som lader »i skødet« være nær ved at blive identisk med »i besiddelse«. I den frankiske *gestus* ligger måske desuden en særlig udtrykkelighed: ihænderen giver uden at fingerere ved gaven under overrækkelsen, og han sender den helt over fra sig til den anden.

». . . Og den mand mod hvem sigtelsen rettedes, var selv til stede, og han nægtede ingenlunde sagen, men tilstod tværtimod at han havde dræbt den mand for hvis skyld der klagedes. Altså faldt dommen i sagen, at han ved sit vadium skulde

bøde boden, så og så mange soldi, og det skete.« Der ender en germansk retssag. Ved overrækkelsen af vadiet har han bødet, har han gjort ret — de ord er født i bogstavelighed, hvad de så end blev til af lovfrase senere hen. Dommen behøvede ikke at se ud over tingstedets grænser og træffe foranstaltninger for de to modstanderes endelige opgør, ti ved overrækkelsen bødede man lige så godt som om man havde opradet sine køer foran modstanderen. Vadiet trak hovedhandlingen efter sig, fordi det, selv der hvor det optrådte i sin beskedneste form udadtil, indeholdt endog langt mere end så og så mange køer og så og så mange alen vadmæl.

Efter disse Germanernes sønner kommer sønnesønnerne, som ikke længer føler noget ved at tage klenodiet i hånden, folk, der, hvis de skulde forklare sig, måtte sige at det visselig ikke er tingen som gør forandringen, men de ceremonier der bliver mulige ved de udvortes midler. Hvad vægt ligger der da på om ihændet kommer herfra eller derfra, — ja er det ikke allergavnligst for orden og sømmelighed, at det er et retsinventar som hører hjemme på det sted hvor højtideligheden skal foregå? Og er tyngdepunktet flyttet helt over i ceremonien, da får denne en naturlig trang til at udvide sig, så at man f. ex. ikke nøjes med at kaste festucaen, men afrunder handlingen ved først at tage den op fra jorden. Det tvingende glider ned i forpligtelse, og vadiet bliver et tegn, der henter sin kraft fra den anerkendelse retten under det som et vidnesbyrd for offentligheden; det tjener ikke længer til at fæste menneskers vilje, men til at fæste deres tanker og hukommelse ved det skete. Og nu gælder det om at gøre det gode så mange gange som muligt: nu da der ikke længer indefra kommer en modvægt af erfaring, som siger at det *er* sket, forlanger man bevis på bevis. Af erfaringens død spirer troen, der begærer tegn, — der lever

på det usynlige, men vil skue det gennem symboler. Bunken vokser mellem sælger og køber, til de står og råber til hinanden over en raritetssamling af græstørv og jord, grene og knive, handsker og vanter, stokke og stave. Så er der ikke langt frem til de tider da formen er stivnet tilstrækkeligt til at blive en prøvesten for hårde juristhoveder; udlæggelse, kombination, begrundelse, definition — der er spillerum for skarpsindighed, og der er travlhed for skolede hjærner som knirker efter noget at male. Hvor må hoved og fingre have kriblet af professionelt velvære på skriveren, når han præntede et ceremoniel som den langobardiske forlovelse, hvor pigens fader først har at give vadium på at den og den dato i Februarii måned skal brylluppet stå, dernæst med — *per* — en stav korporligt overdrager bejleren sin datter, for så umiddelbart efter ved samme stav at få hende lige så korporligt tilbageleveret at gemme til bemældte dag i bemældte måned. Hvor genkender man ikke dogmatikerens økonomiske omgang med overleverede former i den måde hvorpå lønnegaven i langobardisk ret er omstemplet til en forretningsakt, der udtrykker modtagelse af en erklæring; når man ved et retsligt forlig tilsiger modparten at alt skal være glemt, eller når man ser sin modstander beredt til ed, og ens samvittighed vidner med en at man lige så godt kan sige buk med det samme og spare ham eden, da kvitterer den anden med en lønnegave; og med en lønnegave erkender bejleren at han har fået jaord, til trods for at han lige i forvejen har betalt noget der skal gælde for fæstegave.

Dødsstivheden skrider frem; det ene symptom på afdøen mælder sig efter det andet. Symbolikken forsøger sig som erfaringens stedfortræder, — når f. ex. den meget benyttede handske bliver håndens ide, håndmagts billedet, hvormed køberen iklæder sig ejendomsret. Når langt om længe den

allersidste gnist af oplevelse er ved at ose ud, flakker det sjælelige op en stakket stund i mild åndrighed. Den romerske brude-ring skaffede sig åbenbart hjemmel ved at gå ind i vadiets helighed, og ærefrygten for guldet som tegn på trofast pagt ender i beundring for det rundes fuldkommenhed og uendelighed. Således høves det en livstræt sjæl at fly — klinge hen i en køn, sprukken tone. Men det døde bliver, og i åndens verden gælder det med forfærdende sandhed, at døden er stærkere end livet. Det rituelles magt over sindene går for en stund, ofte en meget lang stund, over til despoti, fordi det ikke længer er grundfæstet i visheden om positive virkninger, men i frygt for de, hvem ved hvilke, ulykkelige følger som unladelsen kan drage efter sig. Det er begyndelsen til overtroens rædselsherredømme, da en form lader sig bruge til alt, siden ingen oplevelse afstikker grænserne for hvad den kan og hvad den ikke kan; og da form parrer sig i frihed med form, og yngler vildt i kuld af skikke der er hinanden indbyrdes modstridende, fordi de enkelte led ikke står i tjeneste under en harmoni der vibrerer over erfaringer. Folkelivet gror til med ceremonier, der ofte overgår det ægte i alderdommelighed og troskyldighed mindst lige så meget som refleksionen kan gøre barnligheden bedre end nogen naivitet kan, indtil verden har fået den patina af forløren realisme og forløren maleriskhed, som fik hjertet til at hoppe i livet på romantikerne, da de trætte af kategorier gik ud og opdagede almuens »djærve barnlighed«.

Dér øvede Germanerkulturen sit sidste storværk, dengang dens gejst hjalp med til at forløse åndssanserne og gøre umiddelbarhedens hunger til en revolutionær magt så vel i folkenes liv som i folkelivet. Og dermed sank spøgelset i jorden. Netop som man for alvor gav sig til at indregistrere symptomer på kulturel alderdomssvaghed, var bonden begyndt at sløje af i

gennemførelsen af det program hvor alt, fra tøflerne til plovjærnet, havde sin hævdvundne rolle at spille; han havde overvundet sin vaklen mellem frygt og tillid når han stod overfor fundne værdigenstande, og han havde nedskrevet sine egne arvedalere til pålydende værdi; hans egen sociale status var ikke længer beseglet i en periodisk overrækkelse af et par handsker til en eller anden næste, og hans kreaturer havde fået ro til helt at hellige sig arbejdets og krybbens velsignelser. Det har sin charme og sin nytte således at følge en kultur til det sted hvor dens gespenst får ro; der er æstetisk nydelse ved at gå til vejs ende, og der er mangehånde gavn i at blive vidne til hvor hårdt det falder at dø døden i formernes verden. Først og fremmest den gavn, at man med egne øjne ser hvor umærkelige overgangene er, så umærkelige at ingen kan sætte sin finger på et bestemt punkt og sige: Dér holder erfaringen op at virke, dér begynder traditionen for alvor at sætte sig i oplevelsens sted. Denne sandhed kan vel erhverves på nærmere måde, — den prædikes jo på tagene, — men den der kommer til sin visdom gennem medoplevelsen, får jo altid i tilgift en hel rad af instinkter, der i værdi ikke står under sandhedens erkendelse. Han lærer i dette tilfælde, at dødens mærketegn er umiskendelige nok, når overgangen er sket; han forstår umiddelbart, at en død form aldrig kan blive levende, og han fornæmmer hvorfor: at det ikke er fordi formen aldrig mere kan passes til på virkeligheden, men fordi dens virkelighed er gået under; han bliver indvortesfra beskyttet mod at forblande de refleksbevægelser som udgør en stagnerende kulturs skinliv, med en instinktbåren tillæmpning af det oplevede.

Den stundelige fortrøstning til ting og til ceremonier som i almuelivet blev et dødt værn overfor omgivelserne, var i middelalderen en nødvendig formidler mellem tanke og oplevelse.

Tiderne bragte skrift med sig, skriften dokumenter; man kunde selv sidde og se klærken opsætte en vilje, som jo da måtte være den man havde indgivet ham; men dokumentet gjaldt intet, hvis det ikke viste sin kraft som ihænd. Skriveren skulde først have pergament og blæk overrakt som bemyndigelse til at skrive; og der hvor før vadium og handske havde ligget som det levende stempel på transaktionen, der samledes nu vadiet, handsken og pergamentet til hobe.

Og tankerne ordnede sig stadig efter det gamle forpligtelsescentrum i hjærnerne. Skulde man have tag i sine medmennesker, måtte man altid se at få deres materielle jeg i tale. Ridder Goslenus på Puiza i Anjou sad en dag i det 12te århundrede og så at hans naboer, munkene i Sichilio og deres hørige, levede i stadig fred og aldrig følte tyngen af ledingspligt, og han begreb ikke, hvorfor det skulde sådan være. De forklarede ham at munke er fredens mænd, men ridderen syntes alligevel, at selv om man for sin person elskede freden, kunde man give af sit til krigens vedligeholdelse, og lindre livet for dem der skulde både kæmpe og leve. Han mødte til sidst op for at tage et bidrag in natura, og munkene havde intet andet at forsvare sig med end kirkens ret, og den hjalp dem til ridderens brynje som et pant for det modtagne. Nu stod pantet i klostret, indtil sværdets mand og fredens mænd kom hjærtelig overens om at leding og tyngde in natura ikke sømmede sig for klosterfolk. Hvordan erfaringen af kirkens ret først nedfældede sig i ridderen, det vidste måske de »gode mænd af vore«, Petrus Kok, Haimeric Tømmermand og andre, der har bevidnet forliget på klosterfolkenes side, nu er der ingen der ved det; men hvordan den greb til for at holde ham fast, det ved vi. En ridder uden panser havde et sårbart sted på legemet, en ridder hvis brynje stod i pant havde et ubedækket punkt på sjælen,

og den der sad inde med pantet vidste det. Pantet snurrer ejermanden sådan ret om, at den forligelige side kommer ud, fordi det giver ham usikkerhed på sig selv og modparten tilsvarende selvsikkerhed.

På det middelalderlige behov at omregne ethvert abstrakt mellemværende i håndgribelige størrelser, kendes det da nok som at vadium og ihænd var sjælsfornæmmelser. Den gamle retsfølelse stillede altid een betingelse for at anerkende juridisk gyldighed: realiteten. Den spurgte: Er det virkelig sket, og hvor er kendetegnet på den forvandling inden i eder og inden i tingen, som jo må være følgen af ethvert køb? Da kom den for hvem tvisten gjorde en forskel og svarede: Se, her har jeg beviset for at han handlede, og så rakte han modpartens sjæl i vejret, ikke et pant, bestående af f. ex. en stump »salighed« eller et »så sandt Gud hjælpe mig«, ikke noget der skulde holde en rebelsk vilje til dens pligt og i farens stund slå kloen i og spænde igen og få den til at tælle så langt ud i fremtiden, at raseriet gik af den. Det modstanderen tog var jo selve tilsagnet, viljens hengivelse, ærligmentheden, et besjælet ja, og så åndeligt det var, så åndeligt tog han det og assimilerede det med sig selv. Derfor holder forpligtelsen gennem alt: ingen stiltiende reservation, ingen indtrædende omstændigheder, ingen billighed formår at sprænge eller blot at mildne den. Rendte loveren endelig fra sig selv, da skulde man snart mærke virkningerne på ham. Først da nidingskabet var gået over til helt at blive en social ulykke, behøvede man at føje alternativet til: »at han skal være retsløs«.

Ved klenodiet bliver da ingenlunde talen overflødiggjort — tværtimod, ordet og vadiet udgår samtidig fra manden, bærende samme byrde; alt hvad der siges og tilsiges, betinges og forbeholdes, det er lagt på eller, som det også med en nordisk

vending kan udtrykkes, lagt under tingen, og de to tilsammen er hans tilsagn. For Germaneren gjaldt visselig det mundheld at et ord er et ord, men han vilde underforstå at ordet måtte være levende, eller rent ud være manden selv. Og så er det en følge af sjælens natur, at den helt ud til de mindste partikler bevarede sin karakter som hamingja, og dermed sin solidaritet, så at hele sjælen stod inde for den bitteste mandsling som sad fast et eller andet sted ude i verden. Derfra får forbandelserne deres vægt; de herser ikke, de truer ikke, de beskriver en tilstand, der indtræder så snart man i den ligefremme forstand har taget skade på sin sjæl, og deres dommedagsalvor beror netop på at ordene indeholder en korrekt fremstilling af noget faktisk. På den anden side er det sjælens art at dele sig efter eget tykke, snart at fremtræde i en vældig persons skikkelse, snart i en beslutning, så tynd og så smidig som en definition. Derfor kunde udhænderen med fuldkommen sikkerhed afgrænse sin forpligtelse, blot han forstod den — ingenlunde lette — kunst at styre ordene ret og genne den rigtige hamingja ind i dem. En værdig prøve paa ordets magt er den måde hvorpå man udnyttede gamle forudsætninger i skødningen, da det gjaldt at regulere indviklede kreditforhold. For lån stilles der pant, men hvis pantet overhovedet skal yde nogen sikkerhed, må det sjæleligt overdrages til kreditoren; afhænderen sikrer da sine interesser ved under handlingen at inspirere jorden med en stærk vilje til at vende tilbage, når tidens fylde er inde og betingelserne for dens tilbagegang er opfyldte. Og det er naturligvis formelen, der skaber skellet mellem »pant-skødning« og »verdnesskødning«, der gælder overdragelse til arv og eje.

Var man blot sikker på at få hamingja direkte, kunde man meget vel fæste sin tillid til en mand der ikke i øjeblikket havde det udvortes ord rede; Nordboen tog sin genpart i hånden og

lod ham give sit sind ved berøringen, de to parter byggede en bro, gennem hvilken løfte og vilje gik fra mand til mand. Man bortfæstede sin frænke ved at række hånden frem til den anden »at tage i«. Man »fæstede« en aftale ved at »lægge hænder sammen«, og i nordisk rettergang hedder det at fæste ed, fæste vidner, fæste dom, uden at det nogen sinde antydes at et materielt tillæg var den første betingelse for løftets anerkendelse. Man »håndsalede« et køb, en ret, en opgave, d. v. s. man overdrog ved håndslag den anden en ejendom, en sagførelse, et ansvar. »Vi nævner os vidner på at du fæster mig din frænke med lovfæste og håndsaler mig medgiften — et ,helt' råd og råd uden forbehold,« lyder ritualet i Grågåsen, og ordene blev fra først af forståede bogstaveligt, således at retten lå i den hånd der ræktes frem, og derfra gled over på modtageren. Fordi de to parter begge fornam køkets gyldighed, og begge følte forandringen i sig når ansvaret eller retten væltede sig fra den ene og sank ned i den anden, har håndslaget juridisk bindende kraft, så at loven kan opstille det som kriterium på hvad der har magt og hvad der er kraftesløst. Et køb der er aftalt og ikke mere, kan brydes mod en bøde på to øre, som Skånske lov udtrykker sagen, men er der håndslag på det, da må tilbagegangen koste seks øre. Tager man ordene løfte og håndsel hver i et yderpunkt af deres betydning, kommer de til at stå som modsætninger; den yderste tillid til en mands hæderlighed be- kender: Dine løfter er så gode som andres håndsel.

Håndslaget var en virkelig »fæstnen«, fordi det indeholdt det samme som ihændet; men dermed er ikke givet at fæste og håndsel er stedfortrædende størrelser, som om de øvrige Germaner ikke ænsede bekræftelse med hånd og mund, eller vore skandinaviske forfædre ikke kendte til et massivt tilsagn, også i mellemværender der manglede venskabet glød. Den berømte

historie om Magnus Gode, der rakte sin frænde Harald et rør og med det hælvten af Norges rige, viser at tiden i hvert fald forstod hvad der kunde lægges i et sådant symbol; modtageren begreb umiddelbart at der med ihændet fulgte både rettigheder og indskrænkning i rettighederne, han tog imod Magnus's betingelse, at hvor de mødtes som Norges to konger, skulde den største hæder i betjening og sæde følge giveren. Nordmændene forstod også — eller havde i hvert fald en gang forstået — at håndtere en »lovkævla« sådan at der sprang retslige virkninger ud af den; den blev »kastet frem« af den sagsøgte, der »fæstede dom« og således lovede sin modpart at lade sagen komme til retslig afgørelse.

Hvilken af de to former for afledet germansk kultur der står kilden nærmest — den tyske fra det 8-9ende århundrede eller den nordiske fra det 10-11te — er ikke vanskeligt at afgøre. Men spørgsmålet om forrang er dog ikke så simpelt, at det lader sig løse i et nær og nærmere. Begge har bøjet sig ind under behov der var skabt ved videre erfaringer, begge har lært af romersk købmandspraksis, og ser man nærmere på de formuesbegreber der formummer sig i Nordmændenes bedstefaderformer, vil det vise sig at de ikke er en tøddel primitivere end Tyskernes. Nordboernes oprindelighed består snarest i at de har bevaret følingen med livet selv, så at formerne for dem ikke var former alene, og end mindre formaliteter; men deraf følger til gengæld, at de i mange tilfælde indarbejdede de ny behov og de ny ideer mere organisk end deres fremskredne frænder. Sydboerne havde sat erfaringen til og holdt des mere hart ved gebærderne; deres retssystem er skolastik, en gotisk kunstfærdig skolastik, bygget op af elementer der lyser grelt af alderdommelighed.

Sådan som fæstemålet står portrætteret i de langobardiske juristers håndbøger er det et lille kunstværk, indtagende som enhver mesterskabelse i hvilken en stump liv er bragt under formernes harmoniserende indflydelse. Lad os da med dem kalde pigen Christine og hendes fader Andreas; ind triner Martin som bejler, og han bliver vel modtaget. Han rækker Andreas sit vadium på at Christine skal få det alt som en ret hustru bør have det, og Andreas forlover ham sin datter ved et sværd og en vante; dem har så bejleren at tage imod. Atter finder Andreas et vadium frem til forsikring på at han vil overdrage Martin datteren til hustru, med medgift som sig hør og bør, og Martin står til gengæld parat med sit, der betyder at han vil modtage hende som ret ægtemand bør. Endelig når de ind til præstationsspørgsmålet, og når det er vel klaret, takker bejleren for al godvilje og for pigen med sin lønnegave.

Mod denne sirlige kunst er et svensk frieri nær ved at fortjene navnet ren natur. Der kommer endnu bejleren til pigens fader eller formynder med sin »tilgave« — den g a v e som skal tjene til opnåelse; formynderen ser på gaven og ser på ham, og hvis begge tækkes ham, tager han imod klenodiet og tilsiger ham sin frænke, og de to »fæster« pigen og partiet ved håndslag. Når håndslaget er faldet, da er det modtagne blevet forloverens, hans at kalde med rette, og svogerskabet står nu fast og venter på brylluppet. Allerede det at Svenskeren her kan tale om gave, gør ham hundreder af år ældre end Langobarden; men en absolut modsætning: pant kontra gave, har ingen gyldighed, hvis den skal stå som repræsentant for et descendensforhold. Vadiet er ikke blevet hvad det var, gennem et brud på klenodiets karakter, som gjorde at det slog sig på jura; og når gaven her i Norden senere kastede sig over det ædelmodige og kun vilde gælde som en foræring, gik den lige så vidt som

vadiet i retning af at fornægte ihændets oprindelige væsen. Ihændet var noget mere end begge, noget hvori begge gik op, og den systematiske adskillelse som vi ud fra vore vaner uvilkårlig foretager mellem gaven, der bringer vennesind og virker vennesind, og pantet, der skal binde og kue, den forsvinder endeligt i en dyb psykologisk enhed.

Ved siden af disse to har Angelsachsernes form for svigerfaderens første modtagelse af sin svigersøn krav på plads her som en tredje repræsentant for gavens muligheder, der hverken lader sig identificere med nogen af de andre eller aflede af dem. Det som hos Sydlændingen hedder vadium og hos Nordboen gave, kalder den engelske tunge for *væd*. Her træder brudgommen frem for pigens frænder med sit *væd*-bestyrkede løfte om at han vil have deres frænke til hustru efter Guds ret, og ved hans side står hans frænder rede til at gå i borgen. Han lyser da hvad han vil give hende for hendes godvilje, og ved alt hvad han lover, er pantet beredt til at træde ind, og man hører frændernes enstemmige: vi er borgen. Og når alt er vel overenskommet, da fæster — vædder — hendes frænder deres frænke ham til hustru som har begæret hende.

Angelsachserne fornægter sig ikke her som de civilisationens mænd de er, der lever et kristent liv fremfor andre; som et symbol står ved indgangen den dobbeltsidige formel: efter Guds ret og verdens sæd. Fra realitetens side har de næppe noget oprindeligt forud for deres frænder på fastlandet, og dog er der en egentone i deres *væd*, som røber at de er gået deres selvstændige lige vej fra udgangspunktet; ti vel var deres *væd* et pant, et vadium, men det vil stedse være hvad det er i kraft af sin ævne til at »forbinde«, så at det ligeligt går på det givne, udvortes pant, og på det løfte, det tilsagn som gøres virkeligt; det svarer både til ordene fæstning, fæsten og til

Sydboens vadium, og det har kraft til overs til at betegne den »pagt« som indgås mellem mennesker.

Ved køb og salg gælder det i endnu langt højere grad end ved fæstemålet, at hverken det ene eller det andet folk i sin historiske tilstand kan gøre krav på at repræsentere den germanske kultur, sådan som den regulerede begæret og begærets tilfredsstillelse. Vel er formerne oldtid, men ånden er ren og skær middelalder.

Den moderne almues ængstelighed ved køb og udlån er et eksempel på sejgheden i en kulturgrund; men den indeholder også et kraftigt varsko om faren ved at bygge en fjærn tids liv op på basis af overlevende kulturvaner, der har bjærget sig en tilværelse nede under en væsensfjendtlig eller blot væsensforskellig livsform. I en skik kan tilsyneladende både indhold og form holde sig uforandrede fra årtusind til årtusind, men eet er omskiftet: balancen, det forhold hvori skikken stod til helheden, hvorved den holdtes i sin stilling. Og med dette ene har den mistet netop det der var dens livsnerve.

De gamles betænkeligheder var ikke mindre stærke end almuens nu er — tværtimod; men deres karakter blev bestemt deraf at handel den gang var noget helt andet end nu. Køb var altid gaveskifte, og det vil atter sige: altid forbund og broderskab; man kunde ikke tage sigte på tingen, og lukke ejeren ude af horisonten. Ingen kunde købe en hest eller et våben uden samtidig at købe ejerens venskab, og med hans hele hans æts; så længe sværdets kraft og kreaturets nytte var en lykke, lod det ene sig ikke tænke uden det andet. For i det hele at nyde tingen måtte man se at komme i forhold til den kreds af mennesker i hvis væрге den befandt sig. Og netop denne tosidige erhvervelse af sjæleligt og legemligt i eet er det

som Germanerne forstod ved køb: de køber *om* en ting, som de køber *om* venskab og *om* svogerskab.

Længe inden Germanerne når frem i fuldt historisk dagslys, har de lagt det barnlige bag sig. Selve ordet køb, fremmed som det er af oprindelse, indeholder et vidnesbyrd om fremskridt i merkantil erfaring, samtidig med at dets sprogbrug føreviser de gamle tankers foreløbige sejr. I det mellemrum der ligger mellem det meget tidlige århundrede da ordet bragtes ind i Nordeuropa, og den tid da vore lovbøger blev til, er der foregået en skæbnesvanger forskydning i bedømmelsen af tingenes værdi for ejeren: guldringen har fundet sin øverste domstol i vægtskålen med dens lodder der går på en, to, tre, og brøker, klenodierne er forvandlede til kapital der giver rente, jorden er gledet over til at blive en skillemønt der kan gå imellem mennesker. Fra at være folk der levede af kreaturerne og af jorden og afgjorde deres mellemværender i køer og i kapper, er Germanerne avancerede til næringsdrivende, der beskæftiger sig med kvægavl og agerbrug og regner i koværdier og alen vadmel, og virkningen af denne omskiftning i de økonomiske grundvilkår trænger sig overmægtigt ind på alle institutioner — intetsteds måske med større sejrighed end netop i det egentlige brudekøb, hvor de forskellige præstationer får den bestilling at være grundvold for hustruens pekuniære tryghed, eller endog at sikre hende en anstændig enkepension. Med en sådan omordning af verden, fra en samling benævnte størrelser til en masse ubenævnt, er der gjort den uigenkaldelige begyndelse til tingenes emancipation, så at de før eller senere for alvor må bryde den pietet der bandt dem til slægt og sogn, og lære vævert at danse fra landsende til landsende; og menneskene er allerede begyndt at øve sig i den raphed i håndelaget som må til, om man skal kunne begå sig blandt slige letsindige effekter.

Men den gamle ejendomsfølelse, som må komme til kort overfor regnestykker med mønt, sætter sig uvilkårlig til modværge, så snart den stilles ansigt til ansigt med tingen selv. Germaneren kan foreløbig ikke trænge igennem til at se tingene som genstande: de var individualiteter, som han kendte og mødte med gensynets beroligelse. Den verden fra hvilken hans love og vedtægter udgår, er en i hvilken klenodierne har deres egenavn og deres personlighed, det er den verden hvor den hoffærdige kriger fremkalder udråbet: »Se, Ingeld, kender du det våben? Det var det din fader bar den dag han faldt.« Og hvor Germaneren end kommer hen, røber han sig ved sin uformuenhed til helt at skære forbindelsen over mellem sig og tingen. Den gave han havde afhændet var og blev sjælens forpost i det fremmede, og han havde både en ret og en pligt i den, som gjorde at hans vilje betød noget også for senere modtagere. For en Olav Hellige var denne følelse sig selv i tingen intet mindre end en personlig oplevelse. En af hans mænd, Brand Ørve, havde engang fået en kappe af kongen og ganske kort efter atter givet den til en fattig præst, Isleif, der var kommen hjem fra en studierejse i Saxland og havde ondt om klæder. Olav lod Brand høre lidt for hans raskhed til at skille sig ved kongsgaver, men da han så Isleif stå for sig i glans af lærdom og hellighed, forstod han straks at kappen havde fundet en værdig bærer. »Jeg vil give dig den kappe,« sagde Olav, »ti jeg kan se på dig, at der er velsignelse ved at være med i dine bønner.« Er håbet kristent, da er dets begrundelse hedensk.

Ved siden af den personlige fornæmmelse af det at eje, var klenodiets og jordens betydning for andre end den nominelle ejermand en kendsgerning, som man ikke kunde komme udenom i det daglige liv. Så længe ikke ætten var helt opløst, holdt det hårdt at udrydde arvingernes ret til hensyntagen ved

enhver afhændelse af arvestykker, hvad enten den nu vilde hævde sig som et krav på at blive hørt ved salget, eller som en fordring på forkøbsret. Den kan trænges tilbage inden for visse grænser, og så holder den sig hårdnakket som en påstand om at mere end en vis del af sin formue må man ikke give bort, og at alt hvad der går ud over det rimelige mål kan frænderne fordre tilbage ved giverens død.

Af denne kulturens stampen mod de fremmede impulser brod kommer der en ejendommelig dobbelthed over de handelskære Germaners væsen. Deres lovbestemmelser om handel og vandel står nærmere ved en Romers kommercielle rutine end ved en ægte Germaners tingen; i deres tumlen med salg og pantsættelse, forpagning og lejemål fører de i virkeligheden et moderne samfunds tale, men de forklæder deres erfaringer i kuriøse termini, der først oplader sig for en når man går omveje og kommer til dem gennem en fortid. Uden om de gamle former er der intet fremkomme, og derfor står tanke og udtryk i en sejt brydekamp, hvor indholdet tøjler og strækker formen til den er en sprængning nær, og formerne stritter imod for at holde transaktionerne inden for det gamle købs ramme. Det kan ende med at institutionen går i stykker, som det gamle brudekøb og fæstemål i virkeligheden er, derved at de forbindende gaver har tabt deres betydning som berigelse og har beholdt ceremoniel værdi som væd eller foræring, medens den pekuniære ordening har hævdet sig en særstilling under eller endog uden for dem; en langobardisk pige bliver brud i kraft af det gammeldags fæstemål, men hendes hovedinteresse gælder det dokument i hvilket manden sikrer hende en fjerdedel af sin formue. Resultatet kan etablere sig under et foreløbigt kompromis, som når handel om ting forudsætter sælgerens forpligtelse til at værges køberens ejendomsret både over-

for sine egne frænder og overfor eventuelle indsigere, så at han ikke blot een gang for alle garanterer retmæssigheden, men erklærer sig villig til at overtage ansvaret hver gang lejlighed gives.

Men hist og her, halvt eller mere end halvt kvalt af al denne opblomstrende lovgivning, står der et og andet afbleget skud af det forhistoriske handelsbegreb. Bestemmelser som Grågåsens: Sin gave bør man ikke tilbagekalde, men ser man hen til løn ved givelsen eller har modtageren lovet vederlag, da har man krav på så meget som der blev aftalt, eller som Östgötalagens om at man hævder sig som ejermand ved at sige: han gav og jeg lønnede, — de går tilbage til den tankegang, at den egentlige gænge for tingenes bytten gårde er gaveskifte — ikke gaveveksel i moderne forstand, men en bejlen fra den ene ting til den anden, og de indeholder i virkeligheden den egentlige germanske handelslovgivning. Venskabsbejleren, der giver sin gave »til« — d. v. s. for at opnå — en gengave, og giveren, der forjætter velsignelsen i det overdragne, har i virkeligheden forlængst sagt os alt hvad der er at sige om germansk køb og salg, og Gaveræv er som handelsmand kulturens sidste ord.

Dermed tøv' da alle distinktioner bort mellem en uegennyttig gavetrang og en egoistisk attrå, mellem venskabstilbud og købslåen, mellem den ædle selvhengivelse og den uædle tingen for løn. Germaneren vidste ikke andet end at man nåede besiddelsen gennem et venskabstilbud, og hverken tilbøjeligheden eller have sygen blev ringere derved. Man ønskede svogerskabet eller venskabet, fordi det bragte en virkelig berigelse, bragte guld så vel som hjælpevillighed, og man bød sit klenodie eller sine heste frem sådan at man i dem lagde sit ønske om at få modtagerens bistand i denne eller hin vanskelige sag. Når da Gunnar i Eddakvadet siger: »Een er mig bedre end alle, Bryn-

hild, Budles datter, hun er kvinde ypperst; før skal jeg lade mit liv end miste den piges skatte,* da gælder det om ikke at forflygtige nogen af de to, hverken pigen eller hendes guld, men at give dem begge alt hvad dem tilkommer.

På dette punkt tørner barbarens og den dannede mands begreber så uhjælpeligt sammen som næppe noget sted. Tacitus har set gæsten komme ud ved afskeden med favnen fuld af herligheder, og han har set værten stå glad tilbage med et lille bjærg af souvenirs, som han havde udbedt sig af dem der havde glædet ham ved at tage mod gæstfrihed, og den dannede mand taler stramme ord til sin samtid om disse naturbørn, der ikke skriver velgerninger på regning. Men havde han været i stand til at kigge lidt længere inden for døren, vilde han vel være bleven rystet ved at iagttage hvor vel de glade givere passede, at der ikke blev noget at skrive på regning. Sådan er det gået mangan Europæer, når han skulde finde sig til rette i de vildes begreber om tings værdi mellem brødre. Kommer ikke der en indfødt med sin foræring, tilbyder frit af hjertet sin ven det eneste lam han har, og gør han så ikke lidt efter den rørte kolonist opmærksom på at han glemte at belønne opmærksomheden med f. ex. den gode bøsse der. Da svinger den hvide mands hjærne så voldsomt mellem beundring og forbavselse, at forstanden går i stå af overanstængelse. Måske bliver han den dag vunden for livet som tilhænger af visse filosofiske systemer, der lærer at det specifikt menneskelige ikke hører ind under de medfødte ideer; skade blot at den europæiske spekulation er for provinsiel til at antage sig den indfødte, som står og ryster lige så energisk på sit naturhoved over denne besynderlige verden, i hvilken folk kan gå omkring og blive voksne uden at forstå de simpleste ting.

Der er sjæl med i de gamles griskhed, og derfor er deres begær attrå og går ind under den sjælens oprørthed som bærer navnet lidenskab, eller i hvert fald burde bevare sin eneret til dette adelsord. Det kommer over dem, når de går rundt om genstanden for deres attrå, ser den an fra alle sider, ikke kan slippe den med øjnene, — de kan ikke stå imod, de må have ejerens venskab, eller voldtage hvad de ikke kan vinde, — og voldsmanden se da vel til bagefter, om han kan bøje erhvervelsen ind under sin vilje. Fordi begæret kommer så dybt nede fra, rammer afslaget som en krænkelse. Den sindige, selvbeherkede Vatsdølehøvding Ingemund Gamle havde på sine ældre dage en oplevelse, og det for et våbens skyld. En sommer boede hos ham som gæst en Nordmand, Hrafn, og denne Hrafn gik altid med et fortræffeligt sværd i hånden. Ingemund kunde ikke lade være med at skotte til sværdet; han måtte låne det og se på det, og vred blev han for alvor, da Hrafn sagde rent ud nej til hans udbusende købeforslag. Dage gik, Ingemund blev mere og mere optagen af Nordmandens fortællinger om sine oplevelser på viking og langfærd — han havde selv været ung og æventyrlysten, — Hrafn talte, Ingemund lyttede, under samtalen trådte husherren tankefuld ind i sit gudehov, Hrafn fulgte tankefuld efter. Da vendte Ingemund sig høj imod ham, ti i tempel gik man våbenløs og udæskede ikke på den måde gudevrede; glemte man sig, da sonede man med sit bedste øje, og bad den der kendte guderne om at varetage ens sag. Således kom Ingemund til sværdet Ættetange.

Begæret formår endnu mere end at sætte lidenskaben i oprør, det skaber de egentlige tragedier i vore forfædres liv. Da den gamle enøjede kom ind i Vølsungs hal og huggede sværdet fast i træstammen som en gave til den der var stærkest, da var der ingen anden end Sigmund som kunde røkke det, men der

var en, hans svoger Siggeir, som så langeligt efter det. Tredob-
belt vægt i guld bød han for det, men gullet bevægede ikke
Sigmund. Vred drog da Siggeir af gårde førend gæstebudets
tid var omme, men til gengæld bød han bagefter sine måger
hjem til sig, og der fik han sværdet efter at have dræbt sin
svigerfader og sat hans sønner forsmædeligt bundne til ulveføde
i skoven. Een for een tog den grå svendene, kun Sigmund,
sværdets ejer, blev tilbage; gennem sin søster, Signy, fik han
sit klenodie, reddede sig selv, og hævnede sin fader, — og det
var det sværd som Odin selv slog ham af hænde i slaget, som
Regin smedede sammen til hans søn, som Fafner blev dræbt
med, Sigurd Fafnersbanes våben. Sådan kommer det ene kle-
nodie efter det andet med sin tragedie. Ynglingernes halsring,
Skjoldungernes armring, Andvareskatten — i dem har vi ikke
blot Germanernes tragedier, men det tragiske i Germanernes liv.

I os, romantikkens lærlinge, lever der en redbon ærefrygt
for det tragiske; lad være at en Brynhild der af selvfølelse
drives ud på dybere vand end det hendes svigerinde pjasker i,
eller en Gudrun der misunder sin medbejlerske stadsen og hel-
lere vil gøre sig til tyv end se hende vække beundring, lad være
at de umiddelbart udfordrer næsvise refleksioner, når de kom-
mer ind i vor verden, — så driver vi disse tanker tilbage med
skamfuld forlegenhed over at vi skal være nødt til at kendes
ved deres ophav. Disse personers dybe åndedræt gør at vi helst
vil lægge et dølge over det faktum, at mennesker kan bære sig
udvortes set omtrent ligesådan ad hos os af lutter lidenhed.
Men når det tragiske i den grad behersker os, da er det ikke i
kraft af sin almenmenneskelighed, tværtimod, det kuer os til
trods for at det er det utilgængeligste af alt, det partikulæres
selvbekendelse. Der skal et langt studium til, inden vi kom-
mer det fremmede så nær ind på livet, at vi ser konflikten stå

på samme sted som i vore egne egentlige tragedier, og forstår det tragiske som kulturens bekendelse af hvor dens styrke og dens svaghed mødes. Når vi bevæges ved vore digteres kamp for at udtrykke vort uløselige problem, at enkeltsjælen, den der for os er verdens faste punkt, forliser på fakta der ikke vil underkaste sig *vor* verdensorden, da oplever vi det samme som Germanerne har udtrykt i deres digtninge om guldet, der var det kraftigste pagtmiddel og den ubændigste stridvækker, der var fredens sjæl og det eneste der kunde bringe kivagtigheden til at stå på det hellige sted: frændekredsens mark.

Madfællig.

Dengang Kong Magnus, måske ved en lille overrumpling, vilde binde Svend Estridsson til underdanighed og lensmandstroskab, nøjedes han ikke med at give ham en kappe: han føjede en skål mjød til. Svend tog ikke kappen på, og han smagte vel heller ikke på mjøden; han frygtede den sidste lige så meget som den første.

Alt hvad klenodiet formåede, det formåede også maden og drikken; den kunde blive til ære og vanære, den kunde binde og løse, den kunde give held, og den kunde hæfte lykken.

Man drak hinanden til, som ordene lød i gamle dage; ligesom man drak bryllup til en kvinde og på den måde drog hende ind i sin kreds, sådan drak man til sin nabo, så at man opnåede ham, erhvervede ham, og fik ham ind i sin fred. Derfor kan man med et sådant svar som dette: »Hos ham har jeg modtaget gæstfrihed,« skyde forpligtelsen til aktion fra sig, og måske kan det argument nøde en selv over på den modsatte side af den hvor man naturligst vilde finde sin plads. Om det så blot er en eneste mundfuld, kan den i et skæbnesvangert øjeblik være nok til at give fremtiden en afgørende vending.

Engang sad Kong Magnus ved maden om bord i sit skib. En mand kom hen over dækket og op i løftingen hvor kongen sad, brød et stykke af brødet og åd. Kongen så på ham og spurgte hvad han hed. »Jeg hedder Torfin.« »Er du Torfin

Jarl?« »Ja, det kaldtes jeg vestpå.« »Sandt er det, jarl, jeg agtede at hvis vi nogen sinde mødtes, skulde du ikke kunne mælde nogen om vort møde; men nu er det gået sådan at det ikke sømmer sig for mig at lade dig dræbe.« Og det var ikke småting der stod dem imellem: Torfin havde drevet en grov spas med kongens overherrelyster, fældet sin frænde Rognvald, som var redskabet for kongens politiske planer på øerne i vesten, og meget ublidt fejlet kongens gode hirdmænd af brædtet.

Maden besidder samme kraft som gaven til at åbenbare hjerternes tanker og råd. Op af øllet springer ære og vanære, det kan hæve en mands selvfølelse, og det kan slippe alle fornærmelsens uånder løs i ham. Kongen hædrer sin gæst ved at drikke ham til i sit gode bryg og lade hornet bære hen til hans plads, og gæsterne ærer hinanden ved at drikke sammen af bægeret; hele middelalderen igennem og helt op imod vor tid er man bleven ved at tale om »æredrik«. Den der ikke vil krænke brudefolket, må nødvendigvis tømme deres »ærebæger«, som det kaldes. Når jævnbyrdige sidder sammen ved bordet, våger de skinsygt over at deres tilnærmelser bliver fuldt ud værdsatte, og føler det som den blodigste krænkelse om den tildrukne ikke »gør ret«, — nægter at modtage skålen, eller viser sin følelses lunkenhed ved kun at drikke halvt ud; og med den yderste nøjeregnen vogter stormanden på det der rækkes frem imod ham og på den der byder sig frem som drikkefælle. Kong Harald anså det for en vanære at sidde og blive drukket til af Kong Magnus's halvbroder, Torir, og gav sin følelse luft i et spottevers med en lille hentydning til hans byrd.

Almuens frygt for at blive forfordelt i samdrik er af en voldsomhed der beviser at instinktet har rod nede i selve menneskeværdigheden. Når bønderkarle der er i, omend ikke af,

oplysningens århundrede, farer op og griber til knivene, fordi de ikke kan få hinandens tørst til at følges ad, er de næppe i stand til at gøre nogen rede for deres harme — uden måske ved et gammelt ordsprog, hvis begrundelse så atter ligger sekler forud for deres egen tid: den som swiker i dryckjum, swiker ock i andrum styckjum.

Den endegyldige afslutning på ethvert mellemværende er fællesskab om maden og drikken. Forliget gjaldt ikke førend det var bekræftet ved madfællig. Anno 577 spiste og drak Gunthram og Childebert sammen, og skiltes i fredelig stemning efter at have hædret hinanden med gilde gaver. Otte dage festede Adam af Bremens hedenske samtidige i Norden når de aftalte forbund, og islandske sagaer ved noksom at berette om hvorledes fordums kølighed er bleven snoet om til sin modsætning, derved at de to parter skiftede gaver, aftalte venskab og indbød hinanden til gilde.

Købet om hustruen blev lagt med liste og forsigtighed. Der hvor »købet« er delt ud i flere mindre aftaler: bejlen, fæstning, bryllup og hjemførelse, må også hvert enkelt led bekræftes ved et »øl«. Når bønder i Norge, efter at partiet foreløbig er bestemt, først samles til omtaleøl hos brudens forældre, hvor nærmere aftale træffes og fæstningen fuldbyrdes, dernæst til et tilsvarende gilde hos brudgommens slægt, og først derefter til bryllup, så gør de efter al rimelighed ikke mere end oldskik krævede.

Efter brudekøbet kommer gavekøbet og kræver sin bekræftelse ved bordet. Det hedder da at transaktionen er foregået *per cibum et potum*, ved mad og drik, i modtagerens hjem, og dette *per* har ganske samme kraft som det »ved« der betegner at handel og bod er sket i og gennem »vadiet,« som den pligtige

part udhænder. Måske er madens højtidelighed hos vore sydlige frænder trådt noget i baggrunden, — hvad der kan hænge sammen med den sværmeriske kultus af ihændssymboler som bredte sig i tysk ret; men her oppe i Norden har det holdt sig endnu sejgere end tilliden til pantet. Uden købeskål til at mildne afskeden med grisen og til at befæste glæden over de blanke dalere, er det ikke vel muligt for almuen at være køber eller sælger, og har man en svag mave eller et svagt hoved at tage vare på, må man undskylde sig ved at bedyre sin oprigtighed: »Vor handel skal stå lige fast for det.«

En opregning af alle de retshandeler som krævede »lid-køb« til afslutning, vilde udgøre en liste over alle de »køb« der kunde finde sted mellem germanske mænd, og kravet bunder dybere end i en tåget trang til at gøre hvad ret er. Lovene ser atter og atter hen til det selskabelige punktum som retskriterium. Islandsk lov kræver til ret ægteskab, at et selskab på mindst seks personer har spist, drukket og »dømt« de to ætter sammen. Medens Islændingene, fremskredne jurister som de var, har følt det som et behov at fæstne tilværelsens realiteter i matematiske formler, som livets udviklede problemer kan regnes med, nøjes Svenskerne med at føre skik og brug til bogs som: man skal byde sine frænder til bryllup inden for tredje knæ, — altså så langt som det normale frændskab går. Man kunde også, som den norske Bjarkøret, gøre selve øllet til voldgiftsmand, og sige at søn var født i lovligt ægteskab når hans moder var »købt med mund,« når der til brylluppet var indkøbt en ask øl, og det var blevet drukket i nærværelse af to brudemænd og to brudekoner, en gridmand og en gridkvinde.

Der står endnu ærefrygt ud fra dette gamle pagtmiddel, som i den grad kunde tvinge mennesker ind til hinanden, at

deres mindste handling under dets indflydelse blev et faktum for lov og ret. Når madfælliget i tidens løb således kunde blive et pagtens tegn, var det fordi det en gang havde været grundlagt i en oplevelse. Handlingens lovformelighed var afstedkommet ved at begge parter følte forandringen i sig, og dermed erfarede retmæssigheden af den ny tilstand; man forlangte at de store skåler, dem vigtige afgørelser kom an på, skulde tømmes til bunds, at viljen til ikke at rygge købet måtte stå uhjælpeligt fast. Og man vidste, at en ubetænksom mundfuld kunde berøve manden herredømmet over sig selv, eller i hvert fald lade en sideindflydelse spille ind i viljen og lamme kraften til fremfærd. Med en egen styrke kommer afslaget: »Andet er mit ærinde end at spise mad,« når man banker husherren ud i døren for at kræve opgør. »Kunde jeg bare få den stivsindede klærk til at spise med mig, så skulde jeg nok tumle ham,« det var så omtrentlig den snedige Merovinger Chilperichs tanke, da han ved et møde med Gregor søgte at lokke ham til at indtage en lille forfriskning; men Gregor var på dette punkt lige så meget af en Germaner som kongen, han vidste at hytte sig: »Lad os først få rettet det krogede, så kan vi bagefter drikke vort mellemværende fast«, eller som sagen også kan udtrykkes med Gregors ikke ualmindelige, tobenede logik: Vor spise skal være at gøre Guds vilje, og ikke lade os lokke af kødets lyster, så at vi glemmer hans bud; derfor, før jeg æder, maa *du* love ikke at overtræde vor kirkes forskrifter.

Man gav sig selv helt hen til sin modpart i det øjeblik man hændede ham bægeret og drak med ham; på disse to hænder der ræktes frem mod hinanden om dette kar, balancerede der en fremtid som ved den mindste usikkerhed kunde vippe over til ulykke for to mennesker. Efter Langobarderkongen Autharis død, bad folket hans dronning, Theodolind,

beholde værdigheden og selv udvælge sig en mand med en kraftig hånd til at styre riget. Hun valgte med forstandige mænds råd Turins hertug, Agilulf, og indbød ham hastigt til et møde med sig. De traf hinanden i Laumellum, og efter at de havde talt lidt sammen, lod hun bringe vin, drak først deraf og rakte Agilulf det øvrige. Da han havde modtaget bægeret og derpå vilde kysse hendes hånd, sagde hun smilende og rødmende, at håndkys var ikke for den der skulde kysse på munden. Hun bad ham stå op og talte til ham om bryllup og herskab.

Således fortæller Paulus Diaconus. Og nu skulde vi være dårlige læsere, om vi ikke forstod at der i denne lille scene ligger en spænding, stor nok til at føde en dyb sjælstragedie. Theodolind har i drikken budt sin egen ære frem og givet den i hans hånd, at gøre med hvad han vilde; hun har bundet sig, som Brynhild bandt sig til Sigurd ved sit løfte om at eje den der red Vaverluen; en nølen fra Agilulfs side med at tage imod løftet og gøre det virkeligt, måtte styrte hende ud i »ulykke« og drive hende til hævn.

Hvad enten nu fremtiden består i bryllup og herskab eller i nyerhvervelse af ejendele, gives og modtages i samdrukken både glæden over den ny tilstand og ævnen til at nyde den. Det var *njótsminni* de handlende parter drak: et bæger der gjorde køberen til *njótr*, nyder af tingens lykke, og den moderne lidkøbsformel indeholder endnu et kort begreb af alle de virkninger som købeskålen afstedkommer på køber og sælger så vel som på salgsgenstanden, — uden at jeg dermed vil sige at ritualet er nedarvet fra urtiden. Sælgeren bevidner sin tilfredshed med prisen, tilsiger at varen er hel og fuld og vil blive afleveret til evigt, uryggeligt eje, uden fals, med lykken i, og den anden forvisser sig om at handelen er helt afsluttet og mod-

tageren tilfreds, samt tilsikrer på sin side modtageren den fulde nyttebrug af pengene. Og dette lyder på dansk: »Nu drikker jeg dig den sorthjælmede til, frisk og sund er den i alle måder, fri for usynlige fejl. 200 kroner skal jeg have for den; kælvetiden skal nok passe, som jeg har sagt; ligesom den er skal du have den.« »Så drikker jeg dig 30 daler til som er betalte; jeg vil ønske dig til lykke med pengene; så meget skal du have, det har du fået.« »Vi ønsker lykke til handelen på begge sider,« siger så lidkøbsvidnerne.

Vi kan samle det germanske køb i eet billede, i den norske form for frigivelse af trælle. Trællen fik sin frihed til givende — derfor hed han selv *frjålsgjafi*, — og for frihedsgaven betalte han sin lønningssum; men førend han havde afholdt sit frælseøl, havde drukket og spist med frigiveren, gjaldt han ikke socialt for løst af sit afhængighedsforhold.

Moderne skarpsindighed har haft uendelig svært ved at forstå denne overflod af former, og har oprevet sin hjærne med det spørgsmål, hvad handsken gjorde, siden besiddelsen afgang af skødningen, og hvad nytte skødningen var til, da jo vadiet gererede sig som despot, og man har tumlet med de forskellige »symboler« som et slags puslespil, der skulde gå op i en kunstfærdig tilrettelæggelse. Samme crux går igen på næsten alle punkter af de gamles liv: navnegivning og navnefæste, trolovelse og bryllup, brudegave og brudeøl er alle absolutte magter, og dog kommer de såre vel overens så snart de får lov til at virke uden for vore lærde hoveder. Man kommer aldrig til nogen løsning ved at begrænse de enkelte akters virkning i forhold til hinanden, ganske simpelt fordi deres ævne til at arbejde sammen beror på at de alle er fuldkomne i sig selv og derfor indeholder deres genpart. Tilliden til den enkelte handling må da som modvægt have den alvor, at et brud på den rette rækkefølge betød

krænkelser fra den side der var skyld i forstyrrelsen, og ulykke for den katastrofen gik ud over, så vist som det ikke var noget muligt der forpurredes, men et sket der blev søndret.

De to stridige sæller kan skylle fejden ud med en fælles slurk, fordi der er noget stærkt i hornet, som læger al ufred og slukker al hævntrang, og mere end det: som fremelsker en ny følelse. De drikker sindet ned i sig. Derfor må loven frakende en mand ret til at søge oprejsning fra sin modstander, når han frivillig har delt hus og mad med ham. Drikken er en lykkedrik, og da nødvendigvis af den særmærkede beskaffenhed som alt var i denne verden, hørende til et hus, delagtig i dets ejendommelighed, et kraftudtræk af de derboende menneskers hamingja. Hvis bruden ved sin første gang hen imod døren til sit ny hjem, eller sit første trin over dørtærskelen fik budt en mundsmag af den mad og den drik som husedes der — sådan som skikken i senere tider bød, — da var det for at hun skulde indvies og optages i den ånd som rådede i det hjem, og blive sindet i hjemmets sind. I Sverige, og muligvis ligeså andre steder, var man ikke tilfreds med at brud og brudgom tømte bryllupsskålen sammen med deres frænder i brudehuset; efter at bruden var udhændet til sin husbond, drog hele skaren sluttet af sted til mandens hjem og holdt der »bryllup«. Det første sted drak man overenskomsten fast i alle vedkommende, det andet drak man brudeparret ind i dets ny existens.

Det ligger i selve drikkens natur, at den bragte glemsel for noget og så meget des bedre hukommelse for andet; i sit stærkeste bryg assimilerede den drikkeren med sig selv, og viskede hans fortid ud så at han blev en ny mand; den bragte den forglemmelse der måske lader fakta stå, men tager farverne,

lyset, skyggen, virkeligheden af. Således hændte det Sigurd, da dronningen i Gjukes hal rakte ham hornet: så snart han havde smagt brygget, glemte han Brynhild og alle sine løfter til hende, han tænkte kun på hvor gæv en kvinde Gudrun var, og hvor gæve hendes brødre var. Ved at sammenholde denne stump realisme med den »poetiske« trylledrik som måtte brygges for at vænne Gudrun af med tanken på fortiden, lærer man omsonst både et stykke kildekritik og et stykke kulturhistorie; opskriften lyder på: kraftig jord, iskoldt havvand, galteblod, mange slags løv, brændte agern, arnedugg, blotede tarme, kogt svinelever, og endda som krydderi diverse mystiske og mytiske ingredienser; sæt dertil nogle runer, og vi har den hele literære apotekerkunst samlet på een recept. Den der fortalte om Sigurd vidste ikke bedre, end at havde man sagt øl, så var der ikke mere at sige, og samme enfoldighed røber sig hos hans åndsfrænder: de kalder hornets indhold for mindedrik når det skal vække sjælen, og glemselsdrik når det skal lukke af for fortiden; øllet er i begge fald det samme, og hovedbestanddelen af det udgøres af den uforfalskede hjemdrik, husets stærke bryg. Når Freyja forlanger en mindedrik til sin yndling for at hans hukommelse uskadet skal kunne bevare al den viden om hans æt og dens fortid som völven har åbenbaret, kan det være at digteren tænker på en medicinagtig elixir; men drikkens ævne til at gå ind og finde hukommelsen er ham endnu så selvfølgelig, at det simple »mindedrik« siger hans tanke helt ud, han røber ikke et gry af den rådvildhed der straks vilde have stemplet ham som romantiker. Og sagnet om Hedins forvildelse, da han dræber sin fostbroder Høgenes dronning og bortfører hans datter, behøver ikke andet end den simple, indlysende forklaring, at han engang i skoven havde mødt en kvinde, der gav ham at drikke af »et horn øl«, og da han havde drukket,

huskede han intet af det forbigangne, ikke at han havde taget imod Høgnæs gæstfrihed, ikke at han havde indgået fodbroderskab med ham, kun eet forstod han, at ølbærerskens råd var de eneste værd at have og følge i verden.

I den middelalderlige beskrivelse af Hr. Bøsmers sjælsforvirring står endnu den virkelighed ved magt, at drikken i kraft af sin oprindelse indeholdt en bestemt ære og skæbne, visse minder og visse formål, som af sig selv drev alt andet ud. Folkevisens symmetriske stil er her som støbt over temaet: før han havde smagt Elverhjems føde, ved han at

»I Danmark er jeg født og båren,
og der er alle mine hofklæder skåren.
Der er også min fæstemø,
med hende vil jeg både leve og dø.«

og han føler usælheden i sin færd. Men så snart han har drukket, vender alle de små ord sig omkring:

»I Elver er jeg født og båren,
og der er alle mine klæder skåren.
Og her står I, min fæstemø,
med eder vil jeg både leve og dø.«

Det går ham som Sigurd, at da han

»lagde til munden og ud han drak,
al verden ham af hove gik.
Han glemte sin fader og moder,
hans søstre og hans brødre . . .«.

To små elverkorn lagte ned i vinen til forstærkelse af hornets virkninger — andet usædvanligt er der ikke, og disse småkorn er, når alt kommer til alt, intet andet og intet mere end en betoning af at drikken indeholder Elverhjems naturfrembringelse.

Det øl Sigurd og Hedin skyllede ned var i ret forstand trolddomsdrik, ti den var ond og førte ondt med sig. Begge kommer til besindelse, og hukommelsen »finder frem til« deres tidligere væsen, men de kan ikke blive deres forrige selv igen. De har ingen vilje til at bryde, og går ubetænkt videre ad den vej drikken har sat dem ind på, anerkendende konsekvensen af deres ny natur, sådan som man anerkender det der har et helt livs begrundelse. Sigurds svogerskab er ikke løsere efter den dag, og Hedins anger er ikke fortrydelse i moderne forstand, — den kan få ham til at byde bod, men ikke til at opgive selvhævdelsen overfor den fostbroder der slår boden fra sig. Eller som vi også med et sideblik til Ynglinger og Tyrfinger kan udtrykke hans sindstilstand: den eneste udvej han har til at redde sig fra nidingskab er at føre sin nuværende karakter igennem og gøre den til sin ære.

Det overordentlige i de tragiske sagn om trolddomshornet er nyttigt til at vække opmærksomhed for drikkens absolutte magt over sjælen; men i virkeligheden er Grimhilds drik svagere end det hjemmebryggede øl, der ubemærket skabte sindene dag for dag på bondegård og kongsgård. I det blev freden skabt og frændskabet til.

Døde en mand ensom i fremmed land eller på skib, faldt det naturligt at tilkende hans madfælle arven, ikke fordi man i et sådant madfællig så en refleks af familien, men fordi madfælliget, samlingen om bordet, var hjertet i ætten, og overhovedet i enhver kreds hvis sluttethed var af samme art som

frænderingens. Uden en stedse gentagen fornyelse af freden i sindet ved den mad, og især den drik, som er gennemtrængt af husets egen lykke, vilde båndet løsnes og den enkelte fortørres; og når det hedder, at ingen kunde erklæres for umyndig så længe han var ølfør og hestfør, så længe han kunde tømme bægeret og færdes blandt mennesker uden fremmed hjælp, var der en jævnbyrdighed mellem de to led, som nu ikke længer er indlysende. At »bebo mjødsædet« er et udtryk for at tilhøre de levendes tal, som ikke skylder *licentia poetica* noget.

Maden og drikken kan, ja må blive det kendetegn der skiller liv fra død. Når den udstødte er bragt til sæde i et fremmed hus og bliver et nyt menneske, med nyt liv og ny tanker, er forvandlingen ikke sket på nogen billedlig måde: han har legemligt annammet en lykke og taget den ind. Og når barnet havde smagt mad, var det sikret mod forkastelse, ganske simpelt fordi det havde fået virkelighed i sig, og dermed en ukrænkelig værdi. Det havde smagt »fred« og var derfor forsikret i æren, så at ikke engang dets forældre længer havde nogen magt over det. Fra Frisland fortælles os om en højættet kvinde, der lod sin søns barn udbære, af vrede over at der kun fødtes ham døtre. Da hun fik at vide at en anden kvinde havde taget det lille pus til sig, sendte hun mænd af sted med de strængeste ordrer: det skulde ud af verden; men karlene kom for sent: barnet lå og slikkede sig velbehageligt om munden efter måltidet, — og de måtte gå hjem til den strænge madmoder med uforrettet sag.

På den anden side bliver udelukkelsen fra madfælliget til dødsdommen over den fredløse. Når staten erklærer en niding for *óæll*, som det hedder på Island, en for hvem alle skal lukke hånd og skab, vil det sige, at han udestænges fra at fremture i

menneskelighed, han skal afskæres fra tilstrømning af virkeligt liv.

Når vi er kommet så vidt, ser vi os uvilkårlig om efter et ceremoniel. Selv om kilderne, som næsten overalt hvor det drejer sig om dagligdags, selvfølgelige ting, så temmelig lader os i stikken, kan vi vide, at ligesom lykken og æren udøvede sine livsfunktioner igennem klenodiet, sådan må måltidet og samværet efter maden, da drikken gik omkring, have haft sine former, gennem hvilke fredens dybe åndedrag blev synligt. Der åbnes os et antydningrigt indblik i livet på almuegården gennem den lille bestemmelse i Frostatingsloven, at »de kar hvori kvinderne drikker hinanden til over gulvet, går til døtrene«. På kongsgården, hvor manden knyttedes ind i høvdingens lykke og gennemsyredes af hans vilje »ved gave og øl«, som Beowulf siger, der gik dronningen sin gang ned gennem hallen i drikketimen med hornet i hånden og bød bænken rundt, efter at hun først havde rakt sin ægteherre drikken. Sådan gik dronningen åbenbart både helg og søgn, hvad enten hendes hu særlig tilskyndede hende eller ikke. Mændene påberåbte sig opvartningen som en rettighed. »Så godt synes vi, Kong Garibald, om din datter, at vi gerne vilde have en forsmag på den lykke der venter os; kære, lad hende række os et bæger nu, sådan som hun senere vil komme til at bære det til os,« kom det så uskyldigt-umiddelbart fra den lille klynge udsendinge fra Kong Authari, der efter veloverståede bejleranstrengelser hvilede sig på Kong Garibalds bænke. Den som røsten tilhørte, var i virkeligheden brudgommen, Authari, selv, der af nysgærrighed havde forklædt sig som en af sine mænd, og som nu af den hævdvundne sæd havde skabt en list til at nærme sig sin fæstemø. — Og så sandt hirdens former var et forstærket

genbillede af hjemmets sædvaner, kan vi formode at en sådan åndelig tjenen hørte med til den germanske kvindes husmoderlighed, var hendes dybeste virke som fredvæverske. Sagafortælleren kan ikke finde noget mere utvetydigt udtryk for Brynhilds mandhaftighed, end dette at hun ikke vil give nogen mand plads i sit sæde eller række nogen øl at drikke; hendes hu står til krig og ikke til ægteskab.

Mere i det enkelte går illustrationerne af fortidens festlige madfællig, især det der betød en omvæltning i deltagernes liv. Gildet begynder uden for huset, hvor festdrikken venter gæsterne ved deres komme. Senere tiders bryllupsskildringer fra Norge fører ritualet frem for os i imponante dimensioner. Mandfolkene samles på brudgommens gård for der at æde og drikke sig godt sammen. Så drager de under hujen og skrigen i vild karriere af sted til brudehuset, og afsender fra nogen afstand to parlamentærer for at bede om natteherberge. Som svar på anmodningen overleveres dem nogle skåle øl, der bringes til det ventende selskab, og først efter at denne ølhilsen har indlemmet skaren i det store, ventende fællig, rider den frem og stiger af. Dette livsbillede fra det attende århundrede beviser sin ærværdighed ved træk for træk at samstemme med de spredte antydninger som er sluppet ind i svenske landskabslove. Efter dem skulde også to af brudgomslaget ved ankomsten til brudegården bede husherren om fred for sig og fællerne; og efter tilsagt fred fra side til side og aflæggelse af våben begynder den første sandrik, som indleder talsmandens højtidelige udkrævning af bruden.

Hvad enten indivielsesdrikken blev budt i det fri eller under tag, kunde gæsten ikke komme uden om den. Guden blev ved sit besøg i Jotunheim hos moderens æt mødt på salsgulvet af sin guldprydede frænke med ølhornet i hånden. Og mennesket

som har været gæst i Olav Kyrres hal, mindes sin velkomst under samme billede: »Kampfyrsten med venlig hu hilste mig velkommen, dengang han som gør krigere til ravneføde, han som hugger ringene op til gaver, da han selv gik mig i møde med gyldent horn for at drikke med mig.« En byzantinsk forfatter, Priskos, fra det sjette århundrede har i sine erindringer fra en gesandtskabsrejse til Attilas hof beskrevet de prøvelser som et dannet menneske måtte gennemgå for fædrelandets skyld. Disse barbarer havde naturligvis de løjerligste skikke, og ulykken var at man måtte gå ind på deres særheder, om man skulde gøre sig håb om at opnå noget som helst. Der blev han en dag indbudt til et privat gæstebud hos »dronningen«, og straks overvældedes han med et omstændeligt skytisk ceremoniel; hver enkelt af de tilstedeværende rejste sig ved Grækernes indtræden og bød dem et fyldt bæger, som de måtte drikke ud, og efter den bedrift blev de belønnede med favntag og kys af deres kære værter. Efter alt at dømme har Attilas hof været mere end halvt germaniseret, og Priskos har i denne »skytiske« gæstebudsskik prøvet hvad det vilde sige at leve på gotisk.

Der er intet spring mellem disse gamle optrin fra syd og nord, og så den svenske og norske bondes simpelt grandiose former, når værten træder ud på trappen mod sine gæster med »velkommen« i hånden, måske frembåret i sit særegnede kar. Og atter smyger Ditmarskerskikken sig ind i helet, næsten som en udførlig kommentar til de gamle antydninger. Det hedder sig her, at når gæsten har delt det første måltid med sit værtsfolk, kommer husets moder til ham og hilser ham i højtidelige, hævdvundne formler med frisk øl i frisk, ny skål; efter hende følger på samme måde sønner og døtre, og endelig viser tyendet ham deres gæstfri sindelag.

Disse ceremonier tager i høj grad sigte på gæsten, som

ikke i sig selv er af samlaget og derfor først skal indforlives; men i de mere almindelige træk er formerne ved gæstebudet blot en forstærkning og tillæmpning af det altid fornødne. Gæstebudsskikkene lærer os i hvilken grad madfælligets former dominerer i alt samvær mellem mennesker.

I gravitetisk tempo bevæger vore forfædres liv sig fremad — langsommeligt, fortærende langsommeligt, synes vi måske. De mennesker forekommer os at sidde fast og sprælle i et væv af former. Tøvende, nølende, vejende, vurderende bevæger mennesker sig, fordi hvert skridt betænkeliggøres ved hensynet til den virkning som den mindste handling måtte have langt ud i al fremtid. Der er ingen mulighed for at bryde igennem omstændeligheden; uden disse formaliteter og ceremonier er der overhovedet intet samkvæm mellem mennesker; atter og atter må man gennem dem for at nå ind til hinandens tanker. Selv det flygtigste møde forudsætter på en vis måde pagt og forbund, og må iklædes frændeforholdet, — ikke for intet krævede skikken en så stor tilbageholdenhed hos vært og gæst, at de beværtede og lod sig beværte i dagevis, inden de kunde hale ærindet frem. Utvivlsomt må en sådan kultur komme til at stille markerede typer på sindighed. Når det første bekendtskab kunde have så vidtrækkende konsekvenser som disse, at værten måtte tage sin gæsts sag op, føre den som sin egen, på trods af tilbøjeligheder, føre den også da, når den ny interesse vilde gå hans gamle pligter så nær at der udkrævedes vid og lykke til at udbalancere en katastrofe, — da må der opelskes både betænksomhed og diplomatisk behændighed i folket.

Så forbavses vi måske ved at se, at forsigtigheden har en modpart med lige så markerede træk.

Ikke nok med at værten er i sin gæsts magt, — når alt kommer til alt er hver mand afhængig af den første den bedste vejfarende. Gæsten er den stærkeste, han kan trænge ind med vold og rive venskabet til sig; han kan tilsnige sig en slurk af husets lykke, — og da tager hamingjaen selv hans sag op og tvinger den gennem pulsslaget ind i sine kødelige repræsentanter, så at de går derhen hvor de ikke vil. Når han er kommen inden for døren, behøver han ikke at trykke sig sammen, og undskyldende gemme sin tilværelse hen i den skumleste krog, end sige smyge sig om i lånte klæder; frejdigt holder han sin sag op i lyset, og spørger sine værter når de egentlig agter at tage sig sammen og skaffe ham ret. Og stærkere kan gæstens myndighed ikke udtrykke sig end i de ord, at det er en stor skam at gøre den mand mén der går i ens vold, når disse ord udtales over en, der — som Torsten overfor Gøtlandsjarlen Ingemund — på det alvorligste har krænket den lykke han nu nyder godt af.

Om den unge Langobarderfyrste Albuin går det underlige sagn, at han for at vinde den udmærkelse af fremmede der behøvedes til fuld mandsværdighed i hjemmet, resolut med et udvalgt følge begav sig til Gepiderkongen Turisind, hvem han i et nyligt slag havde gjort en søn fattigere. Som gæst af den højeste byrd blev han budt til sæde i den plads der stod tom ved siden af kongen, og måltidet skred frem efter tilbørlighed. Turisind tav længe, og alle andre tav med hvad de tænkte; men da kongen brød ud: »Med glade øjne ser jeg på det sæde, men svært er det at se den mand sidde deri,« kom salen i oprør. Gepiderne hånede deres gæster og kaldte dem hopper med hvide sokker, efter deres læggebind, Langobarderne spurgte om de havde været på Asfeld og set hopperne slå ud med hovene, og Gepiderne huskede med eet mere end de kunde styre. Men kongen styrtede sig frem på gulvet imellem dem, formanende

og truende enhver der fristede Gud ved at hugge en gæst ned inde i huset. Sindene faldt til ro, og gildet fortsattes »med glæde«. Turisind løste sin søns våben ned fra det sted hvor de hang, og iklædte Albuin med dem.

Her strider gæstmildheden med store og stærke følelser, og vinder sejr.

Varsomheden var stor, men gæstfriheden var større. Den vejfarende var altid sikker på at finde modtagelse. Tacitus giver læseren det indtryk, at bordet dækkes så snart blot en fremmeds skygge falder gennem døren, og han har ret med sit absolutte: ingen spørger om indbydelse, — selv om sandheden ved at gengives i en Romers ord, der fordeler lys og skygge galt, kommer til at stå med forvrængede træk, og forvrængningen tilmed stiger til karikatur, når Romeren har trang til at spille på effekten. I og for sig er ordene ikke stærkere end de skal være: det er synd — *nefas* — at stænge døren for en gæst. »Det er nidingsværk at nægte hus,« siger den norske almue. Og med gæstfrihedens fremdrift kaster man sig ud i den fremrædedes vanskeligheder; hovedkulds vilde vi kalde disse Islændinge, der næsten trækker den forfulgte ind, når han kommer en aftenstund og slår på døren som en der har hast med at komme under tag; som, uanset deres egne meninger om manden, sætter liv og velfærd på spil for at dække ham, hemmeligt og åbenlyst; der sender ham som anbefalet ven på halsen af deres frænder og kyndinge. Men allerede Cæsar kendte deres gode jævninge, og han, der forstod at gøre sig til barbar blandt barbarer — at han dog kunde være sig selv til nogen nytte, — har formuleret gæstfriheden i ord der siger alt: »Disse folk anser det for nidingsværk at krænke en gæst. Hvem han så er og hvilke grunde der end driver ham til at søge andres gæstfrihed, skærmer de ham mod uret. Han

er hellig, alle huse står åbne for ham, og mad er til rede for ham.»

Først ved at leve modsætningerne igennem ud til deres yderste konsekvens, bliver vi delagtige i den harmoni hvori kulturen hviler. Alt det man er må man være helt, inden for en lykke eller uden for, — et tangerende mellemstandpunkt gives ikke. Når man står overfor sin næste, da sker eet af to: enten kaster man ord på ham over et svælg der er befæstet i tomhed og bundløshed, og ordene bliver nødyndigvis til våben, eller man »blander sind«: ordene når frem til den anden med hele den byrde af selvforståen og underforståen som de ikke kan bære ud over sjælens grænser. Gæsten som har smagt husets fedme, er virkelig inden for sjælen, ti en besøgende der ikke lader sig helt og holdent opsluge af husets lykke kan ikke tænkes, eftersom intet hjem kan tåle et sådant dødt punkt i sin levende organisme.

Den selvfølgelighed hvormed man i senere tider holder sig til husherren ved alt hvad der begås ud fra hans hus, er kun et svagt udtryk for værtens personlige fornæmmelse af gæstens handlinger som udsprungne af hans egen vilje. Og Cæsars kloge udtryk, at gæsterne er hellige, skal presses ud over ethvert »ligesom« eller »som om«, til vi ser den fremmedes ulykke trække hele huset med sig i faldet.

Prokop kan fortælle om en Gepiderkonge, Torisvind, der stod overfor den fristelse at udlevere et fremmed kongesømne, hvem skæbnen havde drevet til at søge tilflugt i stammen. Som den vidtberejste mand, der havde lært mange fremmede folks skikke at kende, kunde han indse at de gammeldags moral-principper ikke slog til i politiske komplikationer, og han søgte at gøre folket begribeligt, at en overenskomst som man betalte med noget der ikke tilhørte en selv, var ren profit. Men igen-

nem den fremmede historieskrivers ord lyder endnu hørligt folkets afbødende: »Det være langt fra os! Bedre for os at gå under med hustru og børn!« Mod den gammeldags doktrinarisme i folket formår al kongens oplysthed intet, — han må arrangere sig underhånden med modparten og gå snigveje, således som fremskridtet ofte må for at vinde terræn i verden.

Her støder vi endnu engang på det underlige sagn som Ingemundslægten fortalte om sin egen oprindelse: at Torsten Ketilsøn fra Romsdalen dræbte en stimand i skoven uden at vide af at røveren var en jarlesøn fra Götland, og at den døende Jökul skænkede sin banemand livet med det råd at han skulde gå i hans faders vold og forlange hans søster til ægte. Og fra Torsten stammede Ingemund i Vatsdalen. Når man blot får den rette fortæller i brændpunktet, en som kan berette under formen »jeg og mine fædre«, ledes forståelsen af sig selv i de rette linjer. Givet er på den ene side storbondens eller høvdingens søn fra Romsdalen, på den anden en jarl fra Götland, og når vi har hørt sagaen, ved vi hvordan der kom gøtisk jarlelykke ind i bondens slægt og gjorde dens repræsentant til stamfader for en af de mest fremragende ætter på Island. Men der fordres et mægtigt centrum til at svinge de to over i hinanden, og hidtil har bindeleddet forekommet os for svagt til en slig opgave — for usandsynligt, med andre ord. Nu springer motivet frem og hævder sig, nu føler vi at det når dybt nok ned til at være grundfæstet i en psykologisk sandhed: gæstens indoptagelse var stærk nok til at tjene som »indre nødvendighed« i sammenkædningen af to hamingjaer.

Dermed skulde vi vel endeligt være ude over forvekslingen af form og virkelighed, en forveksling der udelukkende beror på at vi ser virkeligheden fra en anden virkeligheds synspunkt, og måler formen med former af en anden støbning. Intet under at

de gamle havde vanskeligt ved at få øje på alt det hæmmende i samlivet, der for os toner så højt frem. De nød ikke samkvæmmet under formerne, men i dem, de levede selve livet i den langsommeligt frem og tilbage vandrende ølbolle, de delte sind idet de drak sig fællesskab til, de skiftede flydende tanker i bageret som de skiftede bevingede tanker i ordene, de smagte husets ære og dets minder i maden, som de drak dem ind i alt hvad de så omkring sig i hallen, så vel som i selve luften. Det var en egen oplevelse at håndtere våben, når de kom så tunge af ånd at de tvang ejermanen til at åbne munden og sige: »Denne brynje bar Heorogar et langt liv igennem,« — »dette sværd ejede min farfader Jökul, og de gamle Vatsdøler før han, og det holdt dem med sejr.« Det var en anden følelse at eje, når klenodiet i den grad var en skæbne, fortid, nutid og fremtid, at gaven ikke blot satte modtagerens sjæl i svingning, men inspirerede ham til et digt om giveren.

Ceremoniel kalder den fremmede livsfunktionerne, fordi han ikke umiddelbart føler, at i denne rytme lever en kultursjæl sit inderste ud. Tanken går herfra tilbage og samler alle disse former som udgør germansk kultur, under forståelsen af at de er livets egen strøm, og ikke trange bredder som livet skurer sig opad. De er højtidelige fordi de er nødvendige, de er nødvendige fordi de bliver til blot derved at mennesker ikke gør modstand mod livets trang til at udfolde sig. At gå med solen, at vokse og lade vokse med månen, at foretage de rituelle handlinger hvorved frændskabet så vel med mennesker som med naturer styrkes og fornyes, hvorved solen holdes i sin bane og jord som himmel bevares unge og stærke, at virke ære og virke lykke, at give barnet navnegave, at drikke broderskål, — det er at leve.

Kan vi ikke slippe ordet form ud af vor tanke, lad os da

tvinge det igennem til dets højeste betydning, og da vil det munde ud i realitet. Det er formerne som adskiller levende fra døde. Man kan ikke forbyde en skovgangsmand at æde, man tænker heller ikke på at udelukke ham fra føde, men den rigtige mad, den der er glæde ved, den der er tanker i, den er han stængt ude fra. Han er afskåret fra formerne og kastet ud i det formløse.

Når omsider kulturen har løbet sin bane næsten til ende, og virkeligheden har skiftet udtryksform, vender den sig mod sit eget jeg og ironiserer over sig selv. I Håvamåls visdom møder vi de stikkende øjne som gammelmandsklogskaben retter mod verden. Disse vers stammer med al deres opsummering af fortidens tænkning fra en tid da mennesker adlød konveniensen, fordi de havde indset dens tomhed og følte dens nødvendighed. Etiketten baner vej for pralesygen, for lysten til at overbyde andre, og så kommer engang den tid da det menneskelige vil hævde sig ved at bekende sin uafhængighed af denne verdens tant. Med et halvt glas øl vandt jeg min ven, siger den verdenskloge sentimentsfuldt, og samtidig stikker han høfligt sin gave frem for offentligheden, at ingen skal tage hans fordomsfrihed for naivitet, der bærer sig naturligt ad fordi den ikke ved bedre. Man gør som andre gør, og hævder blot sin overlegenhed i en medfølgende grimace, ti »når gave tager ved gave, varer venskab længst.« Disse vise mænd der optræder i kulturens blad-fald, er aldrig lovprisere af den forbigangne grødetid; men kulturen er over dem og tvinger dem til at sige det om den, som er mere end lovprisning, at den har været stærk i det den foretog sig. Når de benægter kulturen, gør de det for at narre sig selv, for andre er de dens største bekræftere.

Hellighed.

Klenodiet og mennesket er eet; men manden har sin tid, og derefter afløses han, — klenodiet bliver og formidler lykken over til hans afløser. Manden kommer til sin bestemte dag, i kraft af sin lykke frelser han sig over i den anden tilværelse, men hele fondet får han ikke med; en del, en ikke ringe del, gemmes i hans klenodier og venter der den ny mand. Med megen ret kan da våben, klæder, husgeråd kaldes bærere af livet: ikke blot er sværdet vedvarende, det er en kilde af liv, hvorfra manden kan forny fondet i sig selv, hvorigennem han kan drage kraft op af urkilden. Landnamsmanden plantede sin økse i den ny jord, og den har hamingja nok til at lægge hele landstykket under sin vilje, så at det både vil tjene ejeren og værgе ham mod indgreb. Norges lov har bevaret mindet om det kraftige forbud der kunde nedlægges mod uberettiget brug af land ved at besidderen satte sit mærke på det, og således unddrog det alle andres lykke. Ofte viser våbnet sin intime føling med slægtens hamingja ved at åbenbare ejeren noget der ikke var steget direkte op i ham. Sværdet ved forud når der forestår kamp eller drab, og det galer sin viden ud. Hin økse, Skrukke, sang stedse højt og liffligt for ejeren, den »mordiske« Steinar, når krigsstien var ved at åbne sig for ham, ligesom Gunnars hellebard altid hilste kommende tidender med klang. Klæderne lader sig ikke letsindigt bære ad gale veje: da Torgils på trods af

en advarende åbenbaring af fylgjen var redet til tings, lød der varselsvers fra hans kappe, dér den hang udbredt til tørring på væggen.

Ligeså er kreaturerne både delagtige i lykken, og lykkens formidlere. Ude i svinestien var der lægedom at hente, også for så alvorlig en krankhed som mangel på drømmesyner; derved søgte jo Halfdan Svarte, da alle andre midler slog fejl, og der så han fremtiden og forjættelserne. Især kommer dyrenes genfødende kraft frem i visse udmærkede individer, klenodierne blandt gårdens bestand, disse køer, disse okser, disse heste, som ejeren havde tro på. Han led på dem fremfor andre når det gjaldt, som Faxebland, der spændte sin hest for slæden og frelste Ingemundssønnerne ud af det herrens — eller djævelens — vejr som Helga havde rejst. Og han led på deres råd. Landnamsmanden Torir lagde sin fremtid på hoppen Skalm; en hel høst nomadiserede han rundt på Vestlandet i dens spor, og der hvor den endelig lagde sig ned under sin byrde, rejste han sit bosted. Vi ved også, at storbonden Sidehall på sin gård havde en okse gående under navnet Spåmand; det hændte sig nemlig engang, at en god ven, som var forspå, kom til Hall med et bekymret ansigt, fordi det bares ham for at »spåmanden« vilde blive dræbt ved høstgildet. »Ja, ja,« mente Hall, »det var vel ikke det værste du kunde ane, den profeti er jeg i stand til at udlægge; jeg har en tolv års okse, som jeg kalder Spåmand fordi den er visere end alle andre kreaturer; den skal nu lade livet til høstgildet, og du skal se, det bliver dig og de andre til ære, som mine gilder plejer.« — Allerede på Tacitus's tid fandtes der sydlige stammer som havde udnyttet hestenes profetiske gaver til regulære statsorakler; på kritiske tidspunkter, når folkets vel krævede et varsel om fremtiden, blev de hellige hors af præsten eller kongen spændt for den hellige vogn og højtideligt

ført fremad, til deres vrinsken og prusten gav det tegn der ventedes på.

Som formidlere mellem lykken og menneskene ledede dyrene og klenodierne liv frem fra urgrunden af den hamingja hvor de sad fast. Men dette fond af ære og velsignelse havde også andre brønde, som gabede midt i huset. Man kunde hente ny styrke og ny vilje ved at sætte sig i højsædet; man kunde også gennem det assimileres med den æt hvis centrum det var. Først og fremmest tales der om selve højsædestøtterne, de piller som bar taget over husherrens plads i hjemmet; i dem sad der visdom, så at de vandrede forud for nybyggeren når han inde under Island kastede dem over bord, og udpegede ham et sted hvor gården vilde komme til at stå med held. Når en Ingolf, en Torolf, og talløse unævnte med dem så omhyggeligt indskibede støtterne, og så samvittighedsfuldt adlød deres vink, at de på stand opgav en foreløbig valgt boplads så snart de hørte om at de var fundne, da var det fordi træet indeholdt en garanti for trivsel, og fordi man havde lid til dets visdoms lykke. Men var pillerne hellige, måtte det rum de begrænsede, det sæde som bar lykkens repræsentant, indeholde æren i dens højeste fylde, og så meget siges med klare ord i beskrivelsen af Torolfs bygning på Helgefjæld. Den ejendommelighed som Odins tronstol havde — at man så alt når man satte sig deri — var blot en forstærkelse af den visdom og myndighed som overalt fulgte med pladsen i højsædet. Når kongætlingen af sin fader lededes op i kongesædet, blev han iklædt magt, og samtidig skete med ham som med Saul, da Samuel havde udgydt olien over hans hoved, at hans hjerte blev forvandlet.

I lignende mon, måske med samme styrke, måske med noget mindre, husedes lykken i setstokkene, de planker som begrænsede stuens gulv ud imod det lavere midterrum, hvor

arneilden brændte. De kunde lige så godt som højsædet vise vej gennem havet og finde den rette boplads, og det har ikke mindst været deres åndelige egenskaber det skyldtes, at Torgest først lånte Erik Rødes setstokke, og dernæst ikke vilde ud med dem igen, så Erik måtte hente dem med våbenhånd.

I grunden går denne oprindelighed i forholdet til lykken huset igennem, fra taget til stolperødderne og til kogekarrene; der er ikke nogen krog i eller ved hjemmet uden den har sin inspiration, fra vindskeerne på gavlen, der spæde vejr, til ilden på arnen, der sikkert også i sin adfærd lod forstå, når der var omslag at vente i lykken. Hvor ilden blev båret hen, banede den lykkelig vej for ætten, derfor kunde landnamsmændene med den plante deres lykke ud på det ny, uberørte land, på samme måde som vel deres forfædre i mange led havde tæmmet og menneskeliggjort vild jord. Og når den med retmæssighedens kraft tændtes op på fremmed ejendom, åd den sig ned og overgnavede den vilje som før havde hersket på stedet, fortærede grunden under fødderne på den hidtidige ejer. Da Glum retsligt havde solgt og opgivet sit land, tvungen dertil af overmægtige fjender, synes han at have villet gøre et sidste forsøg på at trodse skæbnen. Han blev på fardagen siddende i sit højsæde, tjældede hallen, og lod som om han ikke hørte at de andre kaldte på ham. Men da kom den ny ejermands moder og hilste ham: »Nu har jeg tændt ild på landet, og fordrer dig ud med alt dit, landet er helliget min søn.« Så forstod Glum at ret og lykke var borte, det nyttede ikke at stampe mod brodden, og med et bittert ord rejste han sig og forlod stedet.

Senere folketro synes ligefrem at have valgt sig arnen som hjemmets midte. Man kan formode at fremmed tilskyndelse ikke har været uden betydning; men selv om udenvælts vaner har spillet ind, har de ikke skabt noget nyt; arnens kraft var i

forvejen så stor, at der blot behøvedes en lille betoning af dens hellighed til at skyde den frem i husets åndelige centrum. Nordmanden fordrede til ret skødning, at mulden blev taget fra de steder i huset hvor den var kraftigst, og når han nævner højsædet og arnehjørnerne, kan vi være visse på at han ikke kendte noget helligere inden for tærskelen. Heller ikke er den mulighed udelukket, at arnen blandt visse folk, ja måske i visse ætter har indtaget det norske højsædes plads som husets hjerte, — her som overalt er der midt i ensartetheden spillerum for lykkens individuelle karakter.

Ejendommeligt nok er arnens hellighed nedarvet på skorstenshammeren, den overligger som bæres af arnestedets to sidebjælker; dansk folkeskik vedkender sig den som husets egentlige grundstamme, der samvittighedsfuldt flyttedes med og indmuredes i det ny hjem. Også lukkestangen på lyren kan indtage en repræsentativ stilling, som vi må slutte deraf at bejlerens fortæler omfattede den med den ene hånd, medens han på brudgommens vegne bad om husets datter, »ikke for eet års brug, ej heller for ti års, men til evige livsens brug,« og således — må vi tro — styrkede sin overtalelse.

Ved siden af disse naturlige centrer kunde lykken have et individuelt højsæde i huset. På Tord Gellirs gård, Hvamm, lå der midt i stuen en sten, som efter de menneskers adfærd at dømme der trådte på den, ikke var en almindelig gråstensknold; på den blev nemlig svoret den store hævn for Blundketill hin bryllupsaften, da Tord nød den ære at sidde som glad vært mod sin vilje, og at blive medhjælper ved bedrifter som han inderlig gerne vilde have undværet. Og fra stenen på Hvamm går tanken let til det kunstige hus som Vølsung rejste rundt om en eg, sådan at træets stamme dannede husets ryggrad, mens løvværket skyggede over salen. Måske er den hal al-

drig bleven bygget uden for digtningen, måske har den ligget et ganske andet sted i verden end der hvor Vølsunger og deres åndsfrænder færdedes, — i hvert fald lader den sig jo ikke føre ind i den jordiske virkelighed ved gisninger og beregninger som går i bredde- og længdegrader. Men lige så vist er huset åndeligt grundfæstet i de folks tanker der fortalte om det; man forstod hvad denne »barnestok« betød som dannede husets kærne, hvorfor det netop var fra den Vølsungernes ættevåben var kommet: der var det den enøjede gubbe huggede sværdet fast, og der sad det til Sigmund prøvede sin styrke, rykkede det ud og åbnede skæbnen.

De hellige skikke peger endnu videre; den tro man satte til klenodierne, havde også et formål uden for huset. Man udviste en sten, en fos, en eng, et fjæld som det helligste af alt helligt, det egentlige kildespring hvorfra al lykke, al ære, al fred flød ud for at gennempulsere frænderne. Torolfs æt havde sit åndelige hjemsted i det fjæld der lå oven for gården, — Helgefjæld blev naturligt dets navn. En af Torolfs samtidige, landnamsmanden Torir Snepil, boede på Lund, og han »dyrkede lunden«, en anden, Lodin, tilegnede sig Flatødalen op til Gunnstenene, og han dyrkede klipperne der; Hrolf boede på Fors, hans søn Torsten dyrkede fossen, og i den blev alle lævninger kastede.

Helgefjæld var hegnet ud fra dagliglivet ved en hellig stilhed: intet, hverken dyr eller mennesker, måtte omkommes der, blod ikke flyde, urenlighed ikke plette. Men stedet var ikke blot det ukrænkelige, — der hentedes lykken. Når det gjaldt om at finde den rette afgørelse i en vanskelig sag, forlagde man drøftelsen ud til helligstedet og lod visdommen råde igennem sig. Snorre Gode, hvis »kolde«, nøgterne råd der gik ry af, vidste, at planer der lagdes på Helgefjæld — han var jo herre på Torolfs gård — havde mere udsigt til at lykkes end alle

andre. Fra fossen kom indskydelse til den forspå Torsten Raudnef, så at han altid om efteråret kunde se hvilke kreaturer der ikke vilde overleve vinteren, og derfor skulde vælges til slagting. Denne hellighedens kraft er den samme som Tacitus har hørt tale om hos Sydgermanerne: i Hermundurernes land lå en saltkilde, hvor guderne var at finde, og hvor mennesker fik deres begæringer opfyldt. Han ved også, at Bataverne samlede sig i en hellig lund for at lægge planer op mod Romerne, og hvis stævnet, hvad der ikke er utroligt, har fundet sted i selve helligheden, må mødepladsen være valgt af samme grund som fik Snorre Gode til at gå op på Helgefjæld.

På Fositeland, en ø »som ligger midt imellem Danerne og Friserne«, traf missionæren Willibrord en hellighed. En lykkelig hånd har bevaret os beretningen om hans oplevelser på øen i det par dage han blev opholdt der, og af den rent udvortes beskrivelse som de kristne iagttagere kunde give, træder tydeligt de samme to træk frem: velsignelsen i den kilde som var i lunden — ti der hentede indbyggerne deres vand — og den hellighedens alvor og ro som prægede lykkens hvilested. Dyrene gik og græssede i hellig urørlighed, alt hvad der fandtes inden for grænsen lå i uforandret stilling, mens folk kom og folk gik; menneskene bevægede sig under tavshed hen mod kilden i midten, øste vand, og bevægede sig tavse ud. Hvad indbyggerne tænkte om stedets magt til uden menneskelig tilhjælp at hævde sin hellighed overfor den der vanagtede det, får vi også at vide; ti da missionærerne trampede derind med ostentativ ligegyldighed, slagtede dyrene og døbte i kilden, ventede de indfødte at overtræderne vilde miste forstanden eller finde en pludselig død. Fositelændingenens håb blev denne gang skuffet, simpelt hen fordi de kristnes lykke var for stærk til at den gamle hellighed kunde bide på den; der skulde endogså snart komme en tid,

da Kristenguden ikke nøjedes med at trodse, men på endnu mere strålende vis kundgjorde sin overlegne magt ved at gøre sig nidkærligheden underdanig. Adam af Bremen fortæller om en ø, Farria, hvor de kristne eneboere førte et saligt liv, uberørte af tidens stormfuldhed: ikke blot beholdt de deres timelige med fred, men de modtog endog besøg af sørøvere, der i dybeste ærbødighed ofrede dem tiende af alle røverkoster. Selvfølgelig var det Gud og gode helgene der værgede landet og berøvede tankeløse vikinger skibslukke og sværdlykke, så at de snarligen omkom på havet eller faldt i kamp, når de havde forgrebet sig på øen med det mindste lille strandhug; men man forringer vel næppe de højes ære ved at antage at de havde vristet stedet fra djævlene, eller påpege at det jo netop var de gamle heden-guders egen lykke de her vendte mod dem selv.

Vi aner at ætten på afgørende vendepunkter, når det kom an på at få lykken til at flyde ind i frænderne og med kraft vedkende sig en nybegyndelse i deres liv, gik gangen til fjældet eller kilden og optog velsignelse i sig. Tord Gellir, Auds sønnesøn, blev ledet op i den høj som var Hvammsmændenes hellige midte, førend han tog sin høvdingeanseelse i besiddelse. Den gamle formel hvori hensigten med et sådant besøg udtrykkes, at »hente heill«, er senere knyttet til ægteparrets gang til kirken efter brylluppet og i den forbindelse bevaret til vore dage. Nu kan der ikke fra ordets ælde drages nogen slutning om skikkens udspring, og det nordiske kirkebesøg må vi smukt lade stå som den kristne sædvane det er; men det mere som skal til for at godtgøre en afstamning fra hedenskabet, synes at findes i Ditmarsken. Der gælder besøget ikke kirken, men kirkegården, og der er det bruden som af sine svigerinder ledes op på det hellige sted, — som om hun kunde trænge til at gøres

fortrolig med midtpunktet i det hjem, den æt, hun fra den dag af skal tilhøre.

Om de højeste ætters helligdomme får man desværre så lidt at vide, — vi vilde nok høre mere end dette bare faktum, at konger hist og her stod på stene og blev hyldede, ti en sådan kampesten kan være både det ene og det andet. Sagn og halv-sagn ved at berette om kongens sæde på højen, og lader ham betegnende nok ynde denne plads, når der er vigtige begivenheder i gære. En af disse fortællinger, der vel snarere må kaldes historie end sagn, står frem foran de øvrige ved sin utvetydige bevidnelse af at en forandring i kongeligheden måtte gøres følelig for selve stedet. På Harald Hårfagres tid, da højhedens sæder ravede under de små landshøvdinge, sad der to brødre som konger oppe i Naumedalen; ingen af dem troede sig til at sætte hårdt mod sejrfareren der sydfra, og de valgte hver sit råd. Den ene lod bygge sin egen gravhøj, og gik levende til hvile deri; den anden lod sætte kongehøjsæde på den høj hvor kongen plejede at sidde, og væltede sig ud af kongelykken ned på det lavere sæde, hvor jarler plejede at have deres plads, og derpå drog han til kongen som jarl for at tilbyde sin tjeneste.

I det hellige sted, lykkefondet, var frændernes liv forborgent, og medens de i levende live mest sås og mest virkede uden for helligdommen, gik de efter døden ind og smæltede sammen med lykken. Landnamsmanden Krakú-Hreidar valgte Mælifjæld til opholdssted efter sin hedengang, Seltorir og hans hedenske frænder døde ind i Torisbjørg, Torolf agtede også at ende i Helgefjæld med alle sine frænder. Den bakke som Aud havde valgt til sit andagtssted, kristen kvinde som hun var, beholdt for hendes hedenske efterkommere sin betydning som gårdens helligdom, og de bestemte højen til deres hjemsted efter

døden. Vi ved at de døde måtte bevare deres personlighed, eller personlighedskraft, og vi husker, at da Torsten Torskebid samledes med sine fædre i Helgefjæld, var det ikke ånd der kom til ånd, eller en ånd der viftedes ind til en immateriel åndeskare; forsamlingens livskraftighed gjorde et stærkt indtryk på den hyrde der var vidne til genforeningen. Men vi behøver jo blot ud fra det vi véd, at betragte deres personlighed i forhold til det liv der inspirerede dem, og vi forstår at de hedengangne ikke des mindre hvilede som potens i stenen. De døde var nærmere end de levende ved at have deres tyngdepunkt i den upersonlige tilværelse, og derfor gik de i højere grad op i lykkeskatten og lykkefondet. De var med i alt samkvæm mellem gården og stedet. Madfælliget strakte sig også til dem, og måske er det gammel germansk skik at bære hjemmets føde ud til helligdommen, for at styrke forfædrene i liv og fred. Men omsorgen fra de levendes side er som alt madfællig og al madnydelse for nutidsfjærn i sin art, til at den kan beskrives som en maden af ånderne. Når Torsten lod alle lævninger fra bordet kaste i fossen, var hans handling tillige dikteret af ærefrygt for madlykken, ti intet af det der er hellighed i, tør forkømmes; det hellige går ind til det hellige, og deri er hensynet til de stærke og det stærke forenet.

Om det stedlige forhold mellem magtens sæde og dødningsenes legemlige opholdssted giver kilderne os næppe fyldestgørende underretning. Så meget er troligt, at begravelsespladsen som regel var forbunden med helligdommen, hvad enten de to stødte op til hinanden eller faldt sammen. Spændingen ved denne uvished om enkeltheder falder imidlertid helt bort, så snart vi ser problemet under de gamle tankers synspunkt; da var de to sjæleligt eet, hvor de end lå, på samme måde som dødningsen og hans lykke, som de forskellige klenodier, som

hver frænde, det være sig af menneskeæt, af dyr eller planter, var identisk med alle individer af sin art inden for Midgård. Højen kaldtes *vé*, vi'stedet, med samme navn som udtrykte ærefrygten for de guddommelige steder, fordi den var af samme natur, og havde samme forhold til den kreds mennesker der døde ind i den. At hver æt holdt sine døde for sig, det behøver vi ikke at belæres om af den sejghed hvormed vanen hævdede sig ned i tiderne, så at kirkegårdene gjordes til topografiske afbilleder af bygden. Og lovens strænge helligelse af ættens krav på at beholde sine døde med fred udspringer fra først af i noget dybere end den blotte sky for at såre de levendes følelser. Når den søn som mente sig forurettet af sin broder, satte sig på sin faders høj og derfra krævede arv og skifte, da har han ikke valgt stedet på grund af dets vide udsigt; pladsen skulde indgyde hans krav myndighed og retskraft, hans faders ånd — lykke — skulde tale igennem ham. En egen retsfynd — af lignende beskaffenhed — er der også i den hævdvundne formel at opregne sine forfædre tilbage til høj, f. ex. når det gjaldt om uafbrudt besiddelse af omstridt land; endepunktet indeholdt bevisende kraft — beviskraft, i gammel tankegang.

I højsædet, i lunden og på fjældet står vi ansigt til ansigt med en magt som aldrig før synes at have trængt sig på os: helligheden; i virkeligheden har vi sporet dens indflydelse for hvert skridt. Den er lykken efter en ny art, under et nyt attribut, og det dens mægtigste. Sammenhængen ligger i navnet, ti hellig og held har slægtskab med hinanden i roden. Fra formens side set nedstammer det ene fra det andet: hellig (*heilagr*) er det som held (*heill*) bor i; men i det formelle forhold ligger ikke angivet at adjektivets begreb skulde være senere end sub-

stantivets. Vi kommer det åndelige slægtskab nærmest ved at se dem begge som sproglige udslag af den grundtanke hvori Germanerkulturen en gang havde samlet livets inderste hemmelighed til en sum; held er menneskelighed, og hellig er menneskelig, i disse ords fordringsfuldeste betydning.

Hellighed er det juridiske udtryk for ukrænkelighed, for mandens ret til at påkalde loven som sin forbundsfælle. Han er hellig så længe han ikke har givet sig nogen blottelse overfor en modstander; falder han hellig, da rejser hans mandsværdi sig og omspinder — uhelger — gerningsmanden; falder han uhellig, da er det fordi han har udfordret skæbnen, og han skylder sig selv døden.

Det mærke der skiller mennesket ud fra det afhængige individ der ikke kan handle selvstændigt, er da netop mandhelgen. Hvis en fribåren er kommen i trældom og hans frænder vil løse ham ud, skal de først »lægge mandhelg på ham« og tilbyde løsepenge, og efter det har han fri mands ret til fuld bod for ethvert overgreb. Viser frænderne sig efterladne, så at ejeren forgæves sidder og venter på indløsningen, da tør han ikke gøre noget ved sin træl, førend han har været på tinge og fået mandhelgen taget af ham.

Denne juridiske hellighed beror ikke på en samfundspagt, der een gang for alle har vedtaget at uskyld skal være urørlig; som alle retslige værdier er den grundlagt i en oplevelse. Den stærke lykke, den der er hel og uden lyde, er det som befæster manden i ukrænkelighed, og på den anden side indeholder helligheden en fordring: lykken tør ikke tåle nogen lyde; om denne kommer indefra eller udefra, i form af selvforgribelse eller i form af krænkelse, kan i det højeste gøre en gradsforskel. Det er samme ånd som inspirerer den hellige mand og det hellige sted. Når vi ser helligdommen svøbe sig om en flygtning, me-

dens hans forfølgere står udenfor, rådvilde eller i det højeste beslattede på at afvente det øjeblik da han bliver nødt til at liste sig fra tilflugtsstedet, tænker vi først og fremmest med beundring på den magt der således kan tæmme ophidsede gemytter til ærefrygt eller endog angst. Men i virkeligheden har forfølgerne bedre grund til at lade ham i fred derinde. Det er ikke blot stedets ukrænkelighed, men også dets retfærdighed som har meddelt sig til den der trykker sig ind i freden; lykke er ret så vel som magt, og dens myndling er den overlegne i alle måder. Det var ingeniørlig mytologisk egensindighed der fik guderne til at fare med snedig læmpe overfor den Fenrisulv som de havde ladet vokse sig stor inden for deres egne hellige grunde. Da de havde listet hin berømte lænke på ham, for den dyre pris at Tyr mistede sin arm, bandt de ham forsvarligt til jordens indvolde — og gik til deres sale med bevidstheden om at fjenden stod og ventede på den stund da lænken skulde bryde, og Tyr komme til at mærke sin eenhændethed. De vidste, at de i Ulven opfostrede deres egen ulykke, men stedets hellighed var over dem, og den sikrede ham livet. — Men lykkens fylde må da blive en tilintetgørende dom over den der ikke er i stand til at indoptage velsignelsen; hvis en niding, i hvem livstråden højtideligt er overhugget, trykker sig ind i helligdommen, kommer han til at besmitte hamingjaen ved berøringen, og når lykken er sund og stærk, skyder den ham fra sig. Det nyttede ikke Glum noget at han forsøgte trods, efter at hans søn Vigfus var dømt i retsforamlingen og erklæret fredløs. »Freyr undte ham ikke at være der på gården på grund af dens store hellighed«, hedder det i sagaen. Freden bed ikke på Vigfus længer.

Helligheden er selve livskærnen i mennesket, den der indpodedes på den egentlige fødselsdag, og derfor er helgelse netop

udtrykket for faderens anerkendelse af et »uægte« barn, når han reelt tager det ind i ætten. Hellighed er i klenodierne, i følge den poetiske sprogbrug der ser til det inderste, og nævner tingene efter deres rette væsen uden hensyn til individuelle mærkværdigheder. Helligheden er hjærtet i ejendomsretten. Den særlige udvælgelse som blev lunde og fjælde til del, og den indoptagelse som gjorde jorden til mandens timelige hjemsted, er to grader af samme akt; fra Helgefjæld, eller hvad nu midtpunktet hed, bredte sig uden brud, blot i svagere og svagere grad, helgen ud til landets yderste grænse som den sjæl der holdt sammen på ejendelene og bandt dem til menneskene, bandt dem sådan, at det blod der af en ukendt gerningsmand blev udgydt på landet, kom over ejermandens hoved og gjorde ham til manddraber. Det første nybyggeren foretog var at »hellige« sig landet; Torolf, præstehøvdingen, helligede Tor sit landnam på samme måde som han helligede Tor et tempel. En anden hellig høvding, Torhad Gamle fra Trondhjem, lagde Mærihelgen på sit ny land; den hellighed som havde været sjælen i Mæri i Trondhjemsfjorden, havde han draget ud af stedet og medført i mulden og støtterne, og den indgød han nu hele egnen omkring Stødvarfjord. Man kan også kalde nybyggerens handling for »egnelse«; hvis dette ord griber sagen an fra den rent sociale side, må det nødvendigvis også indeholde den religiøse udvælgelse, så at det uden nogen slubren passer på den højere vielse hvormed man lagde sidste hånd på sit tempel og »egnede« det til guden.

Ikke alle nybyggere var store høvdinger, der sad med pragtfulde templer på deres land eller havde råd til at holde sig med et helt fjæld til vi'sted, men alle havde de deres hellighed at plante ud på marken, en lykke af samme art som Torolfs og Torhads, blot svagere i kraft. Forskellen viser sig

da på jorden. »Halv mandsværd skal den frigivne have om han kommer på jarls jord, hel og fuld om han kommer på kongens,« lyder et gammelt udsagn, der på en ubegribelig måde har forvildet sig ind i Grågåsen, og ordvalget i denne bestemmelse giver sig selv som udsprunget af det der oprindelig var afgørende for bedømmelsen af den som erhvervede sig mandsret: hvad det var for jord der bar ham og besjælede ham. Når det hedder om kongesønnen, at han fødtes på »den hellige grund«, kan vi se virkningen på ham selv — ingen andre steder under solen fødes der sådanne mænd —, og vi kan gætte os til at jordens hellighedsfylde har stillet strænge krav til indbyggerne; den jævne bondegård var næppe så ømfindelig som Glums, der skød al fredløshed fra sig som en pest, eller som Torhads, på hvis marker overhovedet intet måtte omkommes uden kvæg der udtoges til slagting. Ved en sådan massevis omflytning som den der fandt sted da slægter fra de forskellige egne i Norge slog sig ned side om side langs kysten på Island, måtte der finde mangan forrykkelse sted i den gamle selvurdering. Torolfs efterkommere fandt det, nu da de rystedes sammen med selvbevidste ætter fra fremmede egne, vanskeligt at hævde den anseelse som Torolf havde nydt i det gamle land, hvor ærefrygten havde vokset århundreders stille vækst; og trodsen hos naboerne finder naturligt ud i denne form: »Skal de holde deres jorder helligere end andre jorder omkring Bredefjord?«

Hellere end at bryde ud af de gamle tanker og søge formidlingen med vor egen forståelse ved en sammenligning af fordem og nu, må vi blive inden for hamingjaen, og lade den udfolde sig for os. Fra centrum breder mandhelgen sig ud i huset, fylder det med sin luft, og gennemtrænger menneskene med sin kraft, så at de inden døre er andre væsener end ude i livet. Vi kan mærke helgen på »hjemfreden«, den høje grad

af ukrænkelighed som lovene tilkender manden i hans egen bolig. Den der forfølger ham inden for døren, og krænker ham på bænken og ved ilden, har tilføjet ham et større sår end den der skader ham på alfarvej, — han har hugget i hans lykke hvor den er tykkest og bløder voldsomst, og hans gerning er nidingsværk. I dansk lov udtrykkes det forkastelige i brud på hjemfreden derved at det sættes i klasse med drab efter indgået forlig. I svensk ret er synspunktet så konsekvent gennemført, at bedømmelsen af et drab som er foregået i tunporten, gøres afhængig af ligets stilling; ligger den angribende part fældet med fødderne inde i tunet og hovedet uden for gærdet, da skylder han sig selv døden; falder han omvendt, skal han bødes, ti »hovedet faldt derfra hvor fødderne stod«. Tyske love kan skille drabet i hjemfred ud som nidingsværk ved at sætte dødsstraf på det, og udelukke boden, som kunde sone almindeligt manddrab.

I grunden var manden lige så hellig i en andens hus; den som forgreb sig på ham dér, krænkede tredie æts ære og helg, og vilde ved handlingen skabe sig to uforsonlige fjender for een. Så massiv er freden indendørs, at den fældedes helg ikke led noget afbræk fordi han selv havde udfordret hævn; hvis den forfulgte ikke var besmittet af store nidingsværk, måtte modstanderen iagttage visse formaliteter førend han kunde fjærne ham eller »tage hus på ham«. Først en fredløshedslysning berøvede ham retten til ethvert fristed; helligheden skulde tages ud af ham, så blev han kraftløs, og faldt fra stammen, så at man kunde tage ham hvor som helst.

I de medlemmer af ætten som stedse dvælede inde i lykkens snævrreste kreds, var hellighedens magt stærkest. Kvinder var i den grad fyldte med fred, at en forgribelse på dem ikke betød ærekrænkelse, men æreattentat, som vi ved af den særlige

omhu hvormed deres urørlighed omgærdes i retsbestemmelserne; og lovenes stærke fordømmelse får sin bedste kommentar ved den uovervindelige sky som Nordboerne havde for overilelsessynder i dette stykke. Midt i denne ansvarsfyldte verden stod kvinden og tog mål af sine naboer, som om et ord aldrig havde slået sin herre på hals, og hun kendte sin magt, når hun frit klædte sin mening om en mands værd eller uværd i ord som ikke skjulte noget. Den der kommer ud for en kvindes tunge og føler ordene hagle ned over sig, til alle dyder bliver løse i ham, griber aldrig til at standse en sådan uheldsvanger »påsigens« med samme midler som han uvilkårlig vilde anvende overfor en mandlig ordkæmpe, eller om han glemmer sig så meget at han løfter armen, har han forhåbentlig en god ven ved siden, der kan hindre ham i at begå den »ulykke«. Og dog er grunden til langmodigheden visselig ikke, at den ramte sætter kvindeudsagnet under mandsordet i kraft; tværtimod, han går sin vej med sær uhygge i sjælen, ti der er dobbelt brod i kvindeord som i kvinderåd, de kommer direkte fra »magterne«.

Kvinden røber også i sin virksomhed, at hun har en stærkere føling med lykken end manden under naturlige forhold kan opretholde. Disse anelser, denne usvigelige forudfølelse af kommende ting, som fødes ved en opboblen af selve lykken fra sjælsdybet, er stærkest i hende. En snild mand overhørte ikke hvad hustruen lagde til i en alvorlig sag; fra sagaerne ved vi hvor tungt hendes råd faldt i mændenes overvejelser; og end mere lydhør vendte manden sig, når klangen i ordene sagde ham at hun spæede. Derfor er seersken bleven en historisk figur i Germanernes fortid. Tacitus kendte hende, jomfruen af Bructerernes folk, som med råd og spådomme ledede sine stammefrænders krigstog mod Romerne, og modtog deres yp-

perste bytte til hædersskænk. Næsten guddommelig kalder han hende, hellig i sin utilnærmelighed, og han har sammenfattet sit almindelige indtryk af kvindens stilling i de ubestridelige ord, at Germanerne i hende »ser noget helligt og fremskuende«. Allerede længe før Tacitus's tid havde hans landsmænd med gysen set gamle kvinder færdes, barfodede og hvidklædte, i Cimbrernes hær, forrettende profetisk tjeneste ved at tage varsler af krigsfangernes ofring.

Den fulde hellighed krævede mange hensyn og megen omsigt. Jo større lykke man havde samlet i sig, des større kraft i bevægelserne, men også des større fare ved et fejltrin. Kvinderne hørte til i hjemhelgen — inden stok —, de skulde ikke bære lykken i lerkar ude i livet, der udkrævedes ikke af dem en sådan lynsnar tilpasning efter øjeblikket, som kunde få en mand til at glemme den forsigtighed der skyldtes helligheden. Mændene derimod levede på grænsen udad, og for at kunne bevæge sig med lethed i de daglige gøremål uden for huset måtte de afføre sig noget af lykken, og vælge en mere opkiltret udrustning. Derfor begynder manddommen med en frigørelse, hvorved den unge løses ud af fredens uhindrede lydighed og rykkes ned til en ringere mandhelg.

Der var to muligheder i behandlingen af børnene: de kunde enten barndommen igennem holdes uden for hamingjaen, som en slags menneskeæmner, — så måtte de, hvad livsprincip, og vel også hvad livsvilkår betræffer, komme til at stå i linje med trællene, så at først mandsvielsen skænkede dem sjæl; eller de kunde lukkes helt inde i helligheden, og gemmes der til manddommen åbnede sig for dem. Vi tør ikke sige at alle Germaner valgte den sidste fremgangsmåde, men mange af dem gjorde det. Den unges overgang fra at være et overvejende uselvstændigt gran i lykken til at blive dens selvbevidste handler og

hævder, betegnes ved klipningen; indtil den dag da han blev optaget i mændenes kred, bar han det samme lange hår som kvinderne, de lokker der kendetegnede ham som hellig og som ukrænkelig i højeste forstand; fra den dag af bekræftede han sit udsagn på mandevis, ved at gribe om æren i våbnet, medens kvinderne, der hele livet igennem bar lykken koncentreret i deres lange lokker, svor med hånden om hårflætningen. Hvad det var der skete med drengen, har hans åndsfrænder noksom antydte ved deres ærefrygt for alt hvad der hed hårfagerhed. De satte en straf på dens hoved der afskar ynglingens eller — hvad der var endnu værre — pigens lokker uden frænders vilje. En moder som Gudrun, der har oplevet at hendes datter blev trådt under hestehove, sidder og vander sig ved tanken på det hår der blev trampet i støvet. »Det var mig den hårdeste af mine sorger, da Svanhilds lyse hår blev trådt under hestefod,« lyder hendes klage. Man brugte »lokket« som en officiel titel, der til umiskendelighed adskilte herskeren fra alle andre dødelige, og man var rede til i den kongelige hårfylde at anerkende en højere magt. Så ømfintlig var kongeligheden, at en frankisk fyrste aldrig måtte lade sig klippe; i følge en samtidig skildring, der åbenbart beror på selvsyn, bar han lokkerne skilte i midten og udslagne over skuldrene. Kom der ragekniv på hans hoved, blev han som den øvrige plebs, for at bruge Childeberts ord da han antydede hvordan man kunde få et ubekvemt kongsæmne sat uden for alle tanker på højhed; efter Chlodomers død mente nemlig hans brødre, Childebert og Chlotachar, at verden langt fra var for stor til to, og at deres moders omsorg for sin søns smådreng ikkun tjente til at holde en mulighed åben som helst burde lukkes. De fik drengene i deres magt, og sendte dronningen et sværd og en saks for at hun kunde se på dem, og selv afgøre hvilket redskab der skulde bruges på drengene.

»Hellere vil jeg se dem døde end klippede,« skreg hun, »når de ikke skal på tronen.«

Det er sjælefylden som forener ynglingen og kvinden og den største lykkemand, der hele livet igennem, i hvert fald fra den stund han bliver ættens høvding, bevarer helgens inderlighed. Det underlige udstyr der særtegnede Nahanarvalernes præster har Tacitus, vistnok med en anden berettigelse end han selv vidste af, opfattet som en kvindelig prydelser; han siger at tempelforstanderen var en præst i kvindedragt, og vi tør tro at den hellige mand, når han tjente for alteret, har båret lokkerne udslagne og således hyllet sig i hellighedens kraft. Hvad det betød at kvinderne løste håret kan vi også nok få at vide, når vi vil nedlade os til at søge vor kundskab hos heksene: Svenskerne var strængt efter fruentimmer der føjtede løshårede om, mens godtfolk lå i deres senge.

Klipningen må da have været et virkeligt indgreb af en eller anden art i helligheden. Man skar et stykke bort af drengen. Så vidt vi forstår lod man altid en fremmed udføre operationen, i hvert fald en der ikke hørte til ynglingens nærmeste helgfrænder, og grunden har vel ikke været nogen anden end ættens naturlige sky for at klippe ind i lykken, selv om søndringen var nok så nødvendig. På den anden side måtte man være fuldt forvisset om den tilkaldtes »hele hu«, førend man tilstedte ham at udføre så betydningsfuld en handling som afhelgelsen; og som en følge af den nære berøring skabtes der en gensidig fredsforpligtelse, så at klipperen blev den unges fosterfader og gav ham gaver. Utvivlsomt er lejligheden til at bede en anset mand stå fadder til sønnen mangfoldig udnyttet som mulighed til et forbund og styrkelse både for den unge og for hans frænder, og klipningen blev i de høje herskerhuse til en statsaktion, der var vigtig nok til at foreviges af historien.

Paulus Diaconus fortæller, at Frankerkongen Karl sendte sin søn Pipin til Liutprand, for at denne efter skik og brug skulde tage hans hår. Idet han afskar hans hovedhår, blev han hans fader, skænkede ham kongelige gaver og lod ham drage tilbage.

Men selv om man til daglig brug gik i opkiltret frihed, stod den mulighed altid åben for manden at iklæde sig den stærke hellighed. Brudgommen der steg på stenen i Tord Gellirs hal, og flygtningen der søgte ly i helligdommen, viser os Germaneren som han hæver sig op til overmenneskelighed. Når han står på det hellige sted, er både han selv og alt hvad der udgår fra ham, stærkere end sædvanlig; op af kilden trænger sig sjæl, pressende sig ud i hans ord, fyldende dem op til den yderste krog, så at de falder fra munden med vægt og klang. Ordene er hele — sande som vi siger, blot at sandhed i den gamle virkelighed er noget aktivt: de har magt. Man stiger på stok når man udtaler et løfte om at folk skal høre fra en i fremtiden, og ens inderste liv er i udråbet, ja mere end det, hele frændemagten besjæler det. Da er ingen tilbagekaldelse mulig; det vil sige at ordet går fremad og baner vejen for gerningen, men også at det river udsigeren med sig, fordi det og dermed hans hamingja går tabt, om det får lov til at sidde forladt ude i verden.

En lignende forvandling — ikke så gennemgribende i kraft, men identisk i art — sker med manden i det øjeblik han omfatter klenodiet, sværdet eller spydet eller ringen, og »styrker« sine ord: da bruser der ind i ham en ære og en lykke der slår alt ned foran sig: overbevisende andre, overvældende den modstander, der har anfægtet hans mandsværd, men også bindende ham selv, ved at lænke ham og hans til en virkelighed som han må stå ved eller gå under med. Hans ord bliver en besjælet værdi, noget man kan tage og holde fast på, noget

som lader sig bruge, og noget som kan bide. Idet han sværger, gælder han mere for dommen, fordi han i eminent grad er sig selv.

Endnu i den kristne form kender adskillige af de germanske love eden med »væbnet højre«, eller eden på hellige våben — hvor ordet hellig sikkert er en eftersnak fra gamle dage; og denne sværgegestus var noget der let faldt udlændingene i øjnene. De dannede Sydboer fortæller hinanden om disse barbarer, Kvaderne, der svor ved deres sværd som de anså for guder; og da Tyskerne blev civiliserede nok dertil, skrev også de etnografiske notitser om det land nordpå, hvor folk havde for skik at sværge på våben. Naturligt nok klumpede oplevelsen af de fremmede snurrigheder sig sammen om den gestus der for iagttageren var symbolet på den højeste troværdighed, og de udenforstående vilde vel næppe blive vær, at eden hos barbarerne ikke var en isoleret form for samvittighedsopgør. Den fortøner sig jævnt over i mere dagligdags sigen for sand, og det kommer ud på eet, om man fra et udvortes standpunkt siger, at Germanernes sværge blot var en stærk tale, eller man udtrykker sig således, at de svor sig igennem livet fra dag til dag. Alle vegne hvor der kræves et bestemt udsagn, finder klenodiet sin plads i hånden. Den Franker der havde noget at fordre af sin næste, og følte at han for at opnå sin ret måtte interessere stærkere i sin sag, han gik frem for »greven«, den kongelige landshøvding, omfattede »staven« og opfordrede ham som lovens håndhæver til at gøre sin skyldighed og tage hånd i hanke med den efterladne medborger: »jeg sætter mig selv og alt hvad jeg har, ind på at du rolig kan foretage udpantning.« Og denne ceremoni er blot en tillæmpning under ny forhold af ordets gamle magt til at bevæge verden. Førend samfundsordenen blev sat i varetægt hos konge-

lige embedsmænd, er Frankeren gået til tings og har knyttet hånden om staven eller spydet for at lade sit ord runge ud over retsforsamlingen med den både begrundende og tvingende magt der måtte sætte alle vedkommende i rørelse, og gøre tilværelsen usikker for den angrebne, indtil han havde slået det ned med sit værn.

Også Svenskerne fæstede deres aftaler »med skaft«. Den der handlede, og med ham alle »vidner« — som de senere bliver — greb om spydstagen, og styrkede således det ord som formanden udtalte, så at købsformlen fik magt både over dem selv og over alle andre, og blev en betryggelse for modtageren på at han fik »helt« køb.

Den mand der havde lagt sværdet fra sig, var en anden end den der før et øjeblik siden stod med det i hånden, — han var som en løsnat bue. Ligeså gjorde det en forskel om man endnu havde foden på stedet, eller man havde genvundet sit jordiske fæste; men helt den samme som før blev man næppe i samme øjeblik foden slap det hellige eller trådte ned fra højsædet; der gik vel nogen tid hen, før man var som en af de andre. Ikke altid ønskede man at blive sin mandhelg kvit så snart, tværtimod kunde man med flid befæste helligheden i sig. I kritiske tidsrum, når det gjaldt at spænde lykken til dens yderste ævner, kunde man afføre sig alt dagligdags væsen for udelukkende at leve som lykkens indviiede. Der er forud for hærens udtog gået visse, os ukendte ceremonier, som forvandlede krigerne til en hellig skare, og virkningen af indvielsen lægger sig for dagen i den fred som knyttede dem sammen til et hele af samme massivitet som frændefælliget. Brud på solidariteten var da højeste nidingsværk, og landet lå hen i højtidsbunden stilhed, — for senere tider gælder også den lov, at al rettergang hviler medens hæren er ude. Tacitus ved, at når

guderne var i lejren, gled domsmagten ud af krigsførerens hånd og over i »præsternes« — de højhellige tempelhøvdingers —, et tegn på at krigerne var undergivet den højeste »renhed«. Samme indvielse betegnes ved hårets uforstyrrede vækst. Efter et stort nederlag som Sachserne havde lidt mod Suaverne, svor de en dyr ed på ikke at klippe hår eller skæg, førend skammen var hævnnet; de helligede sig og styrkede sig til den store opgave, som Civilis da han svor død over de romerske legioner, og som Harald Hårfagre da erobningsplanerne havde besat ham.

Blandt de stridbare Chatter gennemgik det unge mandskab en hellig ungdomstid som krigere, hvor ingen ragekniv kom på deres hoved; for størstedelen af disse ynglinge var det første drab indledningen til et roligere levned, men mange satte en ære i at forlænge det stærke og fordringsfulde liv som krigsbellige, lige til de var så gamle at kræfterne svigtede. Lignende krigerlag fandtes så vide der levede Germaner, og i de traditionelle Jomsvikingelove er der lævnet en afgang af krigerhelgens strænge etik. Grundstammen i »loven« var hærfreden; personlige forbindelser og personlig forkærlighed gjaldt intet overfor loyaliteten mod laget; selv frændskab og dets forpligtelser var opløst; alle spørgsmål blev henskudt til hærlederens afgørelse; byttet var fælles. Enheden i helg var afsondring fra omverdenen, og især fra det normale hverdagsliv, hvor der arbejdes og avles børn: krigerne måtte ikke sove uden for lejren, og intet have med kvinder at gøre.

Iblandt Eddasangene er der bevaret et digt der kan kaldes krigerhelgens epos, Hamdismál, men desværre er den gamle tanke glippet for digteren — hvis det da ikke er den mangelfulde overlevering som står i vejen for klarhed; de prosaiske genfortællinger af indholdet hjælper os ikke videre på vejen, da senere sagamænd åbenbart har mistet fortroligheden med en

forældet krigsteknik. Så meget ved vi, at da Gudrun sender sine sønner ud for at hævne deres søster, helliger hun dem i usårlige brynjer og giver dem ubrydelige bud at holde. Med uimodståelig kraft trænger de »kamphellige« mænd ind i Jørmunreks sal, hugger ham trods hirdens modstand, til han ligger som en uformelig klump uden hænder og fødder; men buddene havde de brudt, og derfor sank de sejrlose, Sørle ved salens gavl, Hamdir ved husets bageste væg. Ulykken kom over dem i det øjeblik da Hamdir i sin hoveren glemte sin moders råd, at tie under kampen; så fik Jørmunrek hu og mæle, så at han kunde bede sine mænd prøve hvad sten mægtede på dem der ikke gav sig for jærn. Dog må ulykken være begyndt før, måske dengang de to på vejen til Jørmunrek traf deres broder Erp og slog ham ihjel i ordstrid; men selve drabet var vel ikke deres eneste forbrydelse. Hvordan fik Jørmunrek det gode råd at kalde sten til hjælp? Odin, siger naturligvis de sagamænd der en gang har fået øje for denne guds kommen og gåen hvor folk kæmper; det oprindelige sagn har sagt noget andet, sådant noget som at de to brødre selv havde udfordret sten til fjendskab; førend de nåede til kongsgården, havde de på en eller anden måde krænket deres venskab med steningjaen, som moderen rimeligvis havde vundet for dem samtidig med at hun gjorde deres brynjer ramme. Men hvori forblindelsen bestod, om det var Erps blod som flød på sten, eller en handling vi slet ikke kender — det forbliver en hemmelighed til dagens ende.

Også når mennesker slog sig sammen til fredelig idræt, til jagt eller fiskeri, har de påkaldt lykken og stillet sig under dens uindskrænkede herredømme. Strid på fiskepladsen gjorde al møje forgæves, hedder det, og så kan vi vide, at viljen til at undgå fejlslag har givet sig andre udtryk end blot en from

sindsstemning. Derfor var skibslaget helligt og skibet en åndelig genpart af huset, — her finder vi den dybe sammenhæng i digterens tanker, når han kalder boligen for arnens skib. Stavnsprydelserne havde højsædeskraft i sig; skibssiden gjorde sværgerens ord hele og fulde lige så godt som spydet og skjoldet; opholdet på eller ved skibet gav manden hjemfredsværdi.

Under de høje styrke- og fornyelsestider i ættens liv måtte helligheden tykne i huset og omklamre alle med hele sin styrke. Hjemfreden blev festfred, ukrænkeligheden steg til uantastelighed. Overfor et drab begået under offertid, bryllupstid eller gravøl gjaldt intet »det angrrer mig«; gerningsmanden var og blev niding, varg i viet. Da var helligheden så tæt, at den endog kunde trænge ind i trællene og meddele dem liv af menneskeliv, som svenske love giver til kende ved at bestemme fuld mandebod for deres drab under et af de store gæstebud. Da får ordet hellig sin festligste, men også sin strængeste klang, som når svenske love taler med ærværdig vægt om de hellige brudefolk og om de hellige sæder som de fylder.

Med festfreden, hjemhelgens fuldkommengørelse, er vi indførte i den stilhed som rådede i det helligste af huse, hvor intet våben måtte bringes over tærskelen. Så langt som til det punkt hvor tempeldøren åbner sig, er lykken forklaret i sig selv; men der er noget mere, og for at komme til det må vi tage skridtet fra verdsligheden over i det religiøse. Men i virkeligheden er det kun for os skridtet eksisterer; for Germanerne selv var overgangen fra menneskelivet til det guddommelige en uafbrudt fortsættelse. Hvis man begynder i den religiøse hellighed, menneskets beredthed overfor guderne, driver man, inden man ved et ord af det, op i læren om menneskers sociale opgør med hinanden på tingstedet, deres handel og vandel, skøden — med muld, — og tinglæsning — med klenodie og ild. Og om vi nok

så strængt holder os til den verdslige side af køb og salg og tusken: et skønne øjeblik opdager vi at der går andre spor end menneskers alene. Der falder et guddomsskær over al den juridiske træskhed vi har arbejdet os igennem.

I helligheden mødes menneskene med guderne. Det hellige sted var det sted hvor »magterne« boede.

Anmærkninger.

Klenodier.

2: Fredfrænke, Beow. 2017. *gipt*, se excurs. Blundketill, Islend. II 162. **3:** Einar, Ljósv. 172. Njalssønnerne, Njála 561. **4:** Sverig, Østg. Vins. 9, Bygd. 46 jfr. Gul. 129. Grág. I 247 jfr. det daglige livs sprogbrug, som f. ex. Njála 188, Flat. III 57. Steinun, Landn. 123 jfr. Grettir 20. Lønnegave, Liutpr. 73 jfr. Rothar 175, 184; Thév. 59, 61, Cod. Cav. I nr. 176, Cod. Dipl. Lang. nr. 22, 57, 64 etc. *in infinitum*, jfr. Liutpr. form. 72 (73). **5:** *Arrha*, se excurs. Ræv, Fornald. III 40 ff. jfr. Saxo I 433 f. Jeg har udeladt hans rådgiver, farcefiguren Neri, som undværlig i historiens økonomi. **7:** Gaven ser efter gengæld, Gisle 28, Hávam. 145. **8:** Beow. 1013 ff., 1192 ff. **10:** Odysseen XIII 215. Beow. 2725 ff. Egil 290. Ved mine oversættelser stiler jeg altid efter åndrethed, eftersom den ordrette gengivelse ofte nok er identisk med udslukkelse af meningen. I dette vers af Egil kan man ikke uden at slå hans tanke ihjel lade hånt om dens spillen over verbet *þverra* og over mændene som *birtingar* i forhold til guldet som dag, det lysende. Egil har kunnet lade sin åndfuldhed spille i omskrivningens form; det kan vi ikke; så må vi vælge. **11:** Eriksønnerne, Fagrsk. 53. Frodes mel, Sn. Edda [F. J.] 106, Beow. 1719. Gudrun, Völs. 152 cf. Hildebrandlied 33 ff. **12:** Egil 175. Kjartan, Flat. I 311. Kongens trælle, Flat. II 245. Kongens vrede, Flat. III 433. **13:** Einar, Egil 291. Nautr, se exx. i Vigfússons ordbog under *nautr*; Reginsm. 4; et karakteristisk hverdagsexempel Austf. 229. Glúma 19, 76 f. **14:** Høskuld, Laxd. 90 jfr. Fornald. III 606, II 326, 352, 360. Grettir 38. **15:** Ælteøkse, Dipl. Norv. X nr. 203. Folkesagn, Danmarks Folkesagn, udg. af Thiele, I 134, 292; Müllenhoff: Sagen etc. d. Herzogthümer Schleswig, Holstein & Lauenburg, Kiel 1845, 327 ff.; Grimm: Deutsche Sagen, 3. Ausg. I 27. Gram, Völs. 108. **16:** Norge af Olavs hånd, Heimsk. I 448. Hørd, Islend. II 9, 15. **17:** Kreaturer, Islend. II 10; Forn. 54 ff.; Trymskv. 23, Helgakv. Hj. 4, Fornald. III 30; Laxd. 105 f.;

Austf. 186 ff. **19:** Tro, Forn. 55 l. 15, jfr. f. ex. Glúma 19, Herv. 297. Pris, Islend. II 9, Grettir 68 jfr. Forn. 18 l. 10, Flat. I 261 f. Merovingerne, Eginhard: Vita Caroli c. 1, jfr. Lex Sal. 3 IV, *taurus regis* og hans hest, *ib.* 38 II. Tyv, se f. ex. Gul. 253, Frost. XIV 12, Sk. I. 145, Vestg. II þjuf. 24, Drap 19, Upl. Manh. 37 f. Roth. 32; jfr. Vestg. þjuf 4, Upl. Manh. 41, Østg. Drap. 2, Lex Sal. 32, Roth. 42, Lieb. 4 (24), Sk. I. 109, etc. **20:** Ran og tyveri, ran er jo ofte kompliceret ved sammenstød med husfred eller anden fred, men synspunktet er klart nok, jfr. en formulering som Sk. I. 84. Smålændingen, Gaslander 284, 301. *Gor* betyder vel egentlig den halvfordøjede føde i indvoldene, men svensk *gorljuf* og *gorkätti* antyder en videre betydning, Østg. Vaða 32, Vestg. I Orb. 9, II þjuf. 16 jfr. 58, Söderm. Bygd. 33. Sk. I. 166, And. Sun. 110, Jyske I. III 53, Eriks I. III 41. N. g. I. II 523, Frost. V 21, Stað. 374, Grág. I 117; bestemmelser som Lex Alam. 65, Lex Rib. 18 har sikkert også noget af den gamle sky og varme i sig. **21:** Bardi, Heið. 54 ff. jfr. Laxd. 173—6 om Kjartans sværd, som kongen havde givet ham med tilsagn om en særlig lykke (162 jfr. Flat. I 454); da Kjartan får det igen, har han tabt tilliden til det, og »satte nu meget mindre pris på det end før«. **23:** Grendel, Beow. 1557 jfr. Fornald. II 369, 371, hvor det gamle motiv skinner igennem den moderne fabulieren. Angrvandill, Fornald. II 391 f. jfr. 374, hvor Helges replik tyder på at han havde en sær, personlig frygt for denne »mistelten«, og Njála 114; i sin hverdagslige form er tanken underforstået i historierne om Glum, om Kjartans sværd — han bliver ikke våbendød så længe han bærer det, — etc. Svart, Forn. 134. **24:** Arngrim, Herv. 206.

Sejrsværdet og Tvistmalmen.

25: Jökul, Forn. 48. Beow. 1528; i *dōm* har vi atter et af disse kulturbestemte ord par excellence. Det betyder lykke, kraft (Gen. 56, 1199, 2082, Exod. 570, Jud. 196, 266, Bibl. d. ang. Poesie I 294 (85); jfr. som afledningsendelse *freodōm*, *wisdōm*, *eynedōm*. Det betyder lykken som vilje, den magtfulde vilje (Beow. 895, 2964, Exod. 520, And. 1695, Guth. 82, 744, jfr. Dan. 143) og viljen som den der virker, og det som den virker: bestemmelse, afgørelse, dom (Beow. 441, 978, Gen. 1625, 1915, Dan. 190) og rådighed (Beow. 2147, 2776, Bibl. d. ang. Poesie I 360 (38).) Det går på lykketilværelsen: ære (Beow. 1470, 1491, 1720, 2179, 2666, Jud. 300, Bibl. d. ang. Poesie I 363 (129).) over i ry (Beow. 885, 1645) og eftermæle (Beow. 2820 jfr. 1388) i den gamle betydning af ordet, derfor kristeligt = salighed. Naturligvis bliver rubriceringen vilkårlig, da *dōm* og de parallelle ord betyder ære med

lykke eller lykke med ære, det er med andre ord tankens forskellige anvendelse i livet vi forsøger at antyde; prøv f. ex. steder som Dan. 163—4, 478—9, 762—3. Stigandi, Forn. 27. Sejrvåben, Beow. 804 jfr. Gisle 4, Herv. 205, Heiðarv. 61 og efterklang i Fornald. III 475. Exx. på den middelalderlige omformning og assimilation med fremmed tanke f. ex. Will. of Malm., ed. Stubbs, I 150. **26:** Skøfnung, Landn. 57, Tord. Hr. 8, 49, 54, 55, 62, Hrolf 100. Kormak 20, Laxd. 214. Smlgn. sværdet Dáinsleif i Sn. Edda [F. J.] 119. Andre højhentedede klenodier Islend. II 48, Fornald. II 368 ff. etc. etc. Paulus Diac. II 28. Skirnism. 9 jfr. den dagligdags sprogbrug Grettir 44 l. 1 f. n., Hrolf 70. Beow. 1459. **27:** Stigandi, Forn. 30. Ormen Lange, Flat. I 520. Kormak 19 f. Fodbid, Laxd. 120 jfr. Islend. II 48, 106, obs. 115, et tegn på den forvirring som er indkommen i denne interessante saga; som efterklang Fornald. III 476. Gråside, Gisle 4 jfr. 82, 18, 22, 28. **28:** Beow. 2155. Seltorir, Heimsk. II 298. Beow. 2610 jfr. 454 og 1202, hvor klenodiets historie forfølges fremad i tiden. **29:** Grettir 32. Völs. 88. Torir, Hrolf 56 jfr. 60. **30:** Trymskv. 30. Skrukke etc., N. hist. Tidss. 2 III 159, 166. **31:** Albuin, Paul. Diac. I 27. Hrani, Flat. II 7, Ól. s. h. helga 2 f.; det er ikke uden interesse, at denne tradition i modstrid med den almindelige opfattelse tilsyneladende lader Harald Grenske være i live ved sønnens fødsel. — Ved siden af de hverdaglige minder er der i myter og sagn en stor skare vidnesbyrd om folkets fortrolige tillid til klenodierne, også de mere fredeligt udseende, såsom vanter og kapper. Tors handsker, bælte og hammer (Sn. Edda [F. J.] 27) er guddommelige, men ikke trosobjekter; Agnars handsker (Gullþorir 10), der var overvættens gode til at stryge sår bort, var vel ikke mere æventyrlige end at man kunde finde deres mage på kistebunden. Stykke for stykke kommer man umærkeligt over i æventyret, hvor genstandene gælder efter deres ævne til at virke effekt, og det ikke altid er let at skelne mellem hjemmevævet og udegjort. Dog eet forbehold må tages, når vi fejrer dette kram til side: deres usårlige skjorte og styrkende handsker er ikke æventyrlige i vor betydning af ordet, de er ikke interessante på grund af at det med dem går anderledes til end i virkeligheden, og derfor dukker der selv i de allerværste produkter pludselig nøgterne sætninger op, der kundgør sig selv som realisme. Selv overfor åbenbarlig importerede prydsgenstande vil man derfor ikke så sjældent mærke den hjemlige færdighed i håndlaget; som eksempler: Flat. I 529, Völs. 186, Ragn. 156, 158, Fornald. I 352, II 198, III 250, 397, 415 etc. etc. Så fortjener vel Tore Hunds hugfaste skindpels (Heimsk. II 492, Flat. II 356, 372) et genkendende nik; den fik i senere tider skyld for at stamme fra finske markeder, men

den har vel sine nærmeste slægtninge til den ene side i Glums lādne kappe og til den anden i æventyrets usårlige skjorte. Der er endda, fra gammelt standpunkt set, intet påfaldende i at fremmede siger trolddom om det ejeren kalder lykke. **32:** Hædres med gaver, et typisk udtryk *Islend. II 148. Beow. 1880 jfr. f. ex. Egil 176.* **33:** *Uppl. Ærf. 4 = Söderm. Gipt. 3. Gævhed, Hrolf 23. Skam, Tac. Germ. 6. Lex. Sal. 30, 6, Njála 361.* »Ej bide det sværd«, *Helgakv. Hund. II 33.* Som sædvanlig udtrykker forbandelsen blot en nødvendig virkelighed, *jfr. pag. 103.* **34:** *Hervørs saga, Heinzels afhandling i Sitzungsber. d. Wiener Akad. 114* er ret en type på den underlige, »kritiske« behandling af fortidens digtning og fortælling, der alle vegne går ud fra forfatterskabet med dets excerperen og slåen op, som grundlaget for alle åndelige produkter; der i moderne lærebøger i poetik og deres forskrifter om »karakterskildring« henter psykologiske regler, overfor hvilke alle helte har at stå til skrifte. **35:** *Ynglingerne, Heimsk. I 27 ff.* **36:** ud af selvfølgelighedens skjul, men der er langt frem til moderne symbolik, hvor symbolet er ledemotiv, der på hvert enkelt punkt skal dukke op og mælde sig dels som grundtone dels som pegepind; den digtningsform er egentlig først skabt af romantikerne, og af deres lærlinge ofte skudt tilbage på de gamle digtninge. Der er også langt frem til skemaets forudlagte psykologi; guldets indflydelse hindrer ikke de mennesker i at handle uden stedse at rekrurere til det. Egentlig fik Sigurdsgigtene aldrig deres endelige form, de blev aldrig noget fast skema, stadig genfødtes de indefra op af en erfaring der er fælles for digterne og den reflekterede overlegenhed overfor æmnet er højst forskellig hos de forskellige digtere. Her hvor der ikke er tale om noget literært opgør, er det nok at henvise til at tanken er virkende. Så kan sammenlignes med Grundtvig: Den nordiske Oldtids heroiske Digtning. **37:** Forbandelse, her er det jo desværre nødvendigt at føje en redegørelse til, på grund af den forplumpelse som den engelske evolutionsteoris anvendelse på historiske æmner har ført med sig på åndeligt område. Grunden til ulykken blev lagt dybt, da den komparative mytologi overførte sprogvidenskabens håndværksmetode på sjælelige ting, og bygningen blev rejst da »antropologien« mødte op med sit flade »intet andet end«, med sin addition og subtraktion som simple midler til at adskille nyt og gammelt i åndelige kulturværdier, et værktøj der jo er som skabt til dilettanters hånd. Metoden fejrede sine triumfer, da den sejrstolt dekreterede at kulturstudiet skulde gå efter naturvidenskabens mønster, ja rent ud gøres til naturvidenskab; (naturligvis er det dybest set for stor en ære mod den ene eller den anden videnskab at give den skylden, ondet ligger i den »kultur« de er oprundne af). Mennesket

og alt menneskeligt er et hele, det udgøres ikke af enkeltheder, men det *er* enkeltheder, det fylder sin helhed ind i hvert lille brudstykke, så at dette ved at isoleres forandres til noget helt andet. Form skrider frem af form, tanke af tanke, tro af tro, ved en omlægning af tonen. Altså her: »forbandelsen» var der i forvejen, alt var der i forvejen, det ny er »intet andet end» — den lille bitte, alt omskiftende forandring, at tyngdepunktet er forrykket, og at forbandelsen uden at forandres i udtalelse eller i virkning, har fået en anden lodvægt i tankernes vejen. Jfr. slutningen af 2den bog. *Twistmalmen*, *Atlakv.* 27. **38:** *Sigurd*, *Fáfnism.* 10. *Gjukungerne*, *Sigurðarkv.* sk. 16. *Atle*, se 2den bog 88. *Hervor*, *Herv.* 214 ff., 225. **39:** *Hrafnistamændene*, *Fornald.* II 109 ff. **41:** *Orm*, *Flat.* I 521 ff.; jfr. 521, 531 med *Fornald.* II 109 f., 355. *Torkel*, *Njála* 618. *Dragvendill*, *Egil* 226, *Fornald.* II 122, jfr. 144 f., hvor *Dragvendill* glimrer ved sin fraværelse. Desværre går det jo sådan til i videnskaben endnu den dag i dag, at man skånselsløst presser moderne begreber om literatur ned over forudtids tiders produktion, uden hensyn til at man i fortiden ikke sad og skrev bøger med sine klassikere på hylden. Et ord som »motiv» er en stor artikel i sagnforskning, og når man sådan ved et nemt husråd kan forvandle alting til radmagre motiver, der vandrer og lånes og forener sig og optræder under ny skikkelse, hvad grund er der så til at se på tingene som helheder, og spørge hvorledes sagn og digtning forplantede sig i hin slags sind. Ved historien om *Torkel Hákr* skal der ikke først undersøges hvor mange der havde haft samme oplevelse, ikke heller hvad denne oplevelse kunde blive til som anekdote; eet er hovedpunktet: at det var en ætoplevelse han lod forevige. I *Orm Storolfssøns* sagn er grundlaget familietradition, og på dens faste grund må betragtningen af sagaens nuværende form bygges. — Om *Dragvendill* kan man sige, at det er *Hrafnistamændenes* legitimation i det højere samfund, beviset for at de har hævet sig op over den primitive hjemmekultur og tilegnet sig almindelig dannelse. **42:** *Pålagt*, *Kormak* 27 om *Skrýmir*, jfr. *Fornald.* II 327, 464.

Navnefæste og Arv.

43: *Rejse op*, se pagg. 31—2 om *Olav Helliges* fødsel, og med den historie i ryggen tør vi citere *Finnboga* (*Gering*) 19. *Heillir*, se 2den bog 154. *Sigmund*, *Völs.* 100, *Helgakv.* *Hund.* I 1 f. jfr. *Ragn.* 136. Om »løgen» skulde være angels. *lác*, som *Bugge* formoder (*Helgedigt.* 24 f.), gør hverken fra eller til i denne sammenhæng; *Nordboerne* har forstået det som en urt, og oversætte på en formodning tør jeg for min del ikke. *Helge*, *Helgakv.* *Hj.* 6 ff.

I forbindelse hermed skal læses sådanne beskrivelser af heltefødsler som Herv. 346 v. 73; barnet og klenodiet er sammen i fødselen. **44:** Taudfæ, Ól. s. h. helga 4 jfr. Grímnism. 5, Flat. I 235; Laxd. 61, der er et bedre vidnesbyrd om islandske forudsætninger end om keltiske sædvaner. — En sådan våbenoverrækelse som den Tacitus omtaler ved de unges optagelse i hæren (Germ. 13), måtte nødvendigvis medføre en tilknytning mellem giver og modtager; de to personer våbnet gik imellem, måtte komme til at stå i nærmere indbyrdes forhold efter akten end de muligvis havde gjort i forvejen. Den ene gav sjæl, den anden modtog. Men dermed er handlingen ikke reduceret til at gå ind under denne paragraf. Vi ved ikke i hvilken grad tanken på lykkeoverdragelse var underordnet andre hensyn ved denne akt. Under samme eller lignende dom falder sådanne institutioner som de der antydes Paul. Diac. I 13, Lieb. 491 (15). Theodorik, Cassiodori Variæ IV 2 jfr. VIII 9. **45:** Norge, Dipl. Norv. I 253; stettekær, et kar med fod. Halfred, Flat. I 326 jfr. 213, 262, 418, II 153, Fornald. II 332, 359. Svarfd. 46, Bj. s. Hitt. 46. Langobarderne, Fredegær III 65, Paul. Diac. I 8. **46:** Harald, Heimsk. III 515. Lykke til, jfr. f. ex. Flat. I 340 l. 28 med det der hændte senere, 342. Skjoldungeringen, Hrolf 17 ff. **47:** Beow. 1202 jfr. Islend. II 16, Austf. 64 og den rolle, som men'et spiller i Sörlapáttir, Flat. I 275 f., der endelig må sammenlignes med Ragnarsdr., Skjalde-digt. 2. Sværd, ring og kappe, jfr. treheden ved Glums og Olav Geirstadalfs besiddelser og Fornald. II 371, 390. Hjalti, Rannveig, Njála 692, 370. Tysk lov, Lex Thur. 31. **48:** Glum etc., man huske stadig, at alle personer og oplevelser for mig er kulturhistoriske fakta, ikke historiske. Beow. 2188. Ættetange, Forn. 43. Gunthram, Gregor VII 33. **49:** Scepter, Paul. Diac. VI 55. Agilmund, Paul. Diac. I 15, Mon. Germ. Langob. 378 (156). **51:** Grim, Fornald. II 162. »Gammel«, Beow. 795, 1488, 1558, 1903, 2563, 2610 etc., Bibl. d. ang. Poesie I 360 (47). Fóstbr. 31, Grettir 32. **52:** Fodbid, Laxd. 103 f., 240, 296. **53:** Mammon, man mindedes ikke sjælden det skriftsted i sine godgørende øjeblikke, f. ex. Pérad 3, 72. **54:** Sønnesønner, jfr. Amira: Erbenfolge 17, 133; jeg kan henvise til diskussionen hos Heusler II 579 ff., selv om jeg ikke kan følge ham i hans rationalistisk-følsomme fantasi. Føde sig en mand, se foran p. 45 og jfr. Lex Rib. 48. Farfaderen fostrer, jfr. Roz. 132 ff. Som en forsigtig antydning af gammel sæd citerer jeg Fornald. I 358, Eyrb. c. 7. Ingemunds gård, Forn. 43. **55:** Smykker, Lex Burg. 14, 6; 51, 3, Lex Thur. 32 jfr. 38. Ringprydet viv, Hyndl. 13, hvor tilføjelsen er særlig betydningsfuld. Højtidsdrikkekar, Frost. IX 9. Tac. Germ. 32. Hreidmar, Regnism. 9 f. **56:** Ridil, Völs. 123; i Fáfnism. 26

prosa er det Regin der har sværdet, jfr. Sn. Edda [F. J.] 103. Der bryder sig flere tanker i digtningen; først hentyder versene til en fremtid hvor Hreidmars lykke gøres god gennem døtrene, dernæst kommer det synspunkt, at Sigurd iklædes hævneret ved at »fostres» af Regin — jfr. *foeða*, Reginsm. 14 —; endelig er der den kasuistiske moral, der søger at redde livet ved at skaffe en der er frænde nok til at tage hævn, men ikke frænde nok til at begå helligbrøde ved sin handling. Det er let nok at fremstille nogle »oprindelige» former, hvor disse forskellige synspunkter hver får sig en digtning at regere over, men hypotetiske poesier er lige så værdiløse som billige i fremstillingen. Sjælespliden mellem trangen til at hævne sig og uhyggen ved at være medvirkende til opfyldelsen er lige så udpræget i Regin som i Hreidmar. Et ex. fra livet Flat. I 21, Torkel Klypps genfødsel. Hrollaug, Landn. 211. Ættetange, Grettir 32. Sköfnung, Laxd. 214 f. Skrýmir, Kormak 29 jfr. Egil 313. **57**: Ån, Fornald. II 326. Dragvendill, Egil 226 og 3 jfr. Austf. 229 og fra en anden sfære Hervarar saga. Lex Sal. 59; samme gamle livsvisdom ligger til grund for Lex Thur. 26 ff., blot at arveordenen er bleven en regulator for værdier. Ligeså eftervirkning i Lex Burg. XIV 2. Lex Sax. 41 og 44 er intet vidne i denne sammenhæng, den repræsenterer et senere trin, siden *hereditas* næppe kan forstås om klenodier alene. Når oftere i germansk ret faderen optræder som sin søns arving, kan man jo kalde det for senere udvikling; rigtigere udtrykt er det det gamle princip — erstatningsfødsel — omsat mere direkte i moderne formuesbegreber; den barnløse er lige så lidt noget gennemgangsled for værdier som for liv, men jeg behøver vel ikke udtrykkelig at drage de konsekvenser som jo noksom ligger i min formulering i teksten. Torlaug, Ljósv. 237, Reykd. 123, 126 f. Sagen har jo også en anden side, se forrige bog p. 202, realiter er de to identiske. Om moderens stilling ved vi ikke ret meget. Den slutning som ofte drages ud fra Tac. Germ. 19, at gengiftermål var udelukket for kvindens vedkommende, kan jeg aldeles ikke kendes ved som grundfordring til Germanerne. Tacitus's generalisationer er farlig grund at bygge på, og fra sådanne fakta som at kvinden hist og her har fulgt sin husbond i døden, kan ikke formuleres nogen social grundlov. **58**: Hjördis, se foran pag. 16, Völs. 108, 115 jfr. Guðrúnarkv. II 28, og Flat. II 12, der netop er interessant ved sin uenighed med traditionen om Hrani og Olav Geirstad. Hvordan det nærmere gik til når slægten »tog hamingjaen ind i sig», ved vi intet som helst om. En sådan arvegang som den, der opstilles af norske og islandske kilder, indeholder naturligvis et betydeligt element af gammel slægtskabsfornæmmelse; men derved at princippet er blevet

et helt andet, har de mistet alt hvad der kunde give dem værdi som antydninger af gammel tankegang. Den sidste ætling, Beow. 2231 ff. Oversættelsen af 2252 må jo mere eller mindre blive gætning, 2253 *feormie* betyder at behandle som sig hør og bør, betydningen rense er en afledning, som ikke er direkte anvendelig på et sådant sted som dette, hvilket jo også udelukkes ved parallellen med *sweord wege*. Min oversættelse af *gebād*, 2258, beror naturligvis ikke på en forveksling af verber; enhver der kender den meget aktive art af »erfaring, oplevelse« som udtrykkes i *bidan*, forstår hvad min oversættelse sigter til.

Gaveskifte.

60: Blundketill, Islend. II 161 ff. **61:** Eet skjold, udtrykket er hentet fra Gregor V 11 (17) jfr. Rothar 164 f. *Mund*, se excurs. Solidaritet, Lex Burg. 66 jfr. Rothar 160 f. Tac. Germ. 18. **62:** Vennegave, f. ex. Egil 38, 148 f., 226, 278, Heimsk. II 301, Bisk. I 36, Njála 562 etc. etc. Gaveskifte, Gisle 13. Byde gave, f. ex. Ljósv. 167, 200, Heimsk. I 232, Islend. II 33. Andreas 471. **63:** Gregor VI 29 jfr. Heimsk. II 101. **64:** Vinden suser, Richt-hofen: Friesische Rechtsquellen 491. Eriks lov II 6, 9. Island, Grág. I 206, jfr. også Vestg. I Orb., II Add. 7, 10. Hertzbergs bemærkning i Glossar s. v. *frændi* er som den står ganske misvisende, — det har så lidet at sige hvad ordets etymologiske bestanddele vilde være værd mellem brødre nu til dags; men jeg kan forhåbentlig spare mig at rekapitulere alt hvad der er sagt i 1ste bog, og for den sags skyld er det jo nok at henvise til de konsekvenser, som ordet frænde har i selve formlen. Når der endes med »som fader mod søn og søn mod fader«, er det jo blot konsekvensen af den foregående beskrivelse af fredens hårdhed. **65:** Torgeir, Islendingabók 11, Bisk. I 24. **66:** William, ed. Stubbs, I 143. **67:** Chlodevech, Mon. Germ. Hist. Script. Merov. II 256 f. Ved gengivelsen af den sære latin har jeg tilladt mig at stjæle Giesebrechts oversættelse. Gundovald, Gregor VII 38. **68:** Fru Ingeborg, Danm. Folkev. III 350. Kormak 36. Trond, Flat. III 314. Sagamanden lader Trond begrunde sin bøn med de ord: »Jeg vil prøve din nedladdenhed; efter det skulde handlingens egentlige betryggelse ikke længer have været forståelig; men et spørgsmål er det, om denne begrundelse tilhører Trond eller måske den der satte mindet i dialog. Gisle 5 jfr. 1ste bog 36, 41. **70:** Kærlighed, f. ex. Forn. 11, Laxd. 18 etc. Morgengaven, Østg. Epz. 19, Gipt. 10; Uppl. Ærf. 4; Vestg. I Gipt. 4, 9; II Gipt. 2; III 67; Vestm. II Ærf. 4; Hels. Ærf. 4; Söderm. Gipt. 3. Jfr. Gul. 51. Lieb. 8 (81). Rothar 182, 199, 200, 216, Liutpr. 7 jfr. Cod. Cav. I nr. 1, 154, 163, *in alia die nuptiarum*. Lex Burg. 42 (2),

Lex Alam. 54, Lex Rib. 37. Skirnism. 4, 42. **71:** Gunlaug, Islend. II 274 f. Sigrun, Helgak. Hund. II 42 ff. Margrete, Flat. III 324. Svenskeloven, Uppl. Ærf. 4. Bedømmelse af bejlere, et par billeder fra islandsk hverdagsliv: Eyrb. c. 41, Njála 43, Laxd. 25; et par fra digtningens forbilledlige sfære: Signe (Saxo I 338), Brynhild; den fordringsfulde ungmø er jo endog bleven det norske riges genius, Heimsk. I 101. Læg mærke til at det i islandske sagaer netop brister på kærlighed hos den kvinde der er *gefin til fjár*. Lykkesom, se 1ste bog 163, 188. **72:** Turid, se 1ste bog 22 f. Lægge i skødet, i Sverig bragte brudgommen sin kærlighed materielt til bruden i form af *förningar*, jfr. Upl. Ærf. 1, Magn. Er. Landslag Gipt. 7; Einar Skåleglam (foran p. 13) vidste — med instinktiv viden — at blot han kunde få Egil til at sidde med skjoldet i hånden uden at der var nogen Einar nær nok til at danne skive for et kast, vilde venskabsviljen og venskabsfølelsen nok vågne i den gamle bjørn. **73:** Ingeld, 2024 ff. Brynhild, her mindre end nogensteds duer løsrevne »bevissteder«. Enkeltheder gælder kun i forhold til den helhed hvori de sidder, deres værdi bestemmes af balancen. Vi mødes med Laxdoelinger i at betragte Bolles løgn eller uredelighed som forkastelig, men betydningen af en sådan dom er såre ulige hos dem og hos os; for vor tid vilde hans uærlighed overskygge alt andet, for hine kan den ikke komme op mod noget andet, som er større. Ligeså, hvis der er noget tveægget i Gudruns og Brynhilds følelser, da går det ikke an på moderne vis at trække det frem i første forgrund og gøre den weltenschmerzagtige oscillator til kærnen i disse kvinders sjæl; oprivelsen er af etisk art, den gnaver ikke på handlekraften. — Den bedste skole er at begynde med genfortællingen i Snorra Edda [F. J. 104 ff.], og se hvordan den gamle mester skærer ind til det væsentlige. Fra moderne standpunkt vil hans psykologiske analyse synes så som så, men for en Nordbo ramte den i centrum. I Völsungesagaen mærkes tydeligere skyggen fra middelalderen, med dens kristne fordybelse i sjælekviden, og dens forelskelse i tanken på tilfældets spil med mennesker, med dens vemod og dens kærlighed til de paradoksale rørelser i hjerterne (se f. ex. 155, 159 l. 17, sml. Sigurdarkv. I 15: den der har sans for nuancer føler forskellen i tonhøjde), med dens begyndende leflen med elskovens genveje (153). Samme tone i Gudruns: den værst som jeg elskede mest, Laxd. 288 jfr. 192. Völsungesagaen griber til ved Brynhilds anelser, og ved en lille drejning kan de blive kilder for vemod, i steden for det de før var: forbud der tydede på brist i lykken, at kunne se ud og intet gøre derved, eller endog netop ikke at kunne se førend det er for sent; der lå dække over lykken (152). Og ikke blot bliver anelserne stormcentrum i sjælen, de er nær

ved at blive midtpunktet, hvor linjerne knyttes og får mening; tragedien er lagt ind under grubleriet over Sigurds og Brynhilds fortid, deres tidligere møde. Men grundæmnet er for stærkt, det gamle problem er ikke rykket en linje ud af sin plads; det knejser i bjærgfast alvor midt i vemoden, og river den i stykker for at stå frem i sin egen klarhed. Handlingen sker i lige linje, uden betænkning, og om den linje smyger sig ordene; ingen dobbeltklang skaber noget svævende i scener som p. 145 f., 147 (brylluppet); jfr. 147 det pludselige omslag 152, grundtone: den bedste (sml. 148, l. 22), 153, hadets enfold, og den stadige sigten hen på Sigurds død. I de to Sigurdarkv. står hævnens som det åndelige midtpunkt (obs. især i II den umiddelbare nåen af hævnens plan), fra den er det lyset falder ud over sjæleforeteelserne i Brynhild: latterhån over de tåber der har været hendes værktøj, hendes eget sammenbrud da målet er nået, spotten over de menederske svogre, og fremhævelsen af Sigurds storsind. — Det samme gælder Laxd., som jo ellers på så mange punkter svajer for ny tiders pust. Hvor spagfærdig bemærkningen p. 165 f. Helt igennem er Gudrun den drivende kraft i fjendskabet mellem fætrene. 187: først når hun skal ægge, truer hun med skilsmisse. Og så hendes stadige attentater på Kjartans klenodier: higen efter at komme modstanderens sjæl til livs; hun har åndsfrænder i Heiðarviga. **77:** Blandet sind, her i denne sammenhæng spiller det ingen rolle at ringen er udnyttet, f. ex. i symbolsk retning eller til at kæde Sigdrifa og Brynhild sammen (Vøls. 146 Andvarenaut; jfr. en anden version p. 150, Sn. Edda. [F.J.] 105). Der er interessante stumper kærlighedspsychologi i lovene, f. ex. når der sættes straf på at trænge sin gave frem oven på en tidligere bejlers fæstegaver (Uppl. Ærf. 1; Hels. Kyrk. 15); det gælder at beskytte den der har bundet sin ære til et parti, og som derfor kunde skades ved en appel til modtagerens vilje. Følge i døden, Fornald. III 375, som åbenbart indeholder et gammelt, afbleget minde; Forn. 39. — Jfr. angels. *wedbroðer*; naturligvis kunde forbindelsen bekræftes ved blodblanding og andre ceremonier. Grønland, Fóstbr. **78:** Tac. Germ. 14 jfr. Ammian. Marcel. XVI 12 (60). Discipeltroskaben, Heiliand 3994. Halfred, Forn. 111 f. Hvad Halfred ellers var — og i mange henseender var han mere moderne end de fleste af sine samtidige — det berører ikke spørgsmålet her. Vi tilsniger os ikke en urgermaner af Halfred, vi vil ikke bruge hans lyrik til at pynte op på Tacitus's kraftkarle; kulturgrunden i ham, som gør ham til den kongsmand han er, virker lige så stærkt i dem, der fortalte hans saga, så at de ikke kan tænke sig nogen så ufølsom, at denne lidenskab skulde være magtesløs overfor ham. **79:** Viglaf, Beow. 2862 jfr. f. ex. Skjaldedigt. 24 (15 f.). Godrik, Bibl. ang. Poesie I

356 f. (186, 203, 246, 289) cf. Anglo-Sax. Chron. a. 755. **80:** Bjarke-mål, Saxo I 90 ff. Et mat sidestykke i Hálfs saga 31 ff.; det er for epigonagtigt i klangen til at kunne fylde en fremskudt plads her, men det er interessant derved, at det giver parallellen til de ejendommeligheder i hirdmandsfølelsen, som vi har fremhævet i Bjarkemål. **82:** Livsvilkår, hirdmanden elsker og hader som kongen elsker og hader; formlen Lieb. 396 (1) er ikke overdreven. **83:** *Era*, Tord Hr. 4 jfr. Flat. I 454 o. Ign., Heliand 3771. Afslag, Islend. II 32 f. jfr. Gisle 21, Laxd. 167. Torsten, Flat. III 319 f. **84:** Kongsgaver, jfr. de foregående citater fra hirdmandsdigtninge og f. ex. scenen i Hroff 84 f. Forlening, Flat. III 117 og her i det følgende. Tronkræveren, Morkinsk. 19. **85:** Asgrim, Flat. III 433, Landn. 110 jfr. Heimsk. II 275. Svend, Flat. III 273. Den Svend som jeg her taler om, er en Svend som levede adskillige århundreder tidligere end kristendommens indførelse. Hvad den historiske Svend tænkte i det øjeblik, da Magnus rakte ham kappen, og hvordan han vilde have forklaret sig hvis han skulde have gjort rede for sine følelser i det øjeblik, det bliver så et spørgsmål for sig. Om man hellere vil, kan scenen betragtes literaturhistorisk, så at tyndgepunktet lægges over i sagamanden. Han vil fremstille Svend som opadstræberen, uden den lykkebenådedes mægtige greb lige på sit formål, derfor nødt til indøvelse i tålmod, biden, læmpe, selvbeherskelse; og han forstår med psykologisk mesterskab at fremkalde en naturlig rævne i forskalningen, så at den sande Svend åbenbarer sig. Audun, Morkinsk. 61 f. De mange muligheder er jo efterhånden blevet tilstrækkeligt illustrerede gennem de eksempler, der er givet i det foregående; jfr. så tillige Egil 118 ff. og Egils mellemværende med Einar, se foran p. 13. **87:** Gunnar, Njála 201. Egil, Skjaldedigt. 36 (15) jfr. foran p. 12. Jævneded, Eriks lov III 27, Sk. I. 110 f., And. Sun. 46, jfr. Vestg. I Vap. 4, Østg. Krist. 13, Norsk Bjarkør. 31 f., 90 jfr. Lieb. 500 (10, 2); som allerede navnet noksom angiver, går edens betydning dybere end en blot anerkendelse af bødesummens størrelse. **88:** Bære i pungen, f. ex. Grettir 55. Det er ganske unyttigt at diskutere hvad der er mest oprindeligt, blodhævn eller drabsbod, siden de begge er lige godt indfældede i selve livsfølelsen.

Køb og vadium.

89: Æventyrsaga, Fornald. II 393. Almuens forsigtighed, se f. ex. Cavallius II, XLIII, I 386; H. Aminson: Bidrag till Södermanl. Kulturhist. V 85; O. Nicolaisson: Fra Nordlands Fortid I 21; Gaslander 275 (27) jfr. 302 l. 1. **90:** Skødning, Sk. I. 36, 77 ff., 83; And. Sun. 37—39; Sk. Stadsret 1 (Skånelagen p. 400); Eriks I. I 29. På tinge, Sk. I. 49 n. 67; 51; Vald. I. II 44, III 8:

Eriks I. I 18, III 3, jfr. dermed underforståelsen i II 49 (p. 50); Jy. I. I 37, der rober sig i begrundelsen; vidner var egentlig de mænd, der holdt på skødet, And. Sun. 38. Norge, Gul. 292, jfr. 279; sml. Østg. Eghn. 1. Obs. den fortid som ligger impliceret i Vestg. III 67. Sydens former, muld, græstørv: Thév. 29, 100 ter; Hist. Fris. n. 484; Redon n. 99, 142; Pérard p. 57; Cluny, I n. 10; Kemble, Cod. Dipl. Æ. Sax. I n. 114. Kniv: Thév. 105; Chartæ n. 23, 110 etc. Gren: Thév. 52, 98, 136, 143; Loersch. 97; Hist. Fris. I n. 492; Mon. Germ. Leg IV 602 (Cart. 24), jfr. *ib.* III 337 (Lex. Baj. App. IV); Cod. Lang. n. 127, 146, 243, 247; Chartæ I n. 23, 40, 55, 110; dør, hængsel, tærskel: Thév. 30, 124; Loersch 70 jfr. 54; Hist. Fris. n. 538, 607; Cod. Lang. n. 184, 191, 228, 232, 257, 266, 269, 291; Mon. Germ. Form. p. 200 (34); Roz. 256, 258, 288, 289; Cluny I n. 91; stav, se excurs. **91**: Retstvekamp, Lex Alam. 81, jfr. Herodot VIII 137. Det samme sker ved eden, når den sværges under berørelse af stridens genstand, Lex Rib. 33, Eriks I. III 21. Sachserne, Widukind I 5 f.: naturligvis sagn, men et sagn hvis raison man forstod. **92**: Lagt på, Herv. 205, Reginsm. 6 f.; obs. *får*, der netop betyder både det onde sind som farebringende, og den ulykke som fødes når det får lov at virke. Tilsagn til, Grettir c. 17, Beow. 1045, 1216, 2162, 2812. Nyd, f. ex. Norr. Forn. 57 (112 etc.) 64 (164), 224 (29), 239 (8) etc. etc., jfr. Bibl. Ang. Poesie I 372 (308) og Beow. 2165: overdrog ham dets godvilje, altså undte ham dets indhold, dets lykke som en lykke, gav ham uden forbehold med helt sind, jfr. 2157: at jeg først skulde sige dig dets vilje, dets natur, og 1194, 2149: med helt, velvilligt sind; *est* er den gode fredsvilje, f. ex. Beow. 2378, Bibl. Ang. Poesie III 200 (24), og obs. de parallelle ord Gen. 2443: værtens godvilje = gæstfrihed. Beow. 3075 er dunkelt, men så meget er utvivlsomt, at verset spiller over ejerens vilje, måske med hentydning til at Beowulf ikke kendte hans hu og var fortrolig med ham. brug, jfr. også f. ex. Andreas 229. **93**: lykke følge, Njála c. 82 (82). handske, se vadium excurs. rådighed, Beow. 652 ff. cf. 1044; jfr. *spēd* Beda (Early Eng. Text Soc. 95 f.) p. 230 (28), 256 (10). Den lykke man byder frem som bemyndigelse er den samme man byder til velkomst: Beow. 652, 2418 og Elene 1002 er fuldst. parallelle. Om *rad* se 2den bog 104. **94**: Drabsmand, Roz. 511. Theodorik, Thév. 73. **95**: på dørtærskelen, Lex Baj. 11, 4, se forøvr. excurs. **96**: Petrus, Liutpr. 62 (3). Dette cap. indeholder ikke en fremstilling af rettergangen, og derfor ser jeg bort fra problemer, som vil blive drøftede på sit sted. De to stadier, som jeg p. 95—6 har adskilt, går jo i virkeligheden over i hinanden, og selvfølgelig bliver sigtelsen fældende, hvad enten den sigtede anerkender mødetvangen eller ikke,

som fremhævet i 1ste bog. *festuca*, se excurs. Beow. 2194, jfr. Bibl. Ang. Poesie I 339 (25) og Beow. 2404, Satan 672. Sml. også nordiske minder i ord som *knékast*. Og den mand, Roz 467. **97**: *per vadium*, at sprogbrugen *per* er latinsk inspireret gør intet skår i dens ævne til at udtrykke en germansk oplevelse. Retsinventar, jfr. for øvrigt excurs. afrunde handlingen, Mon. Germ. Leg. V 421. til vidnesbyrd, Thév. 170. Loersch 97, Redon n. 179 etc. **98**: Ophobning, allerede følelig i adskillige af de citerede exx. jfr. Thév. 52, 124. Langob. forlov., Loersch. 78. Launegild, Roth. 143 form., expos. § 7; 184. Eftergivelse af ed, Tosti: Monte Cassino (1842) I 222, Cod. Cav. I n. 115 f. etc.; af mededsmændenes ed efter at hovededen er aflagt, Cod. Cav. I n. 377; af bøde etc., Cod. Cav. II n. 288, 302; når den stridige modpart giver køb, Ficker n. 48 p. 71. Jfr. det snurige Cod. Cav. II n. 288. Brudgommens lønnegave, Thév. 48. **99**: Brudering, Liutpr. 30, Cart. Lang. 16 viser hvordan den romerske skik trængte ind, og så måtte den nødvendigvis adopteres af de følelser som rådede over dette forhold i sjælen. Overtro, sådan som den f. ex. flourer i bøndernes Weistümer. Grimms Rechtsaltertümer er en romantikkens højsang. Selvfølgelig er tilgroningen allerede begyndt i sønnesønnernes tidsalder, læg mærke til den bedægtige urtegårdskomédie Hist. Fris. n. 421, og pantomimen Thév. 121. **100**: Et par citater vil på dette sted ikke give noget indtryk af sandhedens forfærdelighed for den der ikke selv er kommet i berøring med almuens konvientiensliv. En henvisning til den Grimm-Schröderske udg. af Weistümer (med det udførlige register) og til Grimm dækker en del af antydningerne. **101**: Dokument, Thév. 42, 52, 105, 136, 143. Goslenus, Thév. 173. **102**: lagt på, når man udsendte budkævla i Norge, lagde man ordet på den, så at overhændelsen havde tvingende kraft; modtageren kunde ikke skutte opbuddet af sig. Frost. IV 24. Man lagde sagen eller sigtedes navn på pilen, Frost. IV 39, Gul. 151, 156, og så var både man selv og den anden bunden af den sigtelse. **103**: Ordet, her træder altså ind alt hvad forhen er talt om ordets magt. Vadiet er altid v. for dette og for hint, og dette og hint er altid forsvarligt defineret i en retsformel. Denne sprogbrug *vadium dedit eo ordine ut* og lign. er velbegrundet i oldgermansk tankegang; på nordisk hedder det *skil ek fyrir* el. lign. (jfr. også foran om gave til kongen). Som ex. på at ordet kan være centrum i stridsspørgsmål jfr. Roth. 366, Ratchis 5, og den slags forretninger som typificeres i Lex Sal. 46; intet af disse tilfælde er specifikt moderne i ånd. Pantskødning, Sk. I. 83 og jfr. dertil Amira: Obligat. II 229 ff. og I 207 ff. 220, hvis udvikling — og citater — kommer til at tage sig en smule anderledes ud, når den stemmes af efter den tankegang, som ledede de gamle i al deres omgang med værdier. Se i det flg.

104: håndslag, A: fæste betaling o. l. Grág. I 9, 88, 115, 124 (77); II 124 f. 145 f.; Gul. 36, 51 (*gjof*). B: f. køb, overdrage gods etc. Grág. I 233, II 80, jfr. Glúma 22 (62), Laxd. 182 (16), Eyrb. c. 14; Gul. 40, jfr. Frost. X 21. *handarband*, Diplom. Norv. III n. 935 (jfr. n. 681) etc. jfr. Fritzner s. v.; Er. I. III 3, Sk. I. 76, And. Sun. 39, 143 f. C: fæstemål, Grág. Stað. 162 (126), jfr. Grág. II 35, Njála 42, Islend. II 207; Gul. 51. D: overdragelse af ret, myndighed, Grág. I 38, 40 (21), 128, 234; Njála 718 f., jfr. Islend. II 146. E: optagelse i fred, tjeneste, Grág. I 40 (22); Gul. 70; Sk. I. 215. F: f. sin vilje til at møde ved 'ting', om tinget er mere privat eller mere offentligt, betyder intet for formen, Grág. II 108. G: f. forlig, lægge sin vilje ind under opmandens afgørelse, Grág. I 84, 108 (60), II 189 f.; Ljósv. 179 (70); jfr. Stað. 449; jfr. And. Sun. 48 (279), Er. I. III 27. H: f. ed, Egil 243; Gul. 37, 57, 254; Frost. III 3, IV 8, V 19, XIII 11, XV 4; Er. I. II 51, III 22; Vald. I. III 13; Sk. I. 65, 140. J: love at opfylde dom, Forn. 74 (25 f.), Egil 305; Gul. 266 f., jfr. Frost. X 28. K: erkende uret og f. erstatning og lign., Gul. 37; Frost. I 1, II 22, XIII 11. L: f. bøder, Er. I. II 10 ff., Sk. I. 65, 96, 182. Samme sprogbrug i svenske love: A: Østg. Bygd. 12. B: Vestg. I Jord. 2. C: Vestg. I Gipt. 2, Østg. Gipt. 4. E: Østg. Bygd. 12. H: Østg. Krist. 19, Vaþ. 17, Ræfst. 5 f., obs. Ærf. 10. L: Østg. Ræfst. 26. Uppl. Manh. 10. Til forståelse skal på den ene side jævnføres hentydninger til håndslag, som Vestg. I Gipt. 2, Jord. 2, og på den anden side allusioner til et udførligere ceremoniel, se i det flg. To øre, Sk. I. 76; And. Sun. 39. håndsel, Ljósv. 192 l. 58. øvrige Germaner, jfr. Grimm: Rechtsalt. 138 ff. **105:** Magnus, Heimsk. III 107, *með þeim formála = eo tenore*. lovkævle, se excurs. **106:** fæstemål, Roth. 182 form. (= Thév. 48), jfr. Roth. 195 og Cart. Lang. 16. tilgave, Vestg. I Gipt. 2, jfr. Vestm. II Ærf. 1; Uppl. Ærf. 1. **107:** Angelsachs., Lieb. 442. Se desforuden om væd: A: = vadium *ib.* 228 (3, 2), 230 (7; 12), 92 (8), jfr. Anglo-Sax. Chr. a. 926, 1014, etc. Gen. 2070. Elene 1283 gående ud fra juridisk betydning (= 'fæste dom') til noget sådant som: 'tage sin straf for, bøde for'. Overført: Beow. 2998. B: = tilsagn, Lieb. 238 (5), 166 (3), 181 (10); gående over i betydningen C: pagt = forpligtelse. Lieb. 142 (5), 208 (1, 5), 46 (1), jfr. Gen. 2309, Andr. 1631. Endelig *wedbröder* = gavebroder, som det er værd at sammenligne med glossatorens sammenstilling af *wed* og *gifu*, Wright-Wülcker: Anglo-Saxon vocab. p. 225 (7). Gave og vadium er to sider af samme sag, nævnt efter deres virkemåde. Nordboerne havde også ordet *wed*, og differentiationen er hos dem ført igennem, så meget des kraftigere som v. helt var gået over til at få pekuniær betydning, blive pant i moderne forstand. Jfr. Sk. I. 182 som illustration på at pengeerstatning træder i stedet for tilliden til lykkens bekræf-

telse. **108:** nyde, jfr. foruden alt det citerede Forn. 136 l. 11. Det forbundsagtige i købet spores også endnu i den norske sprogbrug, når den taler om *trygd* og *tryggva* ved handel, og det gør sig direkte gældende i kravet om at køber og sælger skal dele brødet og bægeret, inden de går fra hinanden, se næste cap. **109:** købe, i de sydlige retskilder med deres latinske tungemål må man være på sin post mod at tage *emere* alt for ciceroniansk; barbarbegreberne stikker noksom igennem, selv om de er mindre selvsikre end her oppe i det mørke Norden. Der er gjort lidt for mange teorier om brudekøbet på en naiv sprogopfattelse. koværdier, Tac. Germ. 12, 21 antyder en anden verden end isl. *kúgildi*; jfr. omsætningstabeller Grág. II 192 f., Lex Rib. 36 (11). **110:** Ingeld, Beow. 2047. Isleif, Flat. II 140, jfr. ordlyden Mork. 201 l. 20 f. Arvingernes ret, på dette punkt er Nordgermanernes mere gammeldags bestemmelser afgørende for opfattelsen af det ældre forhold; de viser tillige, hvis der skulde gøres noget vidnesbyrd behov, at arvingernes sejge nidkærhed for ættens ejendom ikke er den simple eftervirkning af ejendomsfællig i moderne forstand. Det er ikke alene retten og pligten, som bevirker, at ætten kræver at blive hørt. I bestemmelserne lever endnu noget af den gamle naturgrund, at gaveveksel har vidtrækkende virkninger for hele kredsen, at en æt bindes ved de følelser som fremkaldes, og ikke kan give sig hen til evige tider som viljeløst redskab for en tilfældig overtager af klenodiet. Dens medbestemmelsesret må gøre sig gældende atter og atter, ikke blot i det øjeblik afhændet — jorden — går ud af ætten, men også når det glider ud af modtagerens besiddelse. Grág. I 247, 249; især interess. Stað. c. 79, der viser hvor naturligt det var for germansk tankegang at følge rettigheden ud så langt, som der overhovedet gaves frænder, Frost. IX 17 f., jfr. Amira: Obl. I 526, 573 f., 594; II 701 ff. Er. l. III 2; Jy. l. I 34; Sk. l. 50, som belyses historisk ved And. Sun. 19. Se for de andre folks vedkommende Amira: Erbenfølge 53, 105, 134, 201, 212. Jfr. Roth. 168, Liutpr. 65. Ættens fordums krav er bevidnet i den omstændelige thingatio, 2den bog 139 note. **111:** Modstrid mellem indhold og form, gælder det et karakteristisk ex., da er det nok at henvise til Amira: Obl. I 320 ff. Brudekøb, se excurs. Sælgeren (giveren) garanterer mod indsigelse fra sin slægts side — med sund selverkendelse glemmer han ikke at tage sig selv med (Roz. 267 f., Thév. 105, 117, Cluny I n. 14, 20 etc.); sædvanlig nævnes *heredes*, typen kan ses Thév. 52, 118, Roz. 159, Cod. Cav. I n. 44, eller *heredes et proheredes*, Thév. 73, 105, Roz. 200, 268. Men det er egentlig ikke nok, *propinqui* kan sættes ind: Vaissete II n. 78, Redon n. 64, 91, Chartæ I n. 60. — Han skal være beredt til at træde i skranken: Thév. 52. Lex Baj. 16, 12 (Mon. Germ. Leg. III 323, jfr. 337 IV): tidligere sælger bestyrker i nødsfald ejermandens ret ved

en bekræftende gentagelse af den afhændelse han en gang har foretaget. — Og han forpligter sine arvinger til at *antistare et defendere*, typen ses Roz. 268, 273 etc., Cod. Cav. I n. 2 ff., 43 etc. Cluny I n. 43 etc. Af dokumenterne kan vi kun vente at høre folks tanker ved overdragelse af land (og trælle, f. ex. Roz. 290 ff.); ligeledes er det først og fremmest jorden og dens skæbne der interesserer lovene — salget af klenodier var kommet over i et lettere og raskere tempo. Og dog, sammenlignet med vore taktarter er den gamle gænge nærmest *adagio molto*. Jeg må nøjes med en simpel henvisning til *vin*-institutionen, f. ex. Er. I. III 23, 39 f., Østg. Vins. Balk (jfr. Amira Obl. I 284 f., 346 f.). Jeg har valgt ordet klenod for at udtrykke den stærke fremhersken af affektionsværdien, på islandsk er ordet *gripr*, på svensk siges *görsima*, begge sammenknyttet begrebet løsøre med begrebet dyrebar, kostelig (Østg. Gipt. 18 er unøjagtig sprogbrug, jfr. Vestg. II, Arf. 23 f. og ordbb.). Sælgerens ansvar er alle vegne lige så stort ved klenodier som ved jord. Blev ens ejendomsret bestridt, havde man at henholde sig til den man havde erhvervet tingen af. Og ansvaret springer tilbage fra mand til mand, indtil man når et absolut ophav; hist og her blev dog livet så kompliceret, og salgsradius'en så stor, at man måtte gå til at sætte en vilkårlig grænse, f. ex. ved tredje mand. Den psykologiske grund kommer bedst til syne i de svenske love, Vestg. I þjuf. 8, 17; Østg. Vins. 6, 7; Upl. Manh. 44; Vestm. I Bygd. 35; jfr. Amira: Obl. I 558 ff., II 682, 692 f.; Er. I. III 21 f.; Lex Sal. 47; Thév. 49 jfr. Roth. 232, også Liutpr. 43 sidestillet med Østg. Vins. 9. Hvor nær end hjemlingspligten kan komme til moderne, abstrakte forpligtelser, taber den aldrig sin begrundelse i en personlig overensstemmelse mellem ejer og ejet. Den levende tanke åbenbarer sig ikke mindst i det svenske verbum *hemula*, der netop udtrykker: at gøre en til *njótr* i den ovenfor udlagte betydning og give en den ret, som en *njótr* har i sig, og som derfor dækker afhænderens hele pligt overfor sin kunde. Jfr. norsk-isl. *heimill*, *heimild* etc., der indeholder samme dybde i begrebet (se ordbb. og Glossar til Norg. Gamle Love, Schlyters Glossar til Skånelagen). På dette sted tales om den solidaritet som forbinder ejeren med det ejede, hvad enten det var jord eller klenodier. Når land gik over til at blive salgsvare, faldt det ind under de eneste mulige begreber for afhændelse, en anden gang vil der blive lejlighed til at drøfte det spørgsmål, om der ikke i ættens ret til jorden var elementer af en egen art. — Vanskeligheden ved at få ejendom til at slippe besidderen gjorde, at der udkrævedes kraftige erklæringer om at salget gjaldt for stedse, uden forbehold, ikke alene køberen, men også hans arvinger (*ut amodo et semper tu tuique heredes ab heredibus abere et*

possidere valeatis, Cod. Cav. I n. 30). Og selv når handelen havde fået denne omhyggelige efterbehandling, var det ikke underforstået at modtageren kunde afhænde sin erhvervelse til hvem som helst — tænkte han på slig løsagtighed, måtte han sikre sig ret til at have, give og bytte den (Thév. 117, Cod. Cav. I n. 176, Cluny I n. 14; 20, Roz. 268 f. etc. etc.). Man kunde foretage et virkeligt 'salg', uden at det solgte kom uden for ens rådevidde. På pantskødningen kan illustreres hvordan udviklingen går frem i brydning af linjer, snarere end i brud eller blot forlængelse; ti i virkeligheden er den ikke alene betinget af ordets magt, men også en fortsættelse af det betingede i selve gavebegrebet (hvor det jo stedse må have in mente hvad 'gave' var, jfr. foran om vadium etc.); ihænd var altid en krystallisation af sind. En brydning til højre, og gaven, det gamle køb, bliver en — germansk — handel; en brydning til venstre, og den bliver pant, i en tilsvarende grad af moderne betydning. Og de to går så nær i samme former, at vi har ondt ved at skille dem ad; man sælger sit land under ret til at købe det tilbage om så og så mange år (f. ex. Redon n. 60, 95), eller pantsætter det, og 'hvis det ikke bliver købt tilbage om 5 år', etc. (Redon n. 68, 73, 170, 182 etc.). Hvordan gave bliver køb kan man se for sine øjne i den svenske afhændelse af jord, — Svenskerne har egentlig kun overgangsformer. Gave og salg står jævnsides, og således at de nuancerer over i hinanden. Den gamle modus indeholder som en selvfølgelighed, at afhænderens rettig-heder bevares; den ny skulde vel udmærke sig ved at give virkelig ejendomsret, men salgets effektivitet er ikke stærkere udpræget end at dets uigenkaldelighed må slås fast mundtlig, må 'lægges på' købet. Og salget står stadig i fare for at svippe tilbage i gavekøbets halvhed, Amira I 510, 550. Deraf afhænger sprogbrugen, som under skøde først og fremmest forstår det gamle køb, gaven (der er altså ikke nogen modsætning mellem skøde og sælge). Forståeligt nok holdt vanerne sig bedst under de gamle former. Selv da købet, i moderne forstand, var slået igennem, blev gaven stående ved siden af som en modus for åger med gensidige interesser, og netop ved overdragelsen under gavens form hævder den personlige tilknytning sig som en naturlig sag. Givelsen har kun gyldighed for modtageren selv og eventuelt hans direkte arvtager, og gaven står altid beredt til at falde tilbage, jfr. Brunner i Sitzungsber. der Berl. Ak. 1885, 1173 ff. Fra den gamle gave udgår middelalderens bestemmelser om kongens ret til det han havde 'givet' (se f. ex. sprogbrugen Roth. 177), jfr. også Brunners klare bemærkning Sitz. Berl. Ak. 1885 p. 1190 note. I middelalderen kommer ævnen til at 'lægge på' gaven til at spille en stor rolle under ny forudsætninger. Men for en sikkerheds skyld føjer jeg

udtrykkeligt til, at her ikke er tale om den senere opfattelse af forholdet mellem giver og modtager, kun om den historiske forudsætning. **112:** forhist. handelsbegreb, Grág. I 247, Stað. 84 f.; Östg. Vins. 9, Bygd. 46; og ligeså Liutpr. 43, 72 (73), jfr. form. Det må ikke overses, at lønnegaven altid var en *grip* (klædningsstykker og lign.), ikke mønt. Herhen hører så egentlig også det ovenfor antydede om svensk jordgave, og i denne sammenhæng kan så endelig gøres opmærksom på den sejghed hvormed det personlige hævder sig ved siden af det mere abstrakt-pekuniære i den norske overgave bestående af en *grip*, Dipl. Norv. I n. 718, 795, V n. 721, XI n. 116, 171, etc.); interessant er også eftervirkningen af det gamle hensyn til frænder i købet, X n. 161, III n. 935 etc.; også ved bodsopgøret findes den, III n. 691, V n. 529, jfr. det klassiske ex. Njála 638. Denne overgave er jo ifølge sin karakter som *grip* noget andet, i hvert fald noget primitivere, end isl. *baugþak*; jfr. dansk *gørsum*, jy. I. II 26, III 21, der senere, komisk nok, blev takseret i mønt. — I den gamle opfattelse af klenodiet som en åndelig værdi, løses endelig modsigelsen mellem fordringen om at en gave skal mødes med sin fulde gengældelse for at være gave (Gul. 129), og anerkendelsen af, at en løn overhovedet bringer forpligtelsen ud af verden (Grág. I 247 og foran i teksten). Senere bliver efterhånden alt et spørgsmål om møntækvivalenter, se som ex. på tonen Amira: Obl. I 508. Gunnar, Sigurðarkv. sk. 15. **114:** Ingemund, Forns. 29. Sigmund, Völs. 88 ff. **115:** Brynhild, Völs. 147. Gudrun, Laxd. 177 ff.

Madfællig.

117: Magnus, Flat. III 273. Drikke til, f. ex. Egil 263, Heimsk. I 192, Bisk. I 848; jfr. sådanne udtryk som *gefn til fjár* etc. etc. Drikke bryllup til, f. ex. Flat. I 66, 157. Til, jfr. *tilgæf* etc. foran. Magnus, Flat. II 419 jfr. Bj. s. Hitd. 7. **118:** Kongen drikker til, Heimsk. III 227. Ærebæger, Smást. 25 jfr. Skráord. 83 (25); Sv. Landsm. Bih. I 235 f. (fra det 17de årh.). Gøre ret, Ljósv. 141 jfr. koutume underforstået Egil 133, Fornald. II 267, Djurklou: Kinds Härad 60, Topogr. Journ. VIII 26de hæfte 52, Nicol. 84. Jfr. i det hele Laur. Petris formaninger: (Troil) Skrifter och Handlingar till sv. Kyrk. Hist. V 71 ff. Harald, Flat. III 317. **119:** Gunthram, Gregor V 11 (17) jfr. II 26 (35). Adam Brem. III c. 17. Island, Flat. II 171, III 200. Norsk bryllup, Folkevennen VII 386 ff. jfr. Ditmarsken, Neocor. I 104 f., Stadslag, Schlyter XI Gipt. 7. Norsk *festar-* el. *fastnarörl*, se Fritzner s. v. *Per cibum* etc., Thév. 84, Redon nr. 53. Selvfølgelig er skikken bevaret i Tysk-

land, som ordet lidkøb noksom viser. De nordiske byloves be- greber om lidkøb er også mere tyske end nordiske, Stadsretter, udg. af Thorsen 14 (52), 72 (38), Kolderup-Rosenvinge: Danske Gårdsretter 49 (3 f.), 119 (102), 320 (52), 401 (38) etc., Skånelagen 400 (3), Sv. Bjarkør. (Schlyter VI) 6. Feilberg: Jysk Ordb. s. v. lid- køb og f. ex. Gaslander 258, Dipl. A. M. I 324 (skødetønde); jfr. også gildeskikke ved overtagelse af embede, Danske Gild. I 167 (6). **120:** Ægteskab, Grág. I 222, Östgötal. Gipt. 8 jfr. Årfd. 8, Bjarkør. 132 jfr. Gul. 51, 124, Frost. XI 8: Ølhusvidne. **121:** Andet . . . ærinde, Island. II 148. Chilperich, Gregor V 12 (18). Theodolind, Paul. Diac. III 35. **122:** *Njótsminni*, Fornm. VI 52 jfr. *njösminne* i Aasen: Norsk Ordb. **123:** Lidkøbsformel, Feilberg: Jysk Ordb. s. v. lidkøb jfr. Peder Syv: Danske Ordsprog II (1688) 299. Fri- givelse, Gul. 62, Frost. IX 12, Bjarkør. 166. **124:** Spise med mod- stander, Grág. I 154 f. Brudefolket, Norsk hist. Tids. 2 III 198, Topogr. Journ. 26nde Hæfte 45 jfr. Wille 260 f. Sverig, Östg. Gipt. 8 f. jfr. definitionen af forskellige slags øl Vestg. I Mandr. 13, Neocor. I 110 ff. **125:** Sigurd, Völs. 143. Gudrun, Guðrúnarkv. II 21 ff. jfr. Dráp. Nifl. Freyja, Hyndl. 45. Hedin, Flat. I 278 ff. **126:** Bøsmes, Danm. g. Folkev. II 104, jfr. Fornald. III 299, 302, 309, 313, 335 f., hvor den gamle forståelse af madens betydning for livet mælder sig gennem romantik. Bevidstheden om mad- fælligets ævne til at skabe sjælelige virkninger gik ikke tabt, se f. ex. Cavallius I 401, men som sædvanlig hvor kulturbegrundelsen er tabt, må tilliden søge sig en mystisk støtte. **127:** Drik, måske også værd at udtrykke fra den anden side: der kan ikke blive tale om sjælesplid. Den ny følelse er fred og har fredens karakter- mærker; kommer der tanker op om det forønskelige i at tingene havde taget en anden vending her i denne verden, da går de jævnsides med beslutningen uden at kunne komme ind og splitte den ad. Deraf den jævnmodige ligevægt i fortidens mennesker, se 1ste bog 37. Madfælle, Grág. I 228. Hjærtet i ætten, ikke så- dan, at madfælliget var det alt afgørende, men således, at frænd- skabet forudsatte, at man sad sammen om bordet og nærede sig af samme mad, enten til dagligt brug eller ved de periodisk gen- tagne festlag. Og jo tættere madfælliget var, des inderligere blev fredsfølelsen, uden at det derfor satte andre faktorer ud af kraft, se 2den bog slutn. Enhver kreds, Beow. 343 etc. **128:** ølfør, Gul. 126 jfr. formuleringen Frost. IX 20; Fritznens forklaring af *mungaðarmaðr* falder derfor godt i tråd med gammel tankegang, men det ex. han anfører, er lidt for ensomt til at virke med vægt. Bebo mjødsædet, Beow. 3065. Frisland, Vita Liudg. c. 6 f. (Mon. Germ. Hist. Script. II 406) jfr. Grág. I 222. *óæll*, Grág. I 12; Gul. 202; Vestg. I Mandr. 1; Östg. Epz. 10; Upl. Kun. 9; Eriks I. III 46,

Sk. I. *matban* c. 139; *Lex Sal.* c. 55 (2). Eftervirkninger i gilderne, f. ex. *Da. Gild.* I 35 (1). Jfr. opløsning af frændskabet, *Lieb.* 186 (1, 1). **129**: *Frost.* IX 9. Gave og øl, *Beow.* 2431, *Tac. Germ.* 14. Dronningen, *Beow.* 612, 1980, 2020, *Atlakv.* 35. Gari-bald, *Paul Diac.* III 30. **130**: *Brynhild*, *Völs.* 137; måske værd at citere *Lex Sal.* 46, at tillidsmanden må manifestere sig som herre i huset ved at beværte tre gæster med grød. *Norske skikke*, *N. hist. Tids.* 2 III 190 ff., *Wille* 257. *Sverig*, *Vestg.* I *Gipt.* 9, *Østg. Gipt.* 8—9. *Indvielsesdrik*, *Hýmiskv.* 8, *Heimsk.* III 228 jfr. *Atlakv.* 33, og fra bondelivet *Daae*: *Norske bygdesagn* I 96. **131**: *Priskos*, *Corp. Script. Hist. Byz.* 207. *Velkommen*, *Djurklou*: *Unnarsboarnes lif* 42. *Ditmarsken*, *Neocor.* I 146, *Nitzsch*: *Das alte Ditmarschen* 14 jfr. optagelse i gilde, *Smást.* 117. **132**: *Tilbageholdenhed*, jfr. som ex. *Saxo* I 185. **133**: *Gå i ens vold*, *Forns.* 11. *Albuin*, *Paul. Diac.* I 23. **134**: *Tac. Germ.* 21; *Budstikken* II 747 jfr. *Lex Burg.* 38 (1). *Cæsar*, *De bello Gal.* VI 23. **135**: *Blande sind*, *Hávam.* 44. *Værtens pligt*, *Lieb.* 11 (15), *Lex Rib.* 31, *Østg. Vaf.* 32, 3; jfr. den antydede baggrund i *Roth.* 274, og f. ex. *psychologien* i *Njála* 41 ff., 88 f., 91. *Til den anden side*: *Grág.* I 173, l. 12; *Austfird.* s. 197, 199 f., *Ljósv.* 145. Jfr. dermed gæstens forpligtelse til at hjælpe sin vært, ex. som *Eyrb.* c. 45 etc. *Prokop*, IV 27. **136**: *Ingemundsslægten*, se *begyndelsen til Vatsdoela*. **137**: *Husets ære*, *Sigdr.* 5 er altså bogstaveligt. *Heorogar*, *Beow.* 2158. *Jökul*, *Grettir* 32. *Digte om giveren*, som så ofte taler fortiden gennem *Egil*, *Egil* 292; denne art digtning nåede jo at blive en kunstform, som vi ved af *Brages Ragnarsdrapa*, *Skjaldedigt.* 1. **138**: *Hávamál* 52, 41.

Hellighed.

139: *Plante økse*, *Landn.* 85 l. 29 og obs. sammenfattende l. 32; jfr. 62 l. 20, 64 l. 16. *Lovkævla*, se *excurs. Vábnet*, *Gisle* 6; *Norsk Hist. Tidsskr.* 2 III 159; *Njála* 374 jfr. *Fornald.* III 577; *Laxd.* 247. **140**: *Halfdan*, *Fagrsk.* 4, *Heimskr.* 94. *Skalm*, *Landn.* 23. *Spámand*, *Flat.* I 419. *Tacitus*, *Germ.* 10. **141**: *højsædestøtter*, *Landn.* 7 f., 31, 92, 95, 97; *Laxd.* 6; *Eyrb.* c. 4. *Bemærkningen i Aarb. f. nord. Oldk.* 1909, 261 kan jeg ikke på nogen måde få til at rime med teksten. *Odin*, *Norr. Fornkv.* 76, 90, *Sn. Edda* [F. J.] 16. *Ledes i sæde*, *Heimskr.* I 160 jfr. *Gregor* V 11 (17). *Måske går ordet bordfælle*, *Paul. Diac.* I 23, netop på højsædet? *Gul.* 115: *arvingen øver sin myndighed og sin pligt ud fra højsædet*. *Setstokke*, *Landn.* 115; 34. **142**: *Vindskeer*, *Landn.* 83, *Grettir* 89 f.; selv om disse v. er kristne, formoder jeg altså, at det ikke er af lutter kristendom de spør. Obs. at *ilanddrevne setstokke* kunde

finde en hæderlig anvendelse som v., Forn. 123 *var*. Vindskeernes nære slægtskab med de højthædrede forstavnspydelser på skibene er også værd at tage i betragtning (jfr. Landn. 65 l. 16 f.). Se i det hele V. Gudmundsson: Privatboligen 153 ff. Ilden spår meget energisk i folketroen, så energisk, at vi vel også tør tage et lille varsel af den; for øvrigt tror jeg, at steder som Austfirð. 199 l. 28, Forn. 6 mere hentyder til ildens måde at gøre sin viden bemærket end til de brændbare materialer (læs historien i Forn.). hellige med ild, Landn. 63, 65, 73; Eyrb. c. 4, Glúma 79. Islend. II 154 er et ex. på en ceremoni der, da kulturen hældede, blev sig selv nok, altså et sidestykke til det i cap. vadium. Grågåsens udtryk, at fare med arne og ild på en mands land = at fæste bo (II 136), er derfor meget stærkere end den moderne gengivelse. arne, *exx.* hos Feilberg under skorsten. **143:** Nordmanden, Gul. 292, jfr. Frost. X 4: hjemmet karakteriseret ved ild, arne og højsæde samt bænkenes hynder, og Skånelagen p. 215 *bransten*, der sikkert er at opfatte som Schlyter gør; det gælder for fæsteren at få sit landgilde inden for bondens helg. Guðrúnarkv. II 23: særlig kraft ved det der tages fra arnen (når man sagde *dugg*, mente man så vist ikke sod). Når angels. bruger *heorð*, 'arne', i betydningen 'hus', er det et ex. på det der i grammatikkens tungemål kaldes *pars pro toto*, men den ene der gælder for ti har som oftest netop ti mands styrke; den åndelige overvægt er det som vejer op. Også værd at minde om er Gudruns udtryk Guðrúnarhv. 10. Skorstenshammeren, Feilberg: Dansk Bondeliv¹ I 43. Lyren, Budstikken II (1820) 748. Hvamm, Islend. II 166. Vølsung, Völs. 87. **144:** Helgefjæld etc., Eyrb. c. 4, Landn. 32, 80, 81, 110. Snorre, Eyrb. c. 28. **145:** Torsten, Landn. 110, cf. Barðar s. Snæf. 7, æventyrets efterklang af en virkelighed. Tac. Annal. XIII 57, Hist. IV 14. Fositeland, Vita Willibrordi, Jaffé: Bibl. Rer. Germ. VI 47 f., desværre er jo vor hjemmelsmand ikke netop i hælene på Willibrord hvad tid angår, men fortællingen må stamme fra et troværdigt øjenvidne, ti så naturligt kunde man ikke digte den gang. **146:** Adam Brem. IV 3; forfatterens kombination med Fositeland røber jo blot, at han ikke var tabt bag af dansen i de lærdes selskab; af interesse er derimod navnet Heiligland. Alt tyder på, at den kristne opdagelse af landet er myte. Tord Gellir, Landn. 158. heill, Nicolovius 171, Neocor. I 117, brudgommens svigerinder, altså ættens kvinder på stedet, obs. at de stilles i skarp modsætning til brudens tidligere følgeslayersker; cf. næste bog. **147:** Stene, Grimm: Rechtsalt. 236, Herv. 270, jfr. Bugges note 362. sæde på høj, Völs. 86, Heimsk. I 183. Naumedal, Heimskr. I 106, jfr. Ágrip (Fornm.) cap. 12. Fra høje er der som bekendt også god udsigt, både for den der vil følge med folks bevægelser i egnen,

og for den der vil fange en fremmed ind til en passiar; derfor er det ikke nødvendigt altid når der bliver tale om høje, at fare ud med de samlede bevissteder på at mennesker tog sig et lille hvil på ophøjede steder. Hreiðar etc., Landn. 65; 23; 158; 32; Eyrb. c. 11. **148**: bære mad, notitsen Hauksbók 167 har ingen gyldighed for germansk kultur ud over fraseologien, og på dette punkt er al påberåbelse af moderne skik ugyldig. **149**: vé, se Wimmer: Danske Runemindesmærker, glossar. — Derfor er ulykken ikke så stor, om vi må bekende vor uvidenhed om hvad det var for en høj kongen sad på. kirkegården, jfr. Norsk Hist. Tidsskr. 1 IV 493, se også den spæde antydning i Forn. 67 l. 4. Smålandsl. Krist. 17, Eids. II 39. faders høj, Flat. II 70, Herv. 273. opregne til høj, f. ex. Dipl. Norv. III n. 122, X n. 257, hvor det er gået over til talemåde. Obs. også maneren i slægtregistrene, Chria. Vid. Selsk. Forh. 1875, 100 ff. Jfr. Østg. Eghn. 10 (og note i Freudenthals udgave): søge til højen efter hjemmel, der bevidner en gammel skik ved at benægte den; udtrykket er naturligvis gammelt, og den negative anvendelse af det efter min mening ny. **150**: Ved hellig og mandhelg må vi så godt som udelukkende søge vor viden hos Nordboerne, da det gamle hos de andre folk er blevet indordnet under andre synspunkter. I almindelighed må henvises til ord-bøger og retshistorier. lægge mandhelg, Østg. Ærf. 17, jfr. udtrykkene Vald. I III 13 (62). **151**: Fenrir, Sn. Edda [F. J.] 32 ff. Glum, Glúma 56; samme alvor ligger til grund for den sky man havde for højsædet, når døden var i huset. **152**: helge barn, lævning af sprogbrugen Frost. III 11. hellige våben etc., spredte minder som Heliand 1722; steder som Gen. 1017, 2039, 2780, men ganske særlig 201, er måske ikke helt uden tilknytning til gammel digterisk sprogbrug. blod udgydt, eftervirkning i Lex Sal. 74; Vestg. I Mandr. 14, Vestm. Manh. 4 f. Også i et fordrejet minde som Sv. Landsmål. Bih. I 210. Helligheden havde naturligvis de to poler: lykke — ære-forpligtelse. Den sidste er udtrykt så vel i disse exx. som i Lex Sal. 58: jordkasteren der læsser forpligtelsen over på frænderne; den anden side ses f. ex. i mundheldet Flat. II 122. Samme raison har vel fortællingen hos Saxo I 176; vi må huske på at inddelingen af kamppladsen ikke var en overfladebehandling som ved en moderne boldbane; der var åndelig virksomhed med; og modstanderen slog her sin fjende med hans eget held. De to sider må naturligvis findes i alt som har menneskelig hamingja: der var lykke ved at få forgængerens våben, og jfr. hermed det norske udtryk om den der skal overtage drabsmandens ansvar, når han dør: arvingen tager ved øksen (Gul. 218). Det at der var anledning til en sådan bestemmelse som Roth. 307 f. er nok til at antyde solidariteten mellem mand og klenodier, den

som beror på at deres ære og lykke er ét. Jfr. hvordan den moderne rationelle anvendelse brydes med gammel formulering Sk. I. 104. helge land, Landn. 31, 65, 85, 105, Glúma 79. Torhad, Landn. 94. egne, Flat. I 291, jfr. Bisk. I 165, etc. Naturligvis må værdien af dette 'egne' bedømmes ud fra 'helge', ti den forklaring at 'egne' templet til guden blot betød at gøre det til hans ejendom, består jo blot i at kaste det fremmede ord og dets tanke bort, for at sætte en moderne i stedet, da 'eje' lige så lidt er et absolut begreb som gud og tempel. **153:** Halvt mandsværd, Grág. I 192, Stað. 190. den hellige grund, Herv. 266. Torolf, Eyrb. c. 9. Hjemfred, Er. I. II 3, 5, 8, 9; Vald. I. II 29; jy. I. III 22. Østg. Epz. 1 (Edsørebestemmelserne er inspirerede af reformatorisk iver, men de har jo deres vigtigste indhold tilige med hele deres stivelse fra gammel sky for bodløst overgreb.), Drap. 2; Vestg. I Drap. 9, II Orb. 1; Upl. Manh. 12, 29; Söderm. Manh. 12, 26; Vestm. I Manh. 3, II Manh. 11. Gut. p. 15. Gul. 178, Eids. II 40, obs. *vargr.* Lex Sax. 27, Lex Fris. Add. 1. Lex Alam. 44 tillades den øjeblikkelige hævn i drabsmandens hus, når han falder i sin første uhellighed; men fortøves gengældelsen, hævder hjemfreden sig stærkt. Jfr. Lex Sal. 42, 1; Recapit. B 31 (p. 105), og fremhævelsen i angels. Lieb. 10 (11 ff.). De bestemmelser der stammer ned fra husfreden kompliceres undertiden ved sammenstød med begrebet »gårdsgang«, der mere og mere kom til at træde frem på bekostning af husfredsbrud, cf. Lex Fris. 17, 4. Kongsfreden er en art hjemfred, men der er i den visse ejendommeligheder, som kræver en selvstændig behandling. **154:** fredløshedslysn., Østg. Drap. 2, obs. ordlyden Söderm. [juf. 4, Upl. Manh. 39, Lex Sax. 28. Medens hjemfreden står i loven med uudslættelige træk, er stedets hellighed forsvundet for kristendommen. Selvfølgelig er den bleven opsuget af den fremmede ærefrygt for kirkens urørlighed, og dermed er givet at vi ikke kan drage nogen som helst slutning fra kirkens asylret til ældre forhold. Lærerigt er Erikslovens udtryk (II 8): kirken er lige så hellig som gården. Vi må nøjes med de vage minder om tempelhellighed (virkelig traditionelle er sådanne som Fornm. XI 40) jfr. Mon. Germ. Hist. Leg. Sect. II 1 p. 68. Lex Fris. Add. 11 er mul. så troværdig som den gør sig. Efter al sandsynlighed har der uden om hjemfredens kerne ligget en zone af helg, ejeren har altid været stærkere paa sin egen grund end på alfarvej (når der da ikke spillede anden fred ind). Først og fremmest hørte hjemmemarken til hans trygsted, som svenske love jo også ligefrem siger (jfr. isl. *örskotshelgi*, Landn. 108, Grág. se citater hos Fritzner og f. ex. II 147). Hvad de bestemmelser angår som tilsiger manden sikkerhed på ager og eng, kan de skyldes en senere tids konse-

kvensmageri, men umuligt er det heller ikke, at der i bestemmelserne virker efterdønninger af erfaringer. Måske er der gammel grund i en sådan paragraf som Frost. IV 5, jfr. Lex Thur. 50, Lex Sax. 30; Vestm. II Manh. 11, Upl. Manh. 12 og Hels. Manh. 6, for den der vil se hvad fuldvægtigt pedanteri er. På disse punkter er det vanskeligt at dømme, da de gamle følelser i høj grad blev annekterede, og især lagt under abstrakte synspunkter. Sådanne bestemmelser som Østg. Epz. 27 er begrundede i fred, men ikke i stedets; særlig interessant er formuleringen jy. I. III 22, med dens minde om plovens hellighed. Kvindens helg, cf. 1ste bog 178 f., Austfirð. 160, Bjørn Hitd. 68. Roth. 200, 201 (værre end mord) jfr. 26 med flg.; Lex Sal. 24 II, 6, 7; 20; 31; Lex Sax. 15; Lex Alam. 45 ff. 59 ff.; Vestg. I Orb., Upl. Manh. 11, 29, Söderm. Manh. 12, 26, Vestm. I Manh. 3; 18; Østg. Vap. 27: som mand, en paragraf der er bestemt til at bringe den modsatte anskuelse til tavshed. En stor del af disse lovsteder gælder kun som vidnesbyrd om en dybt rodfæstet følelse af kvindens hellighed, og om en ejendommelig vurderingsskala, som ikke kunde bygges op på bar bund i middelalderen, om så en kristendom nok så meget havde arbejdet på at »hæve« kvindens stilling. Tendensen er i virkeligheden også nedadgående i den kristne tid; Lex Fris. Add. V (der godt kan være innovation fordi synspunktet ikke sejrede alle steder) repræsenterer det første trin, men man gik videre i at sætte det kvindelige til lavere priser end manddom. En anden ting er det, at den gamle umiddelbarhed er bleven underbygget på forskellig måde, idet man har søgt i sin tanke efter en begrundelse for instinktets lævn. Men selv der hvor begrundelsen afgjort røber mangel på forståelse af det der oprindeligt var kvindehelgens kerne, kan den næppe kaldes noget absolut nyt, en omlægning af trykket gør ofte hele forskellen. I langob. hvor linjernes simpelhed er urørt, er betoningen gået over fra kvindens fred på hendes værg- eller våbenløshed, som jo var et led i hendes helg (Roth. 378, cf. Lex Baj. IV 29 hvor tilføjelsen gør et udpræget indtryk af at være eftertanke). Lex Sal.'s bestemmelser (og Lex Thur. 48, af Lex Alam. 56 kan jo intet sluttes om forholdet mellem gift og ugift) har taget barnefødsel som kriterium overfor drab, men synspunktet er ikke overført på andre krænkelse, og 41, 3 står det gamle endnu urationaliseret. Anderledes Lex Sax. 15 hvor det gamle syn på jomfruen muligvis endnu virker med til at sætte skel, jfr. i d. flg. om håret. 155: forudfølelse etc., obs. udtrykket Vøls. 89 l. 17. overhørte ikke, eller hvis han ikke hørte, da så meget des værre for ham selv, se f. ex. Eyrb. c. 63, Ljósv. 185, Heiðarv. 77, Fornv. 67 f., Austf. 53, 64, 71, Flat. III 324, Atlakv. 10 f. Sml. Sigdrifum., og så skablonen, som Fornald.

III 594, 604 etc. Og endelig det kostelige billede af germansk kvindelighed set gennem et par kraftige rationalistiske briller, Heimsk. I 19. Det er heller ikke betydningsløst i denne sammenhæng, at det i Norge var kvindens pligt at berede den budstikke som udsendtes ved drab (Gul. 51). Tacitus, Germ. 8, Hist. IV 61, 65, V 22. **156:** før Tac., Strabon VII c. 2, Cæsar I 50; Plutarch: Cæsar 19. inden stok, Eyrb. c. 15; Forn. 71 l. 19; Grág. II 44; Norges Gl. Love II 51. Drengens hellighed, Lex Sal. 24, 1. Upl. Manh. 11 f.; Vestm. I Manh. 3, II Manh. 11; Söderm. Manh. 26; Hels. Manh. 14. De svenske love er her som så ofte kendetegnede ved deres konservatisme i formerne og deres anstrængelser for at gøre noget ud af de gamle lævn. Helligheden er åbenbart i høj grad bragt ind under humane synspunkter (det vilde være interessant at vide hvordan instinkterne virkede i folkets masse), og skånsomheden er bredt ud til at dække oldinge; måske er dog denne humanitet heller ikke uden tilknytning til gammel ærefrygt for den livsold der viger fra våbnene ind i den inderste hellighed, hvor rådets magt træder i st. for huggets. **157:** Helligheden sidder i håret, Lex Sal. 24, 2. Kvindens hår, cf. Lieb. 7 (73). Sværge ved håret, Grimm: Rechtsalt. 897 f. Samme betydning, at sværge ved sig selv eller noget i sig, har ed med hånden på brystet, Lex Alam. 54, 3. Forbud mod klipning, Lex Sal. 69; jfr. også gradation Sv. Bjarkøret (Schlyter VI) 14, 18. Gudrun, Guðrúnarhv. 16; jfr. også den betydningsfulde opførsel Gesta Dagob., se citat nedenfor. *haddr* var betegnelsen for kvindens lange hår, sml. *skor* om mandens hårvækst (cf. Grág. II 203). Nordboernes agt for håret antydes i spotten over den skaldede træl, Flat. I 130, Völs. 191, jfr. Thév. 38; Rígsmaal 15, 34; i trællesens hushold derimod findes håret ikke værdigt til omtale. lokket, som titel på stormænd, Cassiodor: Varia IV 49. Franker, Gregor II 8 (p. 146), VI 16 (24), VIII 10. Agathias Hist. I 3. Gesta Dagob. I c. 14 (i Mon. Germ. Merov. II), Eginhard: Vita Caroli c. 1, Vita Leodeg. c. 3 (Bouquet II 613). klippe kongen, Greg. II 30 (41), III 18. **158:** Nahanarval, Tac. Germ. 43. løshåret, Vestg. I Retl. 5, jfr. måske Fornald. II 131. Rimeligvis bar de ugifte kvinder håret løst? I Norden gik bruden under lin (Rígsmaal. 40), og til denne akt knytter sig hos Nordmænd og Islændinge morgengaven (linfæ), Sn. Edda [F. J.] 105, jfr. Flat. I 373. Måske står Lex Sal. 76 i forbindelse med »linet«. *in capillo* (Liutpr. 2 ff., 145) hentyder vel til det frit-hængende hår på pigen. helgfrænder, det var meget svært for frænder at foretage det fornødne inden for ætten, man vilde helst redde sig udenom på en eller anden måde og holde sine egne hænder rene. Jfr. fra en anden side af livet Bisk. I 10 f., Prokop: Got. II 14. **159:** Paul. Diac. VI 53, jfr. IV 38 og Lex Sal. 101;

måske en agtværdig antydning Vita Germer. (Bouquet III 386). Om den absolutte uklippede var noget extraordinært for visse kongeslægter, som den frankiske, eller den kun gjaldt i hele strængheden for visse medlemmer af ætten, eller måske fra et bestemt tidspunkt — den viden må vi, så godt vi kan, hjælpe os foruden. Stige på stok, Hrolf 85; blevet et yndet effektmiddel Islend. II 42, Fornald. II 293, III 297. Træde på sten, Islend. II 166 jfr. Helgakv. Hund. II 31, Guðrúnarkv. III 3, Atlakv. 30, der utvivlsomt er poetisk forklarelse — og udvisken — af jordiske virkeligheder, selv om digteren måske har arbejdet mytologisk med dem. Herhen hører da også Lex Alam. 81 og ed på dørtærskelen, Richthofen: Fries. Rechtsqu. 166 (109). Af samme kraft er ed på dyr, Herv. 283, Helgakv. Hj. 30 prosa jfr. Völund. 33; måske tør vi citere Mon. Germ. Conc. I 90 (16) jfr. Hist. Fris. n. 159: *uterque manus posuit super ipsum et pacificati sunt eo modo*. Ed ved sværd og det flg., se excurs. **161**: Hærfred, Lex Sal. 41, 3; 63; Lex Fris. 17, 1; L. Alam. 25, 26; L. Sax. 37; L. Rib. 63; Lieb. 74 (40); 350 (61); L. Aistulf 21 er næppe ny af ånd; Upl. Manh. 11, obs. definitionens art; Kg. 11; Þing 14; Söderm. Manh. 26; Gul. 47; Er. I. II 49; Skånel. p. 416 (38), Jy. I. III 22. Disse citater indeholder naturligvis kun eftervirkninger af en opr. reitsfølelse, mer eller mindre 'anvendt'; betydningsfuld er for d. f. selve begrebet hærfred, dernæst dets sidestilling dels med husfred, dels med festfred. Det kan godt bero på gammel sædvane at tyverisager var undtagne forbudet; nidingsværk var dobbelt forfærdeligt under højeste fred. Tac. Germ. 7. **162**: Sachserne, Gregor V 9 (15); Heimsk. I 103; Tac. Hist. IV 61; realiter kommer det ud på at hårets vækst var bestyrkelse af løftet. Chatter, Germ. 31, hvor Tac. efter sædvane lader sine egne konstruktioner stå og grine mod de fakta han gengiver. Det forsømte ydre er langhåretheden, den aflægges efter det første drab, så går det dejligt at lade de fejge rende og se ud til deres dages ende; derpå tager fakta ved igen, og uden at blinke fortæller han at det kun er de professionelle krigere der bevarede oplejetheden hele livet igennem. — Germ. c. 38 angiver at Sueverne altid bar ynglingens lange hår, som om de følte sig som et krigerfolk par excel. Jomsvik., Flat. I 166. **163**: kampfellige, Hamdism. 28. fiskepladsen, se 1ste bog 174. skibet, Frost. IV 61 jfr. 5. Dette at skibet gælder som vitterligt sted (Gul. 292) er næppe moderne opfindelse, og så har vitterligheden sin grund i den hellighed som gjorde samlaget — *öldrhús* — til en kompakt skare, Østg. Eþz. 33, Hels. Manh. 14 (forskellig fra ledingsfred); i Bjarkør. (Schlyter VI) 13, Magn. Er. Stadsl. Skip. 2 er der vel kun et formelt lævn. **164**: arnens skib, Skjaldedigt. 7 v. 4, 11 v. 24; samme oprindelse har rimeligvis omskrivninger

som *hvilbedjar hólkvir*, se Gerings Edda-ordbog under *hvilbedr*. Skibssiden, Völundarkv. 33; Thorsen: Stadsretter 158 (14), 240 (23). festfred, Landn. 116, Egil 153, hvor den gamle strænghed ses uformidlet; Gul. 187; Vestg. I Mandr. 13, II Drap. 27; Frost IV 58, 61; Gul. 198. — Gradationerne bevarer, men det hele sættes en oktav ned. hellige sæder, Vestm. I Gipt. 2 jfr. Söderm. Gipt. 2.

Excurs.

Det gamle germanske samfundsliv træder os intet sted i møde i sin oprindelighed; vil vi se det som en helhed, må vi til en vis grad rekonstruere. Men for at genskabe det oprindelige ud fra afledede former og frigøre erfaringen ved at løse formen fra senere tanker som har okkuperet den, behøver vi ikke at prisgive os den fattige nødhjælp: subtraktionen. Folkelivet har efterladt sig vidnesbyrd nok, ved hvis hjælp vi kan finde ind i det centrum hvorfra værdien bestemtes. Gennem de former som klassificeres i det flg. ser vi ind til en afblomstret erfaring, på samme måde som vi gennem digtergloserne ser ind i en halvt overvunden tanke (1ste bog, note til p. 62). Rekonstruktionen tager ikke skikkelse af harmonisering. Hvert folk havde sine særheder og sine nationale ejendommeligheder. At købe og forhandle og tage til ægte gik ikke på nøjagtig samme rytme over hele den germanske verden, og forskellighederne har været der fra Arilds tid. Fællesskabet bestod ikke i overensstemmelse om skikke, men i enhed om den erfaring som der atter og atter kunde fødes former af — den erfaring der også fødte de givne former på ny hver gang de brugtes. For en fremstilling af folkets 'karakter', er alle individualiteter lige værdifulde åbenbaringer af de karakterbyggende kræfter; de såre interessante spørgsmål om differentiationer, og især om de senere juridiske distinktioner falder uden for denne ramme.

Vadium.

Vor klassifikation er naturligvis kun at tage som en ordenshåndhævelse, hvor man gænger exemplerne ind i forskellige båse efter ret udvortes kendemærker; det vadium der foreløbig fæster købet, er jo ikke mere halvt end det gennem hvilket handelen gøres fuldstændig. Se definitionen i Madfællig. Naturligvis binder vadiet i sin oprindelige kraft begge parter. Fæste køb og betaling.

Roth. 366, jfr. form., Liut. 16 form., Cod. Lang. I n. 52. Lex Sal. Extrav. VI. — I *arrha* har germansk indgået en forbindelse med fremmed sæd; om udfaldet kan vi ikke sige andet end at vore frænder har taget og givet *a.* med den forpligtelse som bandt deres egne sjæle. fæste brud, Cod. Cav. I n. 163, og på alle mulige enkeltheder i aftalen, som *ib.* n. 92, og Roth. form. 182, 195, Cart. Lang. 16, Thév. 135. — *v.* på arvedeling, Cod. Cav. I n. 143, 158, 164, på afgift, Redon n. 48. — fæste køb eller gave = afslutte og overdrage, Thév. 117; Roz. 118, 133, 159, 200, 228, Pérard p. 152, Redon 37, 68, 83, 92, 144, 275, Hist. Fris. n. 212, 402, Cod. Lang. n. 92, Cod. Cav. I n. 126, 165, 172. Vadiet indeholder jo garantien for at ejeren vil *antistare et defendere*, f. ex. Cod. Cav. I n. 11, 21 f. etc. ved forpagtning, *v.* fra den ene eller den anden side, Cod. Cav. I n. 156, 183, 187 — n. 91, 95, 159, 205, jfr. gensidigheden *ibid.* n. 119. *v.* som sælgerens vilje nævnt ved skødningen, Pérard p. 57, 64; Cluny I n. 10; Thév. 124, 136, 143; Cod. Lang. n. 127, 146; Chartæ I 23, 110 etc. etc. — Til overdragelse af myndighed, Thév. 76; Roz 391; Vaissete II n. 100; Hist. Fris. n. 308, 366 jfr. 412. — Ved forligelse, Thév. 73; Cod. Cav. I n. 148, 194. — Fæste ed, Thév. 167, Lex Sal. Extrav. B. I f. Roth. 360 ff.; Liutpr. 61, 77 (78) form. Cod. Cav. I n. 114, 148, 186. Murat. Ant. I p. 504, 505, 746, 975 etc. *in inf.* Hos Langob. var det jo blevet skik at modparten gav sit vadium på at ville modtage og anerkende eden. fæste bevis, hjemmel, Roth. 232. fæste ed eller eventuelt bøde, Roth. 361 (360) f. form., Liut. 30 (31), 60 (61) f. form. fæste tvekamp, Roth. 146 form., 232 form. jfr. Mon. Germ. Leg. III 337 (IV). — Ejendommeligt udløber Abh. Bayr. Akad. XII p. 220 n. 15, hvor vadiet betyder at udsigeren binder sig til det udsagn han afgiver, og falder med det. — fæste dom, love at bøde etc., Thév. 38, 96, 114; Roz. 465, 467, 511; Mon. Germ. Form. 256 (39), Mon. G. Script. I 528, Cod. Cav. I n. 106, Murat. Ant. I 534, Script. I 2, 363. Jfr. også Lieb. 92 (8). opgive krav, love adlyden, Thév. 66; Hist. Fris. I n. 122, 244; Cod. Cav. I n. 184, II n. 211; Murat. Script. I 2, 470. — vedgå forpligtelse, Tardif n. 202. — udlevere det omstridte, Thév. 62, 80, 100 *ter*, 102, 103, 107, Loersch 36, Roz. 451, 462, 474; Mon. Germ. Form. 464 (3, 4), Mon. Germ. Dipl. I 103 (n. 16), 107 (21, 22), Tardif n. 92, Bibl. Éc. Chartes 5 Sér. IV 167; 6 Sér. V 427, 430, 432, Pérard p. 34 (13), Grénoble n. 24; Cluny I n. 3; Hist. Fris. I n. 121, 125, 127, Cod. Lang. n. 95; Murat. Ant. I 463. Jfr. om Sachserne Mon. Germ. Script. I 156. Ved retting til afgifter, Mon. Germ. Dipl. I 68 (77). (Borgensmanden behøver ingen omtale her, da vadiet ikke skylder ham noget af sin betydning.)

Festuca.

De to mest iøjnefaldende former for dens anvendelse kan illustreres ved, på den ene side det *per festucam se exitum dicere* (*facere*) som har sin hjemlede plads i skødningen, og på den anden side det ikke mindre tekniske *læsoverpire*.

Det første var ganske sikkert opgivende. Sælgeren gav viljen i det solgte fra sig, og det var en afgørende omstændighed ved handlingen, at han umiskendeligt slap *f.* af hænde og lod den ligge. (Det er samme sag, blot fra en anden side, når staven kastes som en opsigelse af huldskab og troskab, Grimm: Rechtsalt. 123). — Ved salg og gave: Thév. 29, 124, 148; Loersch 23; Roz. 255, 289; Pérard p. 40 (n. 26), 57, 162; Roz. 256; kaldes *verpire*, Thév. 52, 118, eller med tydelig udtalelse af lykkesondringen mellem sælger og afhænd: *absacito feci*, Thév. 105, 143, Loersch 50, Cod. Lang. n. 906 eller *exsortem reddidi*, Thév. 136. — Anvendt for retten har *f.* samme virkning. Den som lå under i sagen kastede sine prætensioner fra sig, kastede den omstridte ting ud af sin besiddelse. Så sandt som *f.* var hamingja, gjaldt den naturligvis lige godt for fast ejendom og for krav af enhver art. Efter drabssag: Roz. 511; arvedeling: Thév. 108; ejendom: Thév. 103, 130, 131, 125, 141; Mon. Germ. Dipl. I 103 (16), 107 (21, 22), Mon. G. Script. 21, 344; Pérard p. 153; Cluny I n. 272. Og så har vi symbolismens bessermachen, når kasteren af lutter iver stamper *f.* ned i støvet, Thév. 137.

På den anden side står *læsoverpire* som det aktive, hvor tonen ligger på modpartens opfangen af det tilkastede. Som antydet i teksten skal kastet ikke forstås à la bombardement, i og for sig kan kaste lige så godt oversættes ved lægge. Overdragelse af myndighed; objekt er tingen eller sagen: Loersch 16, Lex Sal. 46 — *ib.* 77 jfr. Roz. 392. Men der er ingen modsætning mellem de to former, de er samme handling, blot med betoningen lagt på forskellige steder. I folkets protest (Rechtsalterth. 123) ligger trykket helt ude på yderste venstre fløj: ihændehaven befrier sig for noget; i *læsoverpire* kommer det til at hvile på den tilsvarende højre: handleren overdrager; og i alle de mellemliggende nuancer indebæres forholdet til en modpart, som annammer retten. Man *verpít* til en, jfr. Thév. 133, 164; *contra* = »i påsyn af«, bliver realiter ensbetydende dermed, Thév. 108, 130, 131; Cluny I n. 799, II n. 1087. Selvfølgelig tog den anden *f.* op, som det levende opgivelsens og forsikringens ord; Thév. 173 udtrykker ikke andet end gammel skik: *virgula gemmes* på alteret.

Den kastede *f.* var da selve tilsikringen: nyd tingen, og trivsel følge. Den var garanti for at sælgeren 'hjemlede', så at køberen

havde ikke blot *liberam* men også *firmissimam potestatem*, Thév. 29. I brugen af *f.* er forberedt differentiation, så at *vadium* og *f.* kommer til at supplere hinanden, *per v. reddere et p. f. se exil. facere*, Thév. 73, 103, Bibl. Éc. Chartes 6 V p. 427, Bouquet V 697. Men lige så vist er det korrekt — og oprindeligere — når det hedder *per vad. id est f. res in manu A. reddere et guerpire*: Vaissete V n. 121 jfr. formlen Mur. Ant. I 381, og Loersch 31, hvor *projecta f.* rekapituleres i *vadium et obs. F.* er kun en særlig form for *vadium*, eller lidt oprindeligere udtrykt: for det der også har taget skikkelse som *vad.*; de to kommer i deres udvoksede skikkelse til at stå broderligt side om side ligesom alle de kære vidner på skødningen, men deres fællesskab i natur og virkning gjorde sig længe gældende, jfr. *per cultrum reddere et verpire*, som jeg desværre kun kender fra Hübner: Gerichtsurk. n. 559; Roz. 124 bekræfter *f.* arvens deling; i sideformen 123 optræder den for at *exil. facere*.

Adhramire, achramire hedder hos Frankerne det som Nordboerne ved rettergang kalder at fæste; fæste møde: Thév. 107, Roz. 454, 456, Mon. Germ. Cap. I 284 (15) jfr. Ficker n. 23; ed: Thév. 100 *ter*, 109, Roz. 479, 481, 486, 498; Mon. G. Cap. I 70 (32), 149 (14), 284 (14), 440 (26); tvekamp: Thév. 160; vidner: Thév. 36, 100; Vaissete II n. 6, 90; Pérard 34 (15), 36 (19); hjemmelsmand: Lex Sal. 37, 47; bevis: Thév. 123 (grupperingen må jo delvis blive vilkårlig, da de forskellige handlinger griber over i hinanden). Jfr. desuden: love garanti, Thév. 118; love at udføre, *ib.* 114. — Hvor der tilføjes noget om fremgangsmåden ved denne fæsten, hedder det *projecta f. a.*, Thév. 107, eller *per sua f. a.* Roz. 454, 479, 486; Mon. Germ. Dipl. I 53 (59), Mon. G. Form. 464 (3). Jfr. Lex Rib. 30, 1, Mon. G. Dipl. I 59 (66), og derefter at forstå L. Rib. 71: det løfte om ed som er fæstet *p. f.*, må man ikke forhindre modstanderen i at opfylde, med andre ord: man er bunden til at lade den ed afgøre sagen; og på den anden side Lex. Cham. 16, 48: *a. per vad.* = fæste at svare for ham (næppe her om borgensmand). Glosse: *a.* = *stabon*, Mon. G. Cap. I 440 (26). Cluny I n. 3: *f. jactante* på at det er rigtigt, og han vil stå inde for det. — Naturligvis er brugen ikke indskrænket til retssag. Den kan f. ex. gælde løfte om fremtidig handling, Thév. 108 (ved forlig). Den gælder køb, hvor *f.* og *andelang* har indgået et uadskilleligt broderskab, Roz. 118, 133, 159, 172, 200 f., 228, 242, 273, 331; derfra udgår den forbedring som i moderne ånd sætter mandens mærke for manden selv: *f. notata*, Thév. 52, 105.

Ved *per f.* menes overhændelsen, men grænsen er ikke skarp over til den tredje form, hvor 'staven' tjener som bekræftelseshåndfyld; udhænderen lægger jo i hvert tilfælde sit ord på, inden

han giver *f.* fra sig. (Jfr. sådanne *exx.* som Ficker n. 43, 51, Murat. Script. I 2, 467 jfr. 468, II 2, 525 note, o. lgn.; og eftervirkningen i berøring af dokumentet, Tosti: Monte-Cassino I 222, Archiv. Stor. Ital. 3 Ser. 13, p. 27). Et interessant *ex.* på anvendelsen er Ed. Chilp. c. 6 (Lex Sal. p. 85): en mand der er stævnet og står uden testimonia og ikke har nogen til at gå i borgen for løftet om fremtidigt bevis, han kan tage *f.* i venstre hånd og byde et løfte frem med højre. Paragraffen lovfæster ikke gammel retspraksis; det gjaldt om at fylde et hul, og så griber man tilbage til en gammel form, og tillæmper den til behovet. Hvordan bestyrkelsen virkede gammeldags læres af Lex Sal. 50, 3, cf. teksten.

Stave eller stokke var over hele det germanske område en gængs form for bekræftelse eller for overdragelse. I dokumenterne går ihændet under navnene *fuste*, *virga*, *baculum*, *lignum*. Ved overdragelse: *per fuste*, Thév. 116; jfr. Pérard p. 65 *per f. et fust.*; Cod. Lang. n. 138, 236, 370; Ficker n. 11 (p. 17), n. 62 (p. 86); Murat. Ant. I 529, Mon. Germ. Leg. IV 601 (Cart. L. 21). *virga*, Cod. Cav. I n. 108, Redon n. 21. *baculum*, Thév. 135 jfr. Mon. Germ. Script. I p. 43, Mur. Ant. I 381. *lignum*, Mur. Ant. I 299; Ficker n. 48 (p. 71). Jfr. *pedum pastor.*, Ughelli: Italia Sacra VIII 82. Ved forlig og tilsigelse af glemsel: Roth. 143 form., Tosti Monte-Cassino I p. 222. Der siges om staven, at den er i handlerens hånd: *per fuste q. in suis tenebat manibus investivit etc.*, Cod. Cav. I n. 108; Murat. Ant. I 299, 498, *id.* Script. I 2, 12; Thév. 116, Grénoble n. 24, Ficker n. 54 f. at han griber den, Murat. Script. I 2, 467; Sublac. n. 78, 118, Cod. Lang. n. 673, Archiv. Stor. Ital. 3 Ser. 13, p. 24, p. 29; Ficker n. 26 (p. 33). at den går over i den andens hånd, Roth. 143 Expos. § 7; Murat. Ant. I 494, Script. II 2, 525 note; Ficker n. 43 (p. 66), n. 51 (p. 75); Mon. Germ. Hist. Dipl. Reg. et Imp. I p. 466; *ibid.* Script. XXI 64 l. 16, jfr. 65 l. 30; jfr. også udtrykket Ficker n. 48 p. 71.

Stavens folkeyndest som retsvidne beror vel, ligesom handskens, på den omstændighed at de hørte til mandens udhaling (på dokumenternes tid) — tilknytningen til romerske former er rent udvortes —; lige så utvivlsomt er det, at stokken i oprindeligere tider havde en kraftigere skikkelse. På alle områder sætter den fredeligere stok ind for det krigerske våben, eden bliver *stef*. For øvrigt skal man ikke lade sig lede for langt af det sagtmodige navn, et ord som skaft betegner i virkeligheden en stage med god brod i den yderste ende; de svenske oversætter den på latin med *hasta* (cf. *scapt*, *scaplegi*, Graff II 96, VI 460). På den anden side rækker modsætningen stav — våben jo ikke ned i selve bekræftelsens væsen; de langobardiske sværd der almindeligvis fungerer ved fæstemålet (Roth. 182, 195 form., Cart. Lang. 16) er ikke i sig selv

mere personlige end den stok Tassilo overhændede Karl (Mon. Germ. Script. I 43) eller den *baculum* som hjalp Maghenolfus til hans hustru (Thév. 135). Ofte er disse *virgæ* blot stokke fra det jordstykke der overdrages. I dokumenternes tid er erfaringens distinktion udvisket i det formelles enhed, og for så vidt kan man med rette i *virga* se en sammenblanding af to ting, det personlige tilbehør, *alias* våbnet, og *ramus*, men den psykologiske enhed gør jo at forskellen ikke var så afgørende, eller overgangen så uformidlet som vi nu får indtryk af. Sommetider præsenteres os stoken udtrykkeligt som en hasselkæp eller buksbom el. lign.; muligvis kan gamle erfaringer angående træarternes hamingja spille med ind, men det er selvfølgelig ganske uberettiget straks at fare ud med almuetroens botanik, eller at umage gamle guder og 'dæmoner' — de stakler kan nok trænge til en stunds hvile. Særlig vilde jeg gerne lægge et godt ord ind for 'dæmonerne', de har været så hårdt forspændte nu i adskillige år. (Redon 21, Thév. 116, Vaissete V n. 121, Cod. Cav. I n. 185 etc.)

I den svenske form er stereotyp udtrykt begge sider ved fæsten: ordene og deres bekræftelse gennem viljeskanalen; *skæl* kaldes de første, med et ord der udtrykker det faste, regelbundne og bindende, *skapt* hedder det andet, *hasta*. Hovedmanden i transaktionen, der udtalte de formelle ord, hed *forskialaman*, *skilaman*, den som skal *skilja firir*, udtale de bindende ord. I Sverrig ser vi tydeligt hvordan håndslag og skattefæsten går side om side, den sidste åbenbart som en kraftigere form. Se Amira: Oblig. I p. 269 ff., hvor anvendelsen er fremstillet med de senere former som udgangspunkt. Ved siden heraf har vi en antydning af at Svenskerne fæstede ed ved »træ«, Østg. Ræfst. 22.

Endelig er der selve eden, svoret på våben (cf. Sv. Grundtvig: Om de gotiske Folks Våbened). Exx. fra livet: Ammian. XVII 12, Mon. Germ. Script. I 198, 386, Fredegar IV c. 74; jfr. Grimm: Rechtsalt. 166 øverst: *usque ad sanguinis eff.* — symbolismen begynder at tage det prydede, men tomme hus i besiddelse. — Rettergangsformer: Lex Rib. 33, 1; 66, 1; Lex Alam. 86, jfr. Lex Baj. Legg. III p. 351; Lex Sax. 8, Lex Sal. 102; Roth. 359, 366 jfr. Lex Alam. 81, der som nævnt i teksten har en egen interesse, fordi den direkte antyder retskraften i våbnet. — I frisisk er *stef* jo blevet et pseudonym for ed; Richthofen: Altfries. Wörterb. 1046; mellem frænder må der ikke komme *stef*, her stillet i modsætning til den simple ed. — Jfr. også Thorsen: Stadsretter 159 (14). — Thév. 24 illustrerer våbnets overgang til at blive retsinventar, jfr. Roz. 491 p. 593. Men springet er ikke uformidlet; oldtiden kendte også løftet på anden mands våben, når sværgerens hamingja var forsikret i ham. Hirdmanden forpligtede sig på sin herres våben,

og alle vegne hvor kongsfreden herskede, der rejstes kongens våben som centrumsklenodiet, på samme måde som ætteklenodiet var midtpunktet der hvor hjem- og festfreden rådede, jfr. Lieb. 652 f. Berøringen af kongens våben betød indoptagelse af hans fred og hamingja og underkastelse under hans vilje (Saxo 109 jfr. Norg. gl. Love II c. 31 p. 422). Da kongsfreden blev en statslig faktor, fik dens former også en tilsvarende betydning. Således er vel det 'ene våben' at forstå som figurerer ved angels. tilsigelse af fred, Lieb. 392. — En form for gensidig bekræftelse var *collisio armorum*; virkningen var naturligvis ikke svagere end ved håndslag. Dudo hos Duchesne p. 96 cf. Heimskr. III 346, Mork. 207, og sml. A. D. Jørgensen: Saml. Afh. I 323 f. Som retslig bekræftelse anvendt i Norden Gul. 267, 292; And. Sun. 90 jfr. Skånel. 139. Og langob. *gairéthinx* lå i hvert fald ikke langt derfra (Roth. 386).

En egen manifestation af klenodiets lykke er endelig dets kraft til at lyse helg over jorden og gøre den stejlt afvisende overfor fremmed vilje. En følge af ringeagt for det hellige må da blive at krænkeren kommer svækket til et opgør, han har i egentligste forstand ikke retten med sig, og juraens dom over ham er i virkeligheden kun et responsorium på den dom som er inden i ham, i hans årer og muskler lige så godt som i hovedet. I Norge samles den stav der hegner jorden, under samme navn som den hvormed stævnet mand bød ret for sig: *lagakefli*; i *laga* ligger ikke at kævlen var et særlig juridisk instrument, lige så lidt som de svenske *lagakar* er juridiske bægere, det er virkningen og den sociale anerkendelse som er udtrykt i navnet. Lovkævlen brugtes til at 'kaste frem' (Frost. X 11) for at 'fæste' tingsafgørelse, og til at sætte op på land for at værne det mod fremmede (Frost XIV 11, og brugen af korset Gul. 72, Norg. gl. Love IV 767 n.). Ved uenighed om land blev hegningen brugt som et middel til at fremkalde afgørelse, idet kræveren eller ihændehaveren eller begge to nedlagde forbud mod benyttelse af jorden, indtil ejendomsretten var afgjort ved kendelse (*logfesta*); og denne fornagling af jorden, som i senere tid åbenbart blot bestod i en tinglysning, er fra først af blevet udført ved at man satte sit tegn på landet. Ved overtrædelse af forbudet arbejder man *undir* (= inden for) *l*'s magtområde, eller man bortfører afgrøde *undan l*. (Frost. XIII 23), ligesom det hedder *undan en*, når man mod ens vilje tager hans gods eller noget han har i sit væрге. Norg. gl. Love II 116 c. 19 har kævekastet ved lovfæstelse på tinge, et sikkert tegn på at formerne var blevet formalitet og brugtes ret i ftæng (jfr. Frost. XIII 14), eller som man også kan sige, en parallel til skødningen på tinge. Forståelsen af helgmærket var lige så levende hos andre Germaner, som vi blandt andet ser af Liutpr. 134, 148, Ratchis 14,

hvor *vifa's* officielle anvendelse omtales, Lex Baj. X 18 (309). — Ved strid om land bliver da denne helligelse (norsk lovkævlø jfrt. med Liutpr. 134, 148) ganske analog med grebet om en omstridt genstand eller de alamanniske kæmpers berøring af jorden med odden; afgørelsen afhænger af hvem ejendommen erklærer sig for, ved at gå ind i ham og inspirere hans ed eller hans våben i tvekampen. — En ejendommelig mellemform, der må forstås som en formel udløber af lovkævløens myndighed, dels som tabutegn dels som bekræftelseshænd, er embedsmandens lysning af ban på tinge 'ved stav' eller ved stav og handske. Lud. 16 form., Ficker n. 20, 47, 48, 57 etc., Hist. Fris. I n. 1217. Om den offentlige brug cf. foran p. 197—8 om kongens våben.

Livets sidestykker er nævnte foran (p. 139 med citater), der viser både klenodiet og den simple stav i virksomhed. Naturligvis var det ikke nødvendigt at bruge et klenodie til at indblæse lykken, man kunde indpode sin lykke og sin natur i hvad som helst, og lade den simple kæp stå som vogter af retten, hvis man fik sin sjæl sat i den, (jfr. Vestg. I Jord. 20); men der var øjeblikke da man behøvede det stærkeste, det som havde mere magt end mennesket selv, det som var selve den uforandrede slægtshellighed.

Brudekøb.

Den store forandring i Germanernes historie har mærket brudekøbet stærkt, inden det nåede at blive bogført i lovbestemmelser. Det havde været et gaveforhold, nu bliver klenodieberigelsen fortrængt af den pekuniære værdiforøgelse, og synspunktet forskydes over hele linjen (Østg. Gipt. 3, Hels. Ærf. 4, Lex Burg. 86, 2 er jo interessante mærkepæle.) De forskellige præstationer blev forsørgelsesummer, der skulde danne grundvolden for hustruens økonomiske tryghed; de abstraheres til tredjedele eller fjerdedele af mandens formue, de bliver vel afbalancerede modstykker til hustruens indskud i ægteskabet (*gagngjald*). Men de ny forhold kommer jo ikke i abstrakt højhed. De repræsenteres af fremmede kulturformer, som man måtte affinde sig med, derfor er der en historisk sammenhæng i udviklingen, som illustrerer solidariteten i de europæiske folks kulturliv.

Moderniseringen går ikke i spring. På alle punkter ligger de gamle former halvt eller helt synlige nedenunder. Det er let nok at se at den langobardiske quarta og den langobardiske morgengave for en stor del har sjæl til fælles. Men begynder man så at gøre institutionernes sum op i faktorer, vil det hurtigt knibe med at få de gamle og de ny former til at gå lige op i hinanden; ti hver

tid forholder sig ikke stykke for stykke til sin forgængers stykker, men som helhed til helhed. Det som foregår under tidernes skiften er ikke en knopskydning af enkeltheder — de ny vilkår og den fremmede indflydelse vokser sig ind i det gamle, for så at vokse det til sig og endelig vokse det af sig. Kvinden bragte fra gammel tid guld og kostbarheder med sig, hun var anledning til at hendes frænder hædrede deres svogre med gaver og klenodier; i det senere system er medgiften forudsætning for pagten, — og mellem de primitive gaver og det forretningsmæssige udstyr er der kontinuitet; men overfor den kendsgerning at helheden er forandret, bliver det noget af et vilkårligt skøn om man, når man ser dette led af institutionen under isolation, vil sige at det sidste har udviklet sig af det første. — I den senere form forbliver brudesummen hos hustruen, i stedet for at tilfalde faderen eller endog deles mellem hendes frænder, men overgangen er heller ikke her katastrofisk, som om den germanske formynder en skønne dag blev greben af ædelmodighed og strøg pengene over til pigen. Brudgommen stod fra gammel tid i direkte gaveforhold til bruden, og dette forhold kom nu til at overskygge de andre. Mandens præstation til hustruen passer sig til under de gamle gaver, og derfor forpupper den sig snart i morgengaven, snart i brudesummen, og lige så ofte i dem begge to tilsammen, for til sidst enten at erobre den ene eller den anden, eller at gøre dem begge til rudimenter. — Den historiske ordening af ægtefællernes formuesforhold beherskes af en principiel adskillelse mellem de to formuer, der har indgået et fællig, men ikke smelter sammen; og denne ævne til at holde mit og dit ud fra hinanden er jo grundlagt i selve ejendelenes ætsærhed. Fra gammel tid vedblev mandens klenodier at bære hans vilje i sig, hvor langt de end forvildede sig ud blandt hustruens frænder, og hendes griper var og blev hendes ære, der tjente husbondens lykke så længe den var eet med hendes, men hævdede sin selvstændighed i det øjeblik freden brast mellem de to. Denne personlige føling med ejendelenes virker videre under de ny former, den kommer til at grundlægge ægtefællernes syn på det pekuniære mellemværende, men dermed har den også indledet en udvikling der fører bort fra det oprindelige grundlag.

Halvt blev det gamle revet med, men halvt gav det sig også hen. Det var mere et liv end et system. Man var aldrig i vilde-rede med, om det man gav var brudesum eller morgengave, men forskellen mellem præstationerne består i at de gaves 'til' dette eller 'til' hint; de havde ikke deres existens i at hedde det og det, men i at være gave, den ene til ætten, den anden til kvinden; og deres nødvendighed bestod i, at uden en sådan fæsten kunde det reelle som var forudsætning for gyldighed, ikke finde sted.

Nordiske love giver de bedste illustrationer på den plastiske sprogbrug som fødes af plastiske realiteter. Svensk *tilgæf* er fæstegave, men navnet passer lige så godt på det materielle tilbud der hjalp manden til jord at leje; svensk *vingæf* er et utvetydigt navn på *mundr*, fordi det jo netop i sin almindelighed rammer det dybeste i gavens karakter. På norsk omtales både *mundr* og morgengaven under navnet *gjöf*; Gul. 54 = *mundr*, givet 'til' hende, muligvis ligeså Gul. 115; Gul. 51 = morgengave; den gave han giver om morgenen er naturligvis ikke den *mundr* han fæstede; man kan godt love en ting, og love en til, og så holde dem begge, uden at de bliver til eet. Der står altså: man skal for at blive rettelig gift trolove konen med mund, og morgendagen efter brylluppet give hende en morgengave, efter som man har lovet hende; når det er sket og øllet er holdt, da er børnene arveberettigede. Gul. 124 er vist at forstå herudfra, så at *gjöf* også der er morgengave. De angelsachsiske love i folkesproget udspringer fra samme folkelige sprogbrug, når brudesummen kaldes *scæt*, Lieb. 8 (77, 83), og *gipt*, Lieb. 102 (31). Jeg kan ikke komme udenom at *gipt* dér er at tage ligefrem i betydningen gave; der er ingen grund til at påtvinge det betydningen overdragelse og til at miskreditere det latinske pretium. Exod. 22, 17 (Bibl. Ang. Prosa I 152) synes sproget oversat; *brydgifu* kender Angelsachserne vel, og jfr. desuden Wright: Anglo-Saxon Vocabul. ed. Wülcker p. 225 l. 7, *dos* = *wed*, *gifu vel fædren feoh*, hvor glossatoren synes at tage både den germanske og den latinske betydning i betragtning.

Plasticitet behøver ikke at være identisk med simpelhed; tværtimod er der vel i det fuldfærdige system en figurfasthed som virker beroligende på udenforstående, der skal se til uden at deltage. Brudekøbet var for os at skønne et virvar af gaver; ikke blot gav fæstemanden, eller rettere hans æt, det fastsatte til sine svogre, ikke blot gav han gaver til sin fæstemø, til sin hustru, ikke blot gav faderen sin datter griper med, men efter alt at dømme gav brudefaderens æt gaver til fæstemandens æt, kvinden gav til bryllupsgæsterne (jfr. Roth. 184, Trymskv. 29), og måske ærede brudgommen sine svogre mere enkeltvis.

Det betydningsfulde ved Tacitus' beretning ligger i at den afspejler det forhistoriske. Naturligvis er det den moraliserende kontrast til samtiden der giver formen, og som sædvanlig virker formen tilbage på indholdet, så at vi her lige så lidt som noget andet sted i Germania kan presse ordene til at give mere end en vis almindelig belæring, men det de siger går på en original der ligger forud for lovenes formalistiske stivhed. De senere bestemmelser om speciel arvegang skal ses igennem begrebet klenodie for at få deres rette værd som antydere af fortiden. Her kan

Eddasangenens sprogbrug hjælpe til udformningen. At udstyre kvinden, det er at *goða gulli*, gøre hende prægtig, behænge hende med sådanne smykker som passer for hende, og som udgør hendes part af hamingjaen (Guðrúnarhv. 16, Oddrúnarg. 15, Guðrúnarkv. II 1, 26 jfr. Helgakv. Hj. 5 og Hyndlulj. 13; interessant er i Trymskviden den rolle som Brisngemen spiller i brudens udstyr. Beow. 2025 siger ikke andet direkte end så mange andre steder, nemlig at kvinden er guldprydet af »natur« — smlg. 2den bog —; men det er jo netop i sin guldunge værdighed hun går ind i ætten. Fáfnism. 40 er et interessant, sprogligt sidestykke.). Disse smykker går til døtrene, de forlænger moderens og hendes frænders sjæl i en linje, Lex Thur. 32, obs. 38; Lex Burg. XIV 6, LI 3, LXXXVI 1. Desuden ligger der i udstyrelsen, at hun fører klenodier med sig som går over til sønnerne, og gør dem delagtige i deres mødrene frænders lykke; men denne side er bleven så pekuniært udformet, at vi kun netop skimter kontinuiteten i langob. *faderftio* eller i sådanne udtryk som Lex Alaman. 54, Lex Baj. VIII 14, etc. (se foran). Lex Cham. 42 er så vag, at vi ikke med sikkerhed kan sige hvad paragraffen går på; måske er *materna hered.* blot moderens griper.

På den anden side betyder plasticitet ikke udsvømmende løshed i formerne. Brudesummen var et fast begreb, og den havde sin faste størrelse, bestemt ved forholdet til menneskers selv-vurdering. Den senere taksering er her lige så lidt som ved mandeboden uden strænge forudsætninger i den gamle sæd. Brudesummen kaldes hos Nordmænd og Svenskere for *mundr*, og en lignende sprogbrug kender jo Langobarderne. Mund er et åndeligt forhold mellem frænder, især mellem de stærkere, handlekraftige og de svagere, dem som dvæler i helg (Roth. 182, 195 ff., 204). Det betegner altså de våbenføres myndighed, deres ret til at råde, men tillige deres pligt til at hævde. Men for at karakterisere forholdet ret, er det naturligvis nødvendigt at se mund som noget helt rundt, for det første som både aktivt og passivt, for det andet som en sjæl, eller et attribut for sjælen. Den står nær ved 'fred' (jfr. også -fred og -mund som led i navne), udtrykker så at sige den aktive, handlende fred, og nærmer sig på den anden side til helg (derfor falder forholdet til trællen udenfor). På angelsachs. er den sidste stærkt fremtrædende, så at ordet foruden at gælde den hellige magt der giver frænden myndighed, ret og pligt over ættens frigivne — Lieb. 13 (8); jfr. 134 (12) — og vel også over dens kvinder, tillige betegner den urørlighed som gælder i højere fred, og så den aktive genpart: helligheden som værner om sin egen urørlighed, Lieb. 458 (7), jfr. Christ 93 = ukrænkelighed. Kongens mund er kongsfreden, Lieb. 392 (4), stedets mund er stedhelgen, Lieb. 470 (3), jfr. 381 (19), og fred 50 (5). —

Overgangen fra helg til bøde for helgbrud er indvortes begrundet. Ti mund, som helg-fred, er ikke noget abstrakt i mennesket, lige så lidt som ære: den er ham selv, hans sjæl; ligeså er *réttr* i norske love ikke en åndelig ret, men manden selv, hans værd, og *r.* bliver derfor den bod der tilkommer ham for en ødelagt *ret*. Lieb. 7 (75 f.) jfr. 254 (34), 264 (5) og det ovenfor citerede 381 (19), hvor den indre enhed ses. Sml. *mundbyrd* = helgområde, og bod for brud på (højere) fred. Her har vi forklaringen på det nære forhold mellem mund og mandebod — det som har været så velkomment et argument for kære teorier om brudekøbets oprindelse. Mund er ikke en bøde, men et helg-værd. Og hushonden måtte have mund, den indre ret, for at kunne hævde sin hustru, og nyde hendes klenodier.

Følgen af brudekøbet er den at kvinden går over i en ny sjæl. Men de klenodier hun har, mister aldrig deres oprindelige kraft, de bliver jo ved at stå i livssammenhæng med deres udspring, som det nok skal vise sig ved ægteskabets opløsning; og kvinden kommer derfor aldrig uden for sine frænders interesse. De værner om hende, de er naturlige hævnere, og de lider under hendes selv-fornedrelse, de må gribe ind og hævde deres egen ære, jfr. 1ste bog p. 114 og f. ex. Østg. Vaþ. 10; Rothar 200, 202; Lex Thur. 55; Lieb. 442 (7) er altså gammeldags i tankegang; jfr. Vinogradoff l. c. 34, og f. ex. Guðrúnarkv. III 8.

Samme plastiske afhængighed af livet råder i forholdet mellem fæstemål og bryllup. På det spørgsmål om begge var nødvendige som to adskilte akter, eller om et samlet køb var nok til at skabe rette ægtefolk, kan der ikke og skal der ikke gives et svar som er bindende for alle tider og steder. Begge former er velbegrundede i kulturen. Ævnen til at gøre begge handlinger absolutte i deres betydning for helheden, uden at de dog kommer til at overflødiggøre hinanden er, som vist, Germanerne medfødt; ligeledes har de umiskendeligt en stærk tilbøjelighed til at gøre een ting ad gangen: først fæste, og siden gøre fæstemålet 'fuldt'. Langobard. love forudsætter at der gik en rum stund imellem; i Norge og på Island hørte det til sømmelighed at fæste et år før brylluppet (jfr. Frost. III 13), men nogen principiel nødvendighed var ventetiden næppe. Måske antyder Gul. 51 begge former. Det samme har gyldighed for Sverrig.

Vil man se institutionen i dens uragtigste skikkelse, er der kun eet sted at gå hen, til Sverrig (jfr. så hermed ovenfor p. 106 med citater). Vestg. I omtaler en *tilgæf* = bejlerordet i materiel form, der tilhører formynderen så snart aftale er truffet; og ved siden af den en *vingæf*, den svogerskabsdannende *gave*, der ikke går over i svogrenes besiddelse, for ægteskabet er fuldbyrdet (I Gipt. 2),

men som også *skal* udredes under brylluppet (II Gipt. 2 jfr. Amira: Obl. I 522). Den er tegn på ret ægteskab, II Gipt. 9 jfr. 3; I Gipt. 6; *giptær mæþ mund ok mæþ mæla*, stående formel = under de rette formaliteter (I Arf. 7; 8; Schlyter tager i sit glossar altfor tungt på stederne, når han forstår dem som: *g. m. mund ok mæla*, i st. for *g. — mæþ mund ok mæla —*), *mundgipt* (I Arf. 8). Vingæf toges af fader, eventuelt af broder, event. af *arvi* (II Gipt. 2, jfr. II Add. 8), den samme som har ansvar for hende (II Drap. 11). Uden al tvivl går Vestg. ud fra et fæstemål der var adskilt fra brylluppet i tid, men de to er ikke sondrede som kategorier. Ved vingæf bliver kvinden fæst, d. v. s. kommer hun i hustrus lovlige forhold (I Gipt. 6, II Gipt. 9). I Østg. går vingæfir endnu til 'frænderne', og de udbetales så snart fæstemålet er sket, undtagen til formynderen, der ikke får sin førend han rettelig har overantvordet bruden (Gipt. 10). Vingæf er her naturligvis den gave der skaber svogerskab, og der findes ingen principiel adskillelse mellem fæstemål og bryllup; brudesummen bliver i det store og hele udbetalt ved første afgørelse. Men man huske at vingæf ikke er en teknisk benævnelse i senere forstand, og derfor kan den godt indbefatte en tilgæf. — Østg. Vap. 14 har voldet fortolkerne unødigt bekymring. Det normale er i følge paragraffen, at formynder og kvinden deler bøderne halvt; men fra den regel gøres tre undtagelser. For det første: hvis han berøves sin ret til at bortgifte hende, da mister hun al ret til boden og han får den hele; anden og tredje undtagelse: hun har selv skyld, eller han har bortgiftet hende, ved disse to er resultatet ikke tilføjet, der underforstås at bøderne bortfalder helt eller delvis for formynderens vedkommende. Der kan ikke søges bøder for selvforstyldt, og i tredje fald tilkommer de manden.

De forandringer som begynder at pippe frem i de svenske love, er hos Frankerne fuldfærdige ved historiens begyndelse. Noget brudekøb tales der ikke længer om, kun om en *dos* der skyldes hustruen (Lex Sal. 72 f.; jfr. Cap. VIII 4, Geffcken p. 84; de eksempelvis takster som nævnes kan måske hænge sammen med gamle mund-begreber, jfr. Lex Rib. 37). Inden for det salfrankiske område synes systemet at have virket opløsende på de gamle former. Det ofte citerede: *quas galesoinda tam in dote quam in morganegyba* etc. (Gregor Tours IX 20, pag. 113) tåler vel at citeres en gang endnu — det viser hvordan navnene i fællesskab dækker over det ny. Kun det ideelle er blevet tilbage, den ægteskabsstiftende kraft har *dos* arvet fra brudegaven; uden den er børnene uægte, ligesom de norske stakler hvis moder ikke var 'købt med mund' (Roz. 130, 261 kan aldrig bevise at der er noget ugermansk i grundfølelsen, jfr. endv. 228 ff.). Fæstegaven — til-

gæf — var ved den historiske tids begyndelse langtfra glemt, men også den var bleven udmøntet til *solidum et denarium*: Fredegar III 18, Thév. 42, Cluny I n. 86, Roz. 228 ff. jfr. *arrha*, Gregor X p. 178 med tilknytning til sydlandsk sprogbrug. — De andre love er jo for knappe til at give mere end antydninger af overgangsprocessen. Den gamle mund-takst omtales Lex Alaman. 54, Lex Sax. 40; frændernes interesse i brudesummen antydes (foruden i de ovenfor citerede steder) i sprogbrugen Lex Sax. 40, hvad enten den nu er bag efter virkeligheden eller ikke. Som senere middelalders sprogbrug viser, har de gamle former rundt omkring bevaret deres kraft så vidt at de kunde dække de ny behov; især er det vel morgengaven der, som brudens gamle ret, bød sig frem som modus for mandens præstation overfor sin hustru (jfr. Lex Burg. 24, 42, 62).

Får vi af frankisk ret kun det fuldfærdige resultat af opgøret mellem fortid og nutid, giver Langobarderne både begyndelsen og enden. De ældste former indeholder et virkeligt 'køb'. Brudesummen, *meta*, blev aftalt ved fæstemålet (Roth. 178 ff. 182, 190 ff.), den udbetaltes til forloveren (*ib.* 215), og loven har i hvert fald bevaret retsregler som er baserede på den forudsætning, at frænder fik gavn af den (*ib.* 160 f.; en paragraf som 200 ser også ud som om den i sin formulering var bleven stående fra en forhistorisk verden). På den anden side er der tydelige vidnesbyrd om at vægten er ved at forskydes — hovedpunktet i forhandlingen mellem brudgom og forlover er ikke længer *meta*, men den del af formuen som manden tilskriver sin hustru. Af Liutprands formaninger kan det få udseende af at grundskaden var en overhåndtagende givelyst hos det forelskede mandfolk; men sandheden lader sig ikke skjule: pigerne var blevet til partier, mere eller mindre fede, efter som de havde udsigt til rigeligere eller knappere *faderfio* (Roth. 182 jfr. 181; 199 f.; 216 f.; Thév. 48: *sub mundio cum rebus ad eam pertinentibus*, og Roth. 215, der viser mandens interesse i hendes ejendele, siden det udtrykkelig siges at han ikke har noget krav på sin afdøde fæstemøs ejendom). Følgen bliver da foreløbig, at *meta* fra at være en gave til ætten bliver en del af kvindens medfølge (Roth. 178, 199, Liutpr. 89, 114), men i længden kan den ikke hævde sin hovedplads overfor de reellere faktorer. Dens endeligt er indregistreret i formlerne. Bejleren giver *caballum*, eller *crosnam* eller *crosnam et lanceam pro mundio* (Roth. 182 form. = Thév. 48; Roth. 195 form., Cart. Lang. 16), og så formel er denne gave bleven, at i visse tilfælde benyttes en af tingene alter af formynderen som overdragelsesihænd. (I denne forbindelse spiller det ingen rolle at overdragelsesakten er formel, foreløbig, og tjener til at sikre brylluppet ved at foregribe det, som vi især ser af Thév.

135). På langobardisk grund illustreres tydeligere end noget andet sted den levende udvikling, hvor helhed står overfor helhed. Det fremgår tydeligt nok at omlægningen knyttede sig til morgengaven, som den der havde adresse til hustruen: forbudet Liutpr. 7 er åbenbart mere påtrængende nødvendigt end det tilsvarende i 89. Og såvel af morgengavebrevene som af salgsdokumenter der gælder morgengaven, ser vi nok hvad der var det vigtigste punkt i brudefolkenes dispositioner (se f. ex. Cod. Cav. I n. 1, 92, 154, 163; 32 etc.; Cart. Lang. 1), men også meta kan give navn til den nye præstation (Dipl. Lang. n. 117). Men historien forstås ikke, hvis man tager morgengave og meta som absolutte størrelser der udvikler sig hver for sig. Tværtimod, det ny udvisker grænserne, lægger de to ligeligt under sig (jfr. hvordan de er ved at blive et samlingsbegreb Roth. 199, Liutpr. 103). Endelig er der i meta en traditionel idé som ikke kan overdøves af det materielle; den havde autoritet som bærer af svogerskabet (cf. Liutpr. 114), og i kraft af sin ideelle fortid hævder den sig som ceremoniel faktor, dog ikke uden at synke ned til en formalitet (se ovenfor). Til sidst tvinger de ny begreber deres navn igennem; *antifactum* bliver det centrale, der i en sum udtrykker mandens skyldighed, og derfor hverken erstatter eller udelukker de gamle betegnelser, men trækker dem ind under sig. *Antifactum et morgincaph* (Thév. 48) indeholder intet historisk fingerpeg om *antifactums* identitet med meta; de to er et samlingsbegreb af samme art som *melphio et morgincap*, som frank. *dos et morganeqyba*.

I Norge ender udviklingen omtrent på samme punkt, selv om målet her oppe i Norden nås ad en anden omvej. Det første trin, udgangspunktet, er kun bevaret i ægteskabets terminologi, men til gengæld er sprogbrugen det udtrykte billede af brudekøbet; *mundi kaupa* er udtrykket for at ægte og holde bryllup (Gul. 25, 27, 51, 124), *gjalda mund við* (Gul. 104) er den rette måde at vinde hustruen, og end mere udtrykfuldt er *mund's* bestemmelse udtalt i det gamle: *gefa m. til*, d. v. s. for at opnå (Gul. 64, 124 jfr. en sprogbrug som Oddrúnargr. 22). Og til *mund's* gammelsikre herredømme i sproget svarer dens åndelige magt — den er og bliver ægteskabets stifter, den som respekten er grundlagt på, den som giver forholdet retsgyldighed og gør børnene ægtefødte (Gul. 58, 103, Frost. III 13). Ved siden af *mund* er etableret et nyt princip som finder sit udtryk i *gagngjald*, *tilgjöf*, en gen-ydelse, eller i Frost. *Þriðjungsauki*, altså bestemt ved et numerisk forhold til *heimanfylgja*. Jfr. princippets formulering i Gul. 54, hvis den opfattelse som Hertzberg (s. v. *mynda*) formulerer, rammer det rette. *Gagngjald* og medgiften udgør kvindens økonomiske basis. Overfor *gagngjald* går så *mund* over til at blive en konventionel ydelse,

der til sidst assimileres af det overmægtige moderne princip og smelter sammen med 'vederlaget'. Assimilationen — i princip — viser sig først derved at mund går samme sted hen som heimanfylgja, — i følge de sparsomme antydninger i Gul. 54, Frost. XI 14 forudsætter man på lovbøgernes tid at den befinder sig i ægteparrets eje (det noksom påberåbte kap. i Egils s. er kun et mangelfuldt vidnesbyrd om en oprindeligere tilstand); og konsekvensen af den principielle assimilation bliver da, at mund fuldstændig går op i gagngjald. Slutningsresultatet præsenterer sig klartest på Island, hvor mund og gagngjald ligefrem er ombyttelige navne (se Finsen under *mundr* i glossar til Skálholtsbók). Navnet tilgjöf bliver i senere tid sikkert opfattet som noget der gives oven i købet, eller som genpart; hvis ordet er gammel terminus, har til rimeligvis fra først af haft samme betydning som i svensk tilgæf og som i norsk *mundr gefinn til konu*; det er fristende at tage tilgæf, Gul. 115, i oprindeligere betydning. Morgengaven synes ikke i Norge at have fået tildelt nogen rolle som fødselshjælper for ny idéer; den bevarer sin gamle karakter som mandens gave til sin hustru, og syner derfor tidligt hen under de ny forhold.

Angelsachserne er, ligesom Danskerne, meget fämælte i ægteskabsmaterien. England er det eneste sted hvor værdiens overgang til mønt har fået lov til at virke sin egen konsekvens i retning af at gøre brudekøbet til et romersk salg; Angelsachserne har blandt Germaner eneret på at kunne krænke koner mod at erstatte dem med mandebod + en sengefælle af lige værdi. Aethelberths paragraf — Lieb. 5 (31) — afmærker dog blot et sidespor i udviklingen, med bom for. Fremtiden åbenbarer sig i stykket Lieb. 443, hvor vi ser hovedvægten lagt over på det 'som manden vil unde sin hustru'. Den gamle mund har de givet en ny raison, ved at fortolke den som erstatning til forældrene for udgift til føde og klæder under opvæksten; i omtydningen er den gamle tradition bevaret, at gaven var ættens, eventuelt formynderens. For øvrigt har vi kun minder, i en sprogbrug der svarer til norsk: *ceapi geceapod, in scæt bewyddod*, Lieb. 7 (77, 83). Endelig Lieb. 30 (12), 38 (29), hvis betydning begrænses derved at de behandler et exceptionelt forhold; nogen almindelig slutning kan ikke drages ud fra dem. En antydning ligger i glossen *dos = morgengifu* (Wright-Wülcker: Anglo-Saxon Vocab. 115 l. 13) sml. med *dos = vituma*, (18 l. 22) og den ovenfor cit.

Literaturfortegnelse.

- Foruden de i de foregående bind nævnte:
- Aistulf. Mon. Germ. Hist. Leg. IV. — Amira: Nordgermanisches Obligationenrecht I—II. 1882—95. — And. Sun. = Andreas Suneson i Schlyters Skånelagen.
- Bjark. = Bjarkoretten, Norges gamle Love I. — Bouquet: Recueil des historiens des Gaules etc. 1738 ff.
- Cart. Lang. Mon. Germ. Hist. Leg. IV. — Chartæ Hist. Patriæ Mon. Aug. Taur. 1886. — Cluny = Bernard: Recueil des chartes de Cluny. 1876 f. — Cod. Cav. = Codex Diplomaticus Cavensis, Neapoli 1873 f. — Cod. Lang. = Codex Diplomaticus Langobardiæ. Hist. Patriæ Mon. Aug. Taur. 1873.
- Daae = L. Daae: Norske bygdesagn. I—II. 1870—2.
- Eids. = Eidsiva, Norges gamle Love I p. 375 ff.
- Ficker: Forschungen zur Reichs- und Rechtsgeschichte Italiens. IV. 1874. — Fóstbroeðra saga ved Konrad Gíslason. København 1852.
- Gaslander, Svenska Landsmålen. Bihång I. — Grénoble = J. Marion: Cartulaire de . . . Grénoble. Paris 1869.
- Hist. Fris. = Meichelbeck: Historia Frisingensis. 1724 f.
- Loersch = Loersch und Schröder: Urkunden zur Geschichte des deutschen Privatrechts. 2te Aufl. 1881. — Lud. Mon. Germ. Hist. Leg. IV p. 522 ff.
- Morkinskinna, udg. af Unger. Christiania 1867. — Murat. Ant. = Muratori: Antiquitates Italicæ. — Murat. Script. = Muratori: Rerum Italicarum Scriptores.
- Neocorus: Chronik des Landes Dithmarschen. Herausg. v. Dahlmann. Kiel 1827.
- Pérard: Recueil de . . . pièces curieuses etc.
- Ratchis. Mon. Germ. Hist. Leg. IV. — Redon = Courson: Cartulaire de Redon. 1863. — Roz. = Rozière: Recueil général des formules etc. Paris 1859.
- Sublac. = Allodi: Il Regesto Sublacense. 1885. — Svenska Landsmålen. Bihång I. 1883 f. — Sverres Kristenret, Norges gamle Love I. — Peder Syv: Danske Ordsproge. 1688.
- Tardif: Monuments historiques. 1866. — Thév. = M. Thévenin i Collections des textes pour servir à l'étude de l'histoire. III.
- Vaissete: Histoire générale de Languedoc. 1872 f. — Wille: Sillejords Beskrivelse. 1786.

254

